

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

1261 / 1845 TARİHLİ TEMETTUÂT DEFTERLERİNE
GÖRE
ESBKEŞAN'A BAĞLI KAZA VE KÖYLERİN SOSYO-
EKONOMİK YAPISI

FATMA DAVULCU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖĞRETİM ÜYESİ
Prof. Dr. İzzet SAK

KONYA 2024

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	IV
ÖZET	V
ABSTRACT.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
KISALTMALAR.....	VII
TABLolar LİSTESİ.....	VIII
GRAFİK LİSTESİ	X
GİRİŞ	1
1-Araştırmanın Konusu.....	4
2-Amaç.....	4
3-Önem	4
4-Varsayımlar (Sayıtlılar).....	5
5-Sınırlılıklar.....	5
7-Yöntem	6
BİRİNCİ BÖLÜM	7
TEMETTUÂT DEFTERLERİ	7
1.1 TANZİMAT DÖNEMİ VE TEMETTUÂT DEFTERLERİ.....	7
1.1.1 Temettuât Vergisi Yazım ve Muhtevası	9
1.1.1 Temettuât Defterlerinden Yararlanılma Alanları	12
İKİNCİ BÖLÜM.....	15

ESBKEŞAN CEMAATİ.....	15
2.1 Esbkeşan / Atçeken Tanımı.....	15
2.2 Coğrafi Sınırı.....	15
2.3 Esbkeşan veya Atçekenler.....	16
2.4 Esbkeşan’a Bağlı Kaza ve Köyler.....	20
2.4.1 Türkmen Bozulus Kazası	20
2.4.2 Divle Kazası	22
2.4.3 Kureyşöz Kazası.....	27
2.4.4 Eskiil / Muradca Kazası.....	29
2.4.5 Turgut Kazası	32
2.4.6 Haymanateyn Kazası	34
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	35
ESBKEŞAN’A BAĞLI KAZA VE KÖYLERİN SOSYAL VE EKONOMİK YAPISI.....	35
3.1 Esbkeşan’a Bağlı Kaza Ve Köylerin Nüfusu, Kullanılan İsimler, Lakap ve Unvanlar.....	35
3.1.1 Nüfus	35
3.1.2 Hane Reislerinin İsim, Lakap ve Unvanları	39
3.1.3 Unvanlar ve Lakaplar	45
3.2 Hane Reislerinin Meslekleri.....	46
3.3 Arazi Dağılımı ve Tarımsal Faaliyetler.....	53

3.3.1 Arazi Dağılımı	53
3.3.2 Tarımsal Üretim.....	58
3.4 Hayvancılık	64
3.4.1 Büyükbaş Hayvancılık.....	68
3.4.2 Küçükbaş Hayvancılık.....	72
3.4.3 Yık ve Binek Hayvancılığı	75
3.5 Gelirler	78
3.6 Vergiler	82
3.6.1 Vergiy-i Mahsûsa:	82
3.6.2 Öşür (A'şar) Vergisi	83
SONUÇ.....	87
KAYNAKÇA.....	90
EKLER.....	93

ÖN SÖZ

Tarih bir milletin hafızasıdır. Geçmişini bilmek geleceğe sağlam adım atmak demektir. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin bizlere bırakmış olduğu mirası aydınlatmak son derece önemlidir. Özellikle Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyılda Tanzimat Fermanı ile birlikte girmiş olduğu siyasi, sosyal ve ekonomik değişimin aydınlatılması, bunun taşradaki yansıması ayrıca ehemmiyet taşımaktadır. Bu değişim XIX. yüzyılda taşrada, Temettuât Defterleri sayesinde anlaşılabilir. Temettuât Defterleri bulunduğu döneme ve ait olduğu bölgeye ilişkin kapsadığı zengin bilgi içeriği ile o bölgenin mikro ve makro düzeyde sosyal, ekonomik ve demografik analizini yapabilmemizi sağlayabilmektedir.

Bu çalışma Osmanlı Devleti'nin Konya Kazası, 'iyi cins atlar yetiştiren cemaat' olarak bilinen Atçeken veya Farsça karşılığı olan Esbkeşan'a tabi kaza ve köylerin, 1845/1260 tarihli Temettuât Defterleri temel alınarak sosyal, iktisadi ve demografik yapıda meydana gelen değişimler, değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu çalışma ile hem Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyıl siyasi, sosyal ve ekonomik tarihine hem de günümüzde yükselen mikro tarihçiliğe yeni bilgiler ve veriler kazandırılmak amaçlanmıştır.

Çalışmanın konusunun belirlenmesinde, konunun araştırılıp incelenmesinde ve çalışmanın hazırlanması sürecinde tarafımdan desteğini esirgemeyen başta danışman hocam Prof. Dr. İzzet Sak'a ve her türlü kahrımı çeken, desteğini her anlamda hissettiren aileme teşekkürlerimi sunarım.

Fatma Davulcu

Konya 2024

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Fatma DAVULCU
	Numarası	204202031007
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih Anabilim Dalı / Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ■
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. İzzet SAK
	Tezin Adı	1261 / 1845 Tarihli Temettuat Defterlerine Göre Esbkeşan'a Bağlı Kaza Ve Köylerin Sosyo-Ekonomik Yapısı

ÖZET

Hane reislerinin gelirlerinin tespit prensibine dayanan Temettu vergisi, Osmanlı'nın XIX. yüzyılda koymuş olduğu bir vergi türüdür. Bu verginin kaydedildiği defterlere de Temettuat defterleri adı verilmiştir. Temettuat defterleri içerik bakımından vergiye tabi hane reisinin toprak, hayvan, kira gelirleri ile meslek ve sanat gelirlerinin kaydedilmesi ile oluşmuştur. Temettuat defterlerinin dönemin nüfusunu, bölgenin iktisadi ve ticari durumunu, arazi yapısını ve zirai üretimi gibi pek çok konuda bilgi bulmak mümkündür.

Yapılan çalışmada Konya Kazası Esbkeşan'a bağlı kaza ve köylerden olan; Türkmen Bozulus Kazası'na tabi Süleyman Hacılı, İzzeddin ve Atlantı Karyesi, Divle Kazası'na tabi Divle Karyesi Cami-i Kebir Mahallesi ve Halil Efendi Mescidi Mahallesi, Kıraman, Kureyş-i Sağır, Kureyş-i Kebir, Başlamışlı ve Çat Karyesi, Kureyşöz Kazası ve ona tabi Kozanlı Karyesi, Eskiil / Muradca Kazası ve ona tabi; Göybe, Obruk, ve Akçaşar Karyesi, Turgut Kazasına ve ona tabi Kolu Kısa ve Kozanlı Karyesi, Haymanateyn Kazasına tabi Oyacan Karyesi'nin temettuat defterleri incelenmiştir. Buradan hareketle ilk bölümde Tanzimat Dönemi ve Temettuat defterlerinin ne olduğu, hangi alanlarda nasıl yararlanabiliriz sorusunun cevabı verilmeye çalışılmış, ikinci bölümde Atçeken veya farsça karşılığı olan Esbkeşan cemaati hakkında bilgi verilmiş, ardından üçüncü bölümde Esbkeşan'a bağlı cemaatlerin temettuat defterleri doğrultusunda sosyo-kültürel ve ekonomik yapısı ortaya çıkartılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Konya, Esbkeşan, Atçeken, Köy, Vergi, Temettuat, Ekonomik Yapı

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Fatma DAVULCU
	Numarası	204202031007
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih Anabilim Dalı / Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans X
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. İzzet SAK
	Tezin İngilizce Adı	1261 / 1845 Dated Socio-Economic Structure Of The Towns And Villages Of Esbkeşan According To Dividend Books

ABSTRACT

The dividend tax, based on the principle of determining the income of the heads of households, was a type of tax imposed by the Ottoman Empire in the XIXth century. The books in which this tax was recorded were called Dividend books. In terms of content, dividend books consisted of the land, livestock, rental income, occupation and artistic income of the head of the household subject to the tax. It is possible to find information about the population of the period, the economic and commercial situation of the region, land structure and agricultural production in the dividend books.

In this study, the dividend books of the districts and villages of Konya district Esbkeşan; Süleyman Hacı, İzzeddin and Atlanti villages subject to Turkmen Bozulus district, Cami Kebir neighborhood and Halil Efendi Masjid neighborhood of Divle village subject to Divle district, Kıraman, Kureyş-i Sagir, Kureyş-i Kebir, Başlamışlı and Çat villages, Kureyşöz district and Kozanlı village subject to it, Eskiil / Muradca district and subject to it; Göybe, Obruk, and Akçaşar villages, Turgut district and its Kolu Kısa and Kozlu villages, Oyacan village subject to Haymanateyn district. From this point of view, in the first section, the answer to the question of what the Tanzimat Period and dividend books are and how we can benefit from them in which areas has been tried to be given, in the second section, information about the Atçeken or Esbkeşan community, which is the Persian equivalent, has been given, and then in the third section, the socio-cultural and economic structure of the communities affiliated to Esbkeşan has been revealed in line with the dividend books.

Keywords: Konya, Esbkeşan, Atçeken, Village, Tax, Dividend, Economic Structure

KISALTMALAR

BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi

C. : Cilt

D: Defter

ed: Editör

H. : Hicri

M. : Miladi

ML. VRD. TMT: Maliye Varidat Temettuât

s. : Sayfa

S. : Sayı

vb. : ve benzeri

yy. : Yüzyıl

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerin Hane Sayıları ve Tahmini Nüfusları ..	37
Tablo 2: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerde Kullanılan İsimler	40
Tablo 3: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerde Meslek Grupları ve Temsil Edilme Oranı	48
Tablo 4: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerde Görülen Meslek Çeşitleri	49
Tablo 5: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerde Mesleklerden Elde Edilen Gelir (Kuruş)	50
Tablo 6: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerin Sahip Oldukları Arazi Çeşitleri.....	54
Tablo 7: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerde Arazinin Kullanım Alanları Açısından Yerleşim Birimlerine Dağılımı ve Elde Edilen Gelir	55
Tablo 8: Mezrû' Tarla İçerisinde İcar ve Ücret İle Ekilen Arazilerin Dönümü ve Elde Edilen Gelir.....	58
Tablo 9: Köylerde Üretilen Toplam Hububat Miktarı.....	59
Tablo 10: Esbkeşan'a Bağlı Kazalarda Ekilen Ürünler ve Elde Edilen Gelir	61
Tablo 11: Ekilen Ürünler ve Elde Edilen Gelir	63
Tablo 12: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerde Hayvan Çeşitleri	65
Tablo 13: Esbkeşan'a Bağlı Kaza Ve Köylerde Yerleşim Yerlerine Göre Toplam Hayvan Sayısı	67
Tablo 14: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerde Yetiştirilen Büyük Baş Hayvan Adedi ve Elde Edilen Gelir.....	70
Tablo 15: Büyükbaş Hayvan Çeşitleri ve Elde Edilen Gelir	71

Tablo 16: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerde Yetiştirilen Küçükbaş Hayvan Adedi ve Elde Edilen Gelir.....	73
Tablo 17: Küçükbaş Hayvan Çeşitleri ve Elde Edilen Gelir	74
Tablo 18: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerde Yetiştirilen Yük ve Binek Hayvan Çeşidi ve Elde Edilen Gelir	76
Tablo 19: Yük ve Binek Hayvan Çeşitleri ve Elde Edilen Gelir	77
Tablo 20: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerin Elde Ettiği Gelirlerin Yerleşim Yerlerine Göre Dağılımı (Kuruş).....	80
Tablo 21: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerde Vermiş Oldukları Vergiler	84

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerin Hane Sayıları ve Tahmini Nüfus Sıralaması.....	38
Grafik 2: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerde Kullanılan Yaygın İsimlerin Sıralaması	45
Grafik 3: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerdeki Toprak Dağılımı	54
Grafik 4: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerde Hayvan Çeşitleri.....	66
Grafik 5: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerin Hayvan Çeşitlerinden Elde Edilen Gelir	66
Grafik 6: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerdeki Büyükbaş Hayvanlar ve Elde Edilen Gelirin Dağılımı	71
Grafik 7: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerdeki Küçükbaş Hayvanlar ve Elde Edilen Gelirin Dağılımı	74
Grafik 8: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerdeki Yük ve Binek Hayvan Çeşitleri ve Elde Edilen Gelirin Dağılımı	77
Grafik 9: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerin Elde Ettiği Gelir Dağılımı.....	79
Grafik 10: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerin Kişi Başına Düşen Gelir Sıralaması	81
Grafik 11: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerde Ödemiş Oldukları Vergilerin Sıralaması.....	85
Grafik 12: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerin Hane Başına Düşen Vergi Sıralaması	86

GİRİŞ

İnsanlık tarihi süresince kurulmuş bütün devletler yönetmiş olduğu toplumun ortak çıkarlarını koruma, huzur ve güvenliğini sağlama, kamusal hizmet sunma ve ekonomik istikrarı devam ettirme gibi görevleri vardır. Devletler kendisine düşen bu görevleri veya vazifeleri başarılı ve düzenli bir şekilde idare ettirebilmekle yükümlü, halkı ise buna karşılık vergilerini eksiksiz tam ve zamanında vermelidir. Günümüze kadar, varlığı yüzlercesini bulan devletler bu hususların birini aksattığı zaman kendini tarihin tozlu sayfalarında karışmış bir devlet olarak bulmuşlardır.

Tarihte kurulmuş büyük devletlerden biri olan Osmanlı Devleti ise, bir devlet olarak halkının ortak çıkarlarını koruma, huzur ve güvenliğini sağlama, kamusal hizmet sunma ve ekonomik istikrarı sağlama konusunda vazifesini yerine getirmeye gayret göstermiş, bu vazifesine karşılık halkından da vergileri temin etme yoluna gitmiştir.

Osmanlı Devleti'nin vergi kaynaklarının tespiti konusunda, XIX. yüzyılda kullanılan vergi sistemi “temettuât vergisi”dir. Temettû‘ kazanma, kâr etme, fayda görme, çoğul olarak “temettuât” kârlar, kazançlar¹, faydalar anlamına gelir. XIX. yüzyılda uygulanmaya koyan temettuât vergisi Tanzimat dönemi reformlarının etkisi altında devlet gelirlerinin kontrol altına alınması, vergi konusundaki aksaklıkların düzeltilmesi, vergi verecek kişilerin tespit edilmesi ve bütçe dengesinin oluşturulması amacıyla ülke kapsamında yapılan sayımlar sonucunda oluşturuldu. Adına “Emlak, Arazi, Hayvanat ve Temettuât” sayımları denilen bu sayımlar sonucu, yirmi bine yaklaşan defter serileri oluşmuştur.² Bu defterler devletin özellikle XIX. yüzyıl taşrasının nüfus yapısı ile tarım, hayvancılık ve meslek grupları gibi ekonomik yapı hakkında çok mühim bilgi vermekle birlikte, Osmanlı toplumunda köyler, kasabalar, mahalleler ve hatta şehirlerin tarihlerine de ışık tutmaktadır. Bizim üzerinde duracağımız bölge ise Esbkeşan olarak anılan cemaatin yerleşim bölgeleri olacaktır.

¹ İzzet Sak, *1261(1845-46) Tarihli Hâdim Temettuât Defteri*, Palet Yayınları, Konya 2020, s. 11.

² Said Öztürk, “Türkiye’de Temettuât Çalışmaları ‘’, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C I, S 1, (2003), s. 289.

Osmanlı kaynaklarında “Atçeken” veya farsça karşılığı “Esbkeşan” olarak geçen bu ifade, iyi cins atlar yetiştiren ve bu tür atların neslini korumak amacıyla bunları çiftleştiren uzman şahıslara verilen isimdir. Bu yapısı ile Atçekenlik herhangi bir etnik kimlik, boy veya aşiret değil, konargöçer topluluklara verilen bir üst kimliktir.

Atçekenler genel olarak XV. yüzyılın sonunda Orta Anadolu’da üç idari bölgeye yayılmıştır. Bu bölgeler Tuz gölünün batı tarafında Eskiil kazası, gölün güneydoğu tarafında Bayburt bölgesi ve Akşehir’in doğusunda bulunan Turgut kazası idi.³ Bölgenin 1831 yılına ait nüfus defterinde de Turgut, Eskiil, Divle gibi kazaların statülerinde “Esbkeşan” tanımı yapılmıştır; bu kazalara bağlı yerleşimler şu şekildedir: Gözlü Köyü, Çakırlar Köyü, Kolukısa köyü, Kozanlı Köyü, Kuluköy Köyü, İnevi Köyü, İnsuyu Köyü, Süleyman Hacı Köyü, Muratça Köyü, Obruk Köyü, Gubbiye? Köyü, Divle (Kaza Merkezi); Başlımışlı (Başlamışlı) Köyü, Divle Kazısına tabi Kureyş-i Kebir Köyü, Kıramanlı Köyü, Çat Köyü, Yerindi Köyü, Kureyş-i Sağır Köyü, Akçaşehir Köyü, Atlantı Köyü, Cemaat-ı Armutlu (Türkmenan-ı Bozulus’a tabi olanlar) Akgöl Köyü, Cemaat-ı Azedin, Piribeyli Köyü, Kalikli Köyü, Küçük Hasan Çiftliği, Çeltik Köyü, Hamza Hacı Köyü, Polathisarı⁴. Bizim incelediğimiz 1261 / 1845 yılına ait temettuât defterlerinde Esbkeşana’a bağlı kaza ve köyler şu şekildedir; Türkmen Bozulus Kazası’a tabi Süleyman Hacı, İzzeddin ve Atlantı Karyesi, Divle Kazası’na tabi Divle Karyesi Cami-i Kebir Mahallesi ve Halil Efendi Mescidi Mahallesi, Kıraman, Kureyş-i Sağır, Kureyş-i Kebir, Başlamışlı ve Çat Karyesi, Kureyşöz Kazası ve ona tabi Kozanlı Karyesi, Eskiil / Muradca Kazası ve ona tabi; Göybe, Obruk, ve Akçaşar Karyesi, Turgut Kazasına ve ona tabi Kolu Kısa ve Kozlu Karyesi, Haymanateyn Kazasına tabi Oyacan Karyesi’dir.

Bugüne kadar Esbkeşan Cemaatine yönelik olarak yapılan akademik çalışmaların oldukça sınırlı sayıda olduğu söylenebilir. Bu bağlamda Atçeken Cemaati ile ilgili Faruk Sümer çalışmalarında çok kısa ve dar anlamda makalelerinde yer vermiş, R. Paul Lindner tahrir defterlerini inceleyerek eser ortaya koysa da Hasan

³ Irène Beldiceanu-Steinherr, “Atçeken”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul 1991, s.48.

⁴ Ebubekir Gülgönül, *1831 Nüfus Sayımına Göre Esbkeşan Kazasının Nüfus Ve Demografik Yapısı*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Konya 2017, s.18.

Basri Karadeniz'in ifadesiyle "birçok hatalı görüşler" ortaya koymuştur. Diğer bir isimde yine tahrir çalışmaları sonucunda elde ettiği bilgiler sonucunda Irène Beldiceanu-Steinherr Atçekenler⁵ ile ilgili makale yayınlamıştır. Müstakil bir çalışma olarak ilk zikredilmesi gereken eser, Hasan Basri Karadeniz'in "Atçeken Oymakları" isimli doktora tezidir. Bu çalışmada genel olarak 1500-1642 yılları arasında Konya bozkırlarını yerleşim yeri olarak seçen Esbkeşan Cemaati'nin statülerini, konar-göçerliklerini, yerleşmelerini, dağılmalarını, yeniden iskânlarını ve nüfuslarını; idarî, hukukî, sosyal ve iktisadi yapılarından bahsetmektedir. Bu çalışma dışında Ebubekir Gülgönül'ün 1831 yılına ait Esbkeşan Nüfus Defterlerini incelemesi sonucu yayınlamış olduğu yüksek lisans tezidir. Zikredilen bu çalışmalar Esbkeşan Cemaatinin, yerleşimleri, idarî, hukukî, sosyal ve iktisadi yapılarını ortaya koymaktadır.

Bu çalışma ile Konya Kazası Esbkeşan'a bağlı kaza ve köylerin, temettuât defterleri doğrultusunda mali, iktisadi ve sosyal alanda pek çok değişimin, nasıl olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırmamızın üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde Temettuât Defterleri önemi, içeriği ve yararlanma alanları, ikinci bölümünde Esbkeşan Cemaati ve Esbkeşan'a tabi kaza ve köylerin temettuât defterleri doğrultusunda tanıtımı, üçüncü bölümde ise Esbkeşan'a bağlı kaza ve köylerin temettuât defterlerinden elde edilen bilgiler sonucunda bölgenin sosyal ve ekonomik yapısı değerlendirilerek genel bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde yapılan değerlendirme, arşivdeki temettuât defterlerinde tarafımızca tespit edilen yerleşim yerleri üzerinden olacaktır. Adı geçen köylerde ikamet eden hane reislerinin isimleri, lakapları, emlak, arazi ve hayvanat gelirleri, bir senede ödedikleri verginin miktarı, tarla, bağ ve bahçelerinin dönüm miktarı ve elde ettikleri gelir, büyük ve küçükbaş, yük ve binek hayvanların cinsi ve sayıları ve elde ettikleri gelirler tablolastırılarak verilmiştir. Defterlerden ulaşılan bu bilgiler ile

⁵ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Irène Beldiceanu-Steinherr, "Atçeken", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul 1191.

dönemin yörede kullanılan şahıs isimleri; bu isimlerden hareketle bölgesinin etnik yapısına, mesleklere, tarım ürünlerine, hangi hayvanların beslenip yetiştirildiği ve bunlardan ne ölçüde kazanç sağladığının hakkında önemli bilgiler sunmaktadır⁶. Bu bilgiler Esbkeşan'a bağlı olan kaza ve köylerin sosyo-ekonomik profilinin çıkarılmasında yardımcı olacaktır.

1-Araştırmanın Konusu

Araştırmanın konusu H.1261 (1845-1846) yılını kapsamakta olup ML.VRD.TMT.d. 741, 9896, 9897, 9957, 9958, 10018, 10042, 10129, 10494, 10495, 10496, 10497, 10593, 16038, 16065, 16066, 16067, 16068 numaralı temettuât defterleri kapsamında, Esbkeşan'a bağlı kaza ve köylerin sosyo-ekonomik durumudur.

2-Amaç

Çalışmanın amacı, Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyılda ekonomik ve sosyal yapısının, Konya Kazası, Esbkeşan bağlı olan kaza ve köyler çerçevesinde aydınlatılmasıdır. Ayrıca elde edilen bilgiler doğrultusunda Anneles ekolu ile yükselen yerel tarihçiliğe yeni bilgiler ve veriler kazandırmak ve ilerleyen zamanlarda yerel tarih çalışması yapacak olan araştırmacılar için bir kaynak olması amaçlanmıştır.

3-Önem

Osmanlı Devleti'nde 1839'da Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra sosyal, mali ve iktisadi alanlarda birtakım gelişmeler olmuştur. Bu gelişmelerin Osmanlı taşra teşkilatını nasıl etkilediğini anlamak için bu dönemde taşrada ekonomik ve sosyal hayatın nasıl işlediğinin araştırılmasının önemi büyüktür. Bu dönemde vergi kaynaklarını yeniden tespit ederek halkın üzerindeki vergi yükünü hafifletmek ve vergi adaletsizliğini önlemek için kaydedilen temettuât verileri pek çok şehrin ve kazanın sosyal, mali, ekonomik ve demografik yapısını ortaya koymamızı sağlayacak önemli bilgiler içermektedir. Bu çalışma Konya Kazası Esbkeşan'a bağlı kaza ve köylerin sosyo-ekonomik ve kültürel alanlarda araştırma yapmak isteyen araştırmacılara bir nebze katkı sağlamak amacıyla, ML.VRD.TMT.d. 741, 9896, 9897,

⁶ Mustafa Serin, "Osmanlı Arşivi'nde Bulunan Temettuât Defterleri", *I. Milli Arşiv Şurası (Tebliğler-Tartışmalar)*, (1998), s.727

9957, 9958, 10018, 10042, 10129, 10494, 10495, 10496, 10497, 10593, 16038, 16065, 16066, 16067, 16068 numaralı temettuât defterlerinden elde edilen bilgi ve veriler ile yerel tarihçiliğe katkı sunulmuştur.

4-Varsayımlar (Sayıtlılar)

Bu çalışma sonucunda, ML.VRD.TMT.d. 741, 9896, 9897, 9957, 9958, 10018, 10042, 10129, 10494, 10495, 10496, 10497, 10593, 16038, 16065, 16066, 16067, 16068 numaralı temettuât defterleri göre H. 1261 (1845-1846) tarihlerinde Esbkeşan’a bağlı kaza ve köylerin, hane halklarının mal varlığını, gelirlerini ve vergilerini, kısaca sosyo-ekonomik yapısı hakkında bilgiler edinilecek ve değerlendirmeler yapılmıştır.

5-Sınırlılıklar

1831 yılına ait nüfus defterinde Turgut, Eskil, Divle gibi kazaların statülerinde “Esbkeşan” tanımı yapılmıştır. Bu kazalara bağlı yerleşimler şu şekildedir: Gözlü Köyü, Çakırlar Köyü, Kolukısa köyü, Kozanlı Köyü, Kuluköy, İnevi Köyü, İnsuyu Köyü, Süleyman Hacı Köyü, Muratça Köyü, Obruk Köyü, Gubbiye? Köyü, Divle (Kaza Merkezi) Başılmışlı (Başlamışlı) Köyü, Divle Kazısına tabi Kureyş-i Kebir Köyü, Kırmanlı Köyü, Çat Köyü, Yerindi Köyü, Kureyş-i Sağır Köyü, Akçaşehir Köyü, Atlantı Köyü, Cemaat-ı Armutlu (Türkmenan-ı Bozulus’a tabi olanlar) Akgöl Köyü, Cemaat-ı Azedin, Piribeyli Köyü, Kalikli Köyü, Küçük Hasan Çiftliği, Çeltik Köyü, Hamza Hacı Köyü, Polathisarı⁷.

1831 tarihi, 1845 yılında tutulan temettuât defterlerine yakın bir tarihtir. Bu nedenle çalışmamız 1831 yılında tespit edilen kaza ve köyler üzerinde olması planlanmıştır. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi’nde bulunan, 1261 / 1845 yılına ait temettuât defterlerinde Esbkeşana’a bağlı kaza ve köyler şu şekilde geçmektedir; Türkmen Bozulus Kazası’na tabi Süleyman Hacı, İzzeddin ve Atlantı Karyesi, Divle Kazası’na tabi Divle Karyesi Cami-i Kebir Mahallesi ve Halil Efendi Mescidi Mahallesi, Kırman, Kureyş-i Sağır, Kureyş-i Kebir, Başlamışlı ve Çat Karyesi, Kureyşöz Kazası ve ona tabi Kozanlı Karyesi, Eskiil / Muradca Kazası ve ona tabi; Göybe, Obruk, ve Akçaşar Karyesi, Turgut

⁷ Gülgönül, Esbkeşan Kazası, s. 18.

Kazasına ve ona tabi Kolu Kısa ve Kozanlı Karyesi, Haymanateyn Kazasına tabi Oyacan Karyesi. Bundan kaynaklı çalışmamamızın zaman sınırlılığı H. 1261 (1845-1846) yıllarını, mekân sınırlılığı da arşivden tarafımızca tespit ettiğimiz yerleşim yerlerini kapsamaktadır.

7-Yöntem

Çalışmamızda yöntem olarak; çalışmamın konusunu oluşturan H. 1261 (1844-1845) yılları arasında Esbkeşan'a bağlı olan kaza ve köylerin Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi'nden ML.VRD.TMT.d. 741, 9896, 9897, 9957, 9958, 10018, 10042, 10129, 10494, 10495, 10496, 10497, 10593, 16038, 16065, 16066, 16067, 16068 numaralı ilgili dönemin defterleri bulunmuştur. Defterlerden elde edilen veriler kendi içerisinde sınıflandırılarak ilgili alanlarda kullanılmak üzere farklı başlıklar altında gruplandırılmıştır. Verilerin bütünlüğünden hareket edilerek çalışma içerisinde yer alan verilere yönelik tablo ve grafik çalışmaları yapılarak verilerin analizi tespit edilmeye ve değerlendirilmeye çalışılmıştır. İkinci yöntem olan kaynak tarama yöntemi ile de Temettuât Defterleri ve Esbkeşan'a bağlı olan kaza ve köylerin tarihi ile ilgili bilgi veren tezler, makaleler, kitaplar ve dergiler ikinci el kaynaklar toplanmış, sınıflandırılmış ve ardından fişleme yöntemi ile bu kaynaklardaki bilgiler çalışmada sunulmuştur. Değerlendirme ve tasnifi yapıldıktan sonra tez tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEMETTUÂT DEFTERLERİ

1.1 TANZİMAT DÖNEMİ VE TEMETTUÂT DEFTERLERİ

Dünya üzerinde günümüze kadar kurulmuş bütün devletler varlıklarına devam edebilmek ve ayrıca kendisine düşen görevleri veya vazifeleri başarılı ve düzenli bir şekilde idare edebilmek için birçok faaliyetlerde bulunmuştur. Bu faaliyetleri başarılı bir şekilde idame ettirebilmesinin finans kaynağı vergilerle olmaktadır. Günümüzde vergi, devletin kamu giderlerini karşılamak üzere kişilerden zorunlu ve karşılıksız olarak topladığı ekonomik değeri ifade eden terimdir⁸.

Tarihte kurulmuş büyük devletlerden biri olan Osmanlı Devleti ise kuruluşundan itibaren vergi kaynaklarının tespiti konusunda kendisinden önceki kurulan devletlerin vergi sistemlerinden esinlenerek, tahrir yöntemini benimsemiştir ki tahrir sistemi, tarihin birçok aşamasında özellikle sanayi öncesi toplumlarında sıklıkla uygulanan bir sistemdir. Sözlük manası itibariyle yazmak, yazılmak, saymak, kaydetme, deftere geçirme anlamlarına gelen tahrir⁹, terim olarak, Osmanlı Devleti'nde, vergi verecek nüfusu tespit etmek amacıyla yapılan sayım işlemine denilirdi. Osmanlı Devleti bu sayımlar sonucu oluşan defterleri askeri gücünü, ticaret kapasitesini ve sosyo-ekonomik yapısını tespit etmekte kullanmıştır. Şüphesiz imparatorluğun topraklarındaki insan gücünü ve nüfusunu bilmesi daha kararlı adımların atılmasında yardımcı olmuştur.

Tahrir sayımları sonucunda kendi ekonomik durumunu en iyi şekilde idame ettiren Osmanlı Devleti bu başarısını üç kıtaya yayılan bir devlet olarak sonuçlandırmıştı. XVI. yüzyıla gelindiğinde ise bu durum değişikliğe uğradı. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin temelini oluşturan tımar sistemi bozulmaya ve bu sisteme bağlı olan bütün alt sistemler geleneksel fonksiyonlarını yerine getiremez hale

⁸ Macit Kenanoğlu, "Vergi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 43, İstanbul 2013, s. 52.

⁹ Mehmet Öz, "Tahrir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.39, İstanbul 2010, s. 425.

gelerek değişime uğramaya başladı¹⁰. Bu durum merkezi devlet gücünün zayıflamasına, fetihlerin durmasına ve böylece vergi gelirlerinde azalma meydana getirdi¹¹. İşte toprak temelli ekonomisi olan Osmanlı Devleti bu durumdan dolayı bir çözülme sürecine girdi. Çağdaş dünya da takip edilmediği için ilerleyen yüzyıllar ekonomik ve mali sıkıntılar devam etti. Fakat XVIII. yüzyıla gelince Avrupa’da geri kaldığını fark edildi. Devlet artık bu çözülmeye çare bulmaya özellikle XVIII. yy. da batı tarzı ıslahatlar yaparak çözülme sürecine dur demek istedi.

Çözülmeye karşı alınan yenileşme çabalarının süreklilik kazanması II. Mahmut’un saltanatıyla mümkün olabildi. II. Mahmud zayıflayan devlet otoritesini onarmak, iç ve dış güvenliği sağlayabilecek askerî güce sahip olmak, malî ve ekonomik yapıyı güçlendirmek ve sosyal ihtiyaç olarak öne çıkan yenilikleri yapmak padişahın esas amacı oldu. Sultan bu amaçla mali alanda birçok yenilikler yaptı. Bunlardan konumuz itibarıyla önemlisi Hüdavendigâr ve Gelibolu sancaklarında ilk tahrir denemelerinin yapılmasıdır. Amaç adaletli bir vergi alımı tespit etmektir. Bu tahrir çalışmaları sırasında Tevzi Defterleri tutulmuş, bu defterler temettuât defterlerine öncü olmuştur¹². Ancak bu tahrir çalışmaları istenilen netice ile sonuçlanmamıştır.

II. Mahmud dönemi siyasi olaylarından biri olan Mısır Meselesi Osmanlı Devleti’nin dış arenada adeta belini büktü. Bunu Hünkâr İskelesi Antlaşması ve Baltalimanı Antlaşması devam ettirdi. Özellikle bu iki antlaşma Osmanlı ekonomisi adeta çöküşe götüren temelleri oluşturdu. İşte Osmanlı Devleti Mısır meselesi sorununu çözmek ve yüzyılın milliyetçi isyanlarına karşı Avrupalı Devletlerin fikirlerini olumlu yönde değiştirmek, tebâsı arasında adil bir düzen kurma maksatlı Tanzimat Fermanı olarak bildiğimiz Gülhane Hatt-ı Hümayunu 3 Kasım 1839’da ilan etti. Bu fermanla birlikte Osmanlı tebaası içinde herkes eşit haklara kavuştu, vergilerde herkesin gücüne göre alınacak ilkesi getirilerek eşitlik sağlandı. Vergilerin

¹⁰ Ufuk Eser, *4823 Numaralı Temettuât Defterine Göre Yenice-i Taraklı Kazası (Transkripsiyon ve Değerlendirme)*, (Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Sakarya 2008, s.8.

¹¹ Ayşe Özdemir Kızıllan, ‘‘Osmanlı Vergi Düzeninde Temettuât Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme’’, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.20, (2008), s 58.

¹² Eser, ‘‘ Yenice-i Taraklı Kazası’’, s. 9.

eşit ve adaletli alınması için uygulanan yöntem ise temettuât tahrirleri oldu. İşte padişah, malî ve ekonomik yapıyı güçlendirerek zayıflayan devlet otoritesini bu sayede onarmayı gaye edindi.

Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile çeşitli isimler altında alınan örfî vergilerin tümünün tek bir vergi altında birleştirilmesi kararı alındı. Yeni vergi sisteminin oluşturulması, beraberinde vergi kaynaklarının yeniden tespitini de zorunlu kıldı. Bu uygulamayla, devlet gelirlerinin kontrol altında tutulması, vergi dağılımındaki adaletsizliğin giderilmesi, vergi verecek kişilerin tespit edilmesi ve devlet gelirlerinin artırılması amaçlanmıştır. Dolayısıyla; 1840 yılında yapılan düzenlemeyle biri nüfus, diğeri de temettuât olmak üzere iki ayrı yazım planlanmış ve uygulanmıştır.¹³ Adına “Emlak, Arazi, Hayvanat ve Temettuât” sayımları denilen bu tahrirler sonucu yirmi bine yakın defter serisi oluşmuştur. Halkın gelir kaynağına göre hesaplanan temettü vergisi Tanzimat'ın uygulandığı bölgelerde en büyük idari birimden en küçük yönetim birimlerinde kadar Temettuât defterlerine kaydedilmiştir.

Bu defterler günümüzde Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivinde muhafaza edilen Temettuât defterleri koleksiyonu içerisinde yer almaktadır. Bu defterlerin küçük bir bölümü Kamil Kepeci ve Maliyeden Müdevver Defterler Tasnifi içinde yer almakta olup çok büyük bir bölümü ise ayrı olarak tasnif edilerek dokuz ciltten oluşan Temettuât defterleri (ML. VRD. TMT) içerisinde yer almaktadır.

1.1.1 Temettuât Vergisi Yazım ve Muhtevası

Temettü” kazanma, kâr etme, fayda görme anlamlarına gelmektedir. Çoğul olarak “Temettuât” kârlar, kazançlar, faydalar anlamına gelir. XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin büyük bir kısmında mal, arazi, hayvan sayımları yapıp Temettuât Defterleri oluşturulmuştur. Bu defterler devletin özellikle XIX. yüzyıl taşrasının erkek nüfusunun yapısı ile tarım, hayvancılık ve meslek grupları gibi ekonomik yapı hakkında mühim bilgi vermektedir.

¹³ Mübahat Kütükoğlu, “Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri”, *Belleten*, C.LIX, S. 225, 1995, s. 395.

Şekil 1: Turgut Kazası Temettuât Defteri

4

منا روع شمال دوم ۱۵	غیر روع دوم ۱۰	صفاء اغنیم ۱۵	دول اغنیم ۱۰
صفاء اول ۱۰	صفاء اول ۱۰	صفاء اول ۱۰	صفاء اول ۱۰
بندوده تخمینا غنای ۴۶۰	بندوده تخمینا غنای ۴۶۰	بندوده تخمینا غنای ۴۶۰	بندوده تخمینا غنای ۴۶۰

قربة من بعد کتبه حلی عثمان او علی طلیلک اسلک الرضی و غنای

Şekil 2: Turgut Kazası Temettuât Defteri Okunuşu

s.4-1				
Hâne 6 / Numara 1				
Karye-i mezbûr sekenesinden Hacı Osman oğlu Halil'in emlâk arâzi ve temettu'âtı				
Erbâb-ı zirâ'atdan olduğu				
Sene-i sâbıkada vergi-yi mahsûsadan bir senede virdiği 145 guruş				
A'şâr ve rûsûmu olarak sene-i sâbıkada i'tâ eylediği				
Hınta şinik 2 / kıymet-i şinik 6,5 / 12,5 guruş				
Şair' şinik 3 / kıymet-i şinik 3 / 9 guruş				
				<i>guruş</i>
Yekûn				21,5
<i>Malın cinsi</i>	<i>Mikdârı</i>	Hâsılât-ı senevîsi		
		1260 senesi	1261 senesi Tahminen	Yekûn
Mezrû' tarla	15 dönüm	215 guruş	-	-
Gayr-ı mezrû' tarla	10 dönüm	-	-	-
Sağman ağnam	15 re's	90 guruş	80 guruş	170 guruş
Dölsüz ağnam	10 re's	20 guruş	15 guruş	35 guruş
Sağman inek	1 re's	35 guruş	30 guruş	65 guruş
Karasığır öküzü	2 re's	-	-	-
Kuzu	1 re's	-	-	-
Merkeb	1 re's	-	-	-
Bir senede tahmînen temettu'âtı				360 guruş

Defterde, şehir, kaza, kasaba, köy, çiftlik gibi bütün yerleşim birimlerindeki toplam hane sayısı, arazi miktarı, hane reislerinin meslekleri, yükümlü oldukları vergi miktarları gibi birçok konuda bilgilere yer verilmiştir. Defterler yaklaşık 17x50 cm ebatlarında olup, kayıtlar iki sütun halinde hane bazında kaydedilmiştir. Muhtarlar ve imamlar genellikle defterin ilk haneleridir¹⁴. Hane reisinin adı, lakabı, bazen de tarifi yapıldıktan sonra mesleği yazılmıştır. İsmi üzerine kişinin geçmiş yıl ödemiş olduğu vergi miktarı, ödemiş olduğu öşür miktar ve bedeli eğik olarak yazılmıştır. İsmi altına şahsın bütün mal varlığı sırasıyla belirtilmiş, şahsın tarlası, bağı, ekili ve nadasa bırakılmış arazisi ve bunların dönüm cinsinden miktarı ile 1844 yılı fiili geliri ve 1845

¹⁴ Nuri Adıyeke, "Temettuât Sayımları ve Bu Sayımları Düzenleyen Nizamname Örnekleri", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, C.11. S.11, s.780.

yılı tahmini geliri alt alta yazılarak toplanmıştır. Arazinin durumu ekili (mezrû'), ekili olmayan (gayr-ı mezrû') olarak ayrıca belirtilmiştir. Daha sonra hayvanlar kısmına geçilmiş keçi, koyun, beygir, öküz vb. hayvanların sayıları ve kıymetleri ile birlikte kaydedilmiştir. Ayrıca çalışamayan yaşlılar, körler, mecnunlar, çolaklar vergi muafı olarak "şunun bunun ianesiyle geçinirler" denilerek defterlere kaydedilmiştir. Ayrıca babasından mal mülk kalan yetim çocukların, yetim oldukları belirtilerek geliri, malı mülkü olmayan küçük yaştaki yetim çocuklar ise vergi muafı olarak kayıt edilmiştir. Son olarak kişinin tüm gelirleri, mesleki geliri, tarımsal gelirleri varsa vakıf geliri şeklinde sıralanıp genel toplam geliri verilmiştir. Mükelleflerin geneli erkek nüfus olmakla beraber bazı hanelerde dul kadınların ve yetimlerin de yazıldığı görülmektedir.

Müslümanların yazılması muhtar veya köy imamları, gayrimüslimlerin yazılması papaz ve hahamların sorumluluğu altında yapılmış olup, defter sonlarında bunların mühürleri yer almaktadır¹⁵. Tahrir işi tamamlanınca defterler bağlı oldukları kazanın torbasına konulup kaza meclislerince kontrol edilerek bir üst bağlı idari birime gönderilmiş oradan da sancak merkezine gelerek burada tekrar gözden geçirilip, temize çekilerek ciltlenmiştir¹⁶.

Temettuât vergisinin alınabilmesi için yapılan tahrirler 1839-40 ve 1844-45 yıllarıyla sınırlı kalmıştır. Muhassıllar vasıtasıyla toplanan bu vergi resmi olarak uygulanmaya devam ediyor görünse de devletin bu vergiyi toplamak için harcadığı para pahalıya geldiği için uygulamadan kaldırılan bir vergi olmuştur¹⁷.

1.1.1 Temettuât Defterlerinden Yararlanılma Alanları

Temettuât Defterlerinde şehir, kaza, kasaba, köy, çiftlik gibi bütün yerleşim birimlerindeki toplam hane sayısı, arazi miktarı, hane reislerinin isimleri, lakapları ve meslekleri, yükümlü oldukları vergi miktarları gibi birçok konuda bilgilere yer verilmiştir. Buradan hareketle ilk sayfaların üst kısımda sancak, kaza, köy, mahalle isimleri yazılarak en üst idari birimden ilgili köye/mahalleye kadar yazılmıştır. Bu

¹⁵ Kütükoğlu, "Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi" s.397-398.

¹⁶ Adıyeke, " Temettuât Sayımları" s.779.

¹⁷ Kızıllan, "Osmanlı Vergi Uygulamaları" s. 64.

şekliyle defterler o dönemin yerel tarihi açısından sahanın idari bölünüşü hakkında (sancak, kaza, nahiye, köy, mahalle) bilgiler vermektedir¹⁸.

Defterlerde kullanılan şahıs isimleri ise bölgesinin etnik yapısı hakkında da bilgi vermektedir. Yine isimlerin önüne koyulan sıfatlar (Hacı, Hoca, Molla, Kel, Sarı, Kara, Şeyh, Deli, Topal vb.) şahısların belli özelliklerini göstermesi bakımından da önemlidir. Ayrıca isim önüne koyulan lakaplar cumhuriyet dönemiyle geçilen soyadı kanunundan sonra kişilerin sıkı bir araştırma ile köken/soy araştırmalarında da önemli kaynaklar sunacağı aşîkârdır.

Temettuât defterlerinde, hane reisinin üst tarafında hane sahibi kişinin çiftçi, deveci, tüccar, müftü, imam, muhtar, kızır, ırgat, güherçile, demirci, bakıcı hizmetkâr” gibi mesleği yazılmıştır. Bu mesleklerden yola çıkarak o bölgeye ait meslekler gruplanarak sanayi, hizmet ve tarım sektöründe çalışanlar belirlenip, nüfusun sektörle dağılımını yaparak ilgili sahadaki nüfusun hâkim ekonomik faaliyeti ortaya çıkarılabilir¹⁹. Yine hane sahiplerinin mesleklerinden olan muallim, müderris gibi kişiler medrese ve sıbyan mekteplerinde çalıştığından yola çıkarak sahadaki eğitim faaliyetleri ile ilgili değerlendirmeler yapılabilir.

Temettuât defterlerinde göç ile ilgili bilgilere de ulaşmak mümkündür²⁰. Tahrir sırasında köyünde olmasa bile, kişinin hanesi kaydedilmiştir. XIX. yüzyılda bir mekânda meydana gelen göç hareketliliği, göçün miktarı, yönü ve ne için gidildiği, gittiği yerde hangi sektörde çalıştığı gibi bilgilere ulaşmak mümkün kılınmıştır²¹.

Hane sahiplerinin tasarrufunda olan tarım alanları temettuât defterlerine kaydedilmiştir. Tarım alanları kendi içinde mevrû’ ve gayri mevrû’ tarım alanları olarak kaydedilmiştir. Tarım ürünleri olarak, buğday (hınta), arpa (şa’ir), burçak, tütün (duhan), afyon (haşhaş), erzen (darı), pamuk (penbe), benika, pirinç, gül, harnub (keçiboynuzu), dut, limon, portakal, ravgan, (zeytin), yemiş (incir), sarımsak, soğan, bürölce, susam, koza, elma, badem, ceviz, dut ve bostan ayrıntılı bir şekilde

¹⁸ İlker Yiğit, "XIX. Yüzyıl Tarihi Coğrafya Çalışmaları İçin Önemli Bir Kaynak: Temettuât Defterleri", *Türk Coğrafya Kurumunun 70. Kuruluş Yılı Anısına: "UKCK-2011" Bildirileri*, (2011), s.4.

¹⁹ Yiğit, "Tarihi Coğrafya Çalışmaları" s. 5.

²⁰ Kütükoğlu, "Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi", s. 400.

²¹ Yiğit, "Tarihi Coğrafya Çalışmaları" s. 7.

kaydedilmiştir. Bizim araştırma bölgemizi oluşturan bölgelerde daha çok hinta, şair', ızgın, burçak, ulaf gibi ürünler kaydedilmiştir. Ayrıca bağ, bahçe ve fidan bahçeleri de kaydedilmiştir. Bu verilerden yola çıkarak sahadaki ekili ve dikili tarıma ulaşmak mümkün olabilmektedir.

Temettuât defterlerinde, gayrimenkullerden sonra hayvanlar kaydedilmiştir. Ziraat yapılan yerlerde ahalinin toprağı işleyebilmesi için besledikleri karasığır öküz, inek, taşımacılıkta kullanılan merkep, deve ve kısırak, ayrıca keçi, koyun gibi hayvanlar defterlere yazılan hayvanların başında gelir. Verilen bu bilgiler bize köy veya kasabada en çok hangi hayvanların beslenip yetiştirildiğı ve bunlardan ne ölçüde kazanç sağladığı hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.

Defterlerden ulaşılan bu bilgiler şüphesiz sayılan bu alanlara getirdiğı makro ve mikro düzeyde büyük veri kaynağı yadsınamaz. Ancak bu defterler XIX. yüzyıl Osmanlı ülkesinin şehrin veya bölgenin siyasi, sosyal ve ekonomik tarihini yazmada kullanılacak en önemli kaynaklar olmalarına rağmen, bu konularda yetersiz kaldıkları da malumdur ki temettuât defterleri XIX. yüzyıl Osmanlı iktisadi ve sosyal tarihi araştırmaları için kapsam ve bilgi zenginliğı itibariyle bir benzeri bulunmayan tek kaynak durumundadır. Ama XIX. yüzyıl içinde yaşanan değışmelerin anlaşılmasına yönelik tahlillerde de yeterli derecede elverişli de değıldir²². Yine bu defterlerde elde edilen verilerin doğruluklarının başka kaynaklarla test edilmesine imkânı çok kısıtlıdır. Çünkü sadece iki sayımdan ibaret olan bu defterler hakkında bir ülke veya şehrin genel durumu veya tarihi hakkında bilgi vermek yanıştır. Fakat yapılacak olan mukayeseli çalışmalar Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyılında siyasi-idari, ekonomik, sosyal alanların birçoğunu aydınlatacağı da aşikârdır. Bundan dolayı geniş çaplı araştırmalarda kullanılacak bu defterlerin başka arşiv malzemeleri ile tamamlanması gerekmektedir.

²² Tevfik Güran, "19. Yüzyıl Temettüat Tahrirleri", *Osmanlı Devletinde Bilgi ve İstatistik*, (ed. Halil İnalçık, Şevket Pamuk), T.C. Başkanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 2000, s. 75.

İKİNCİ BÖLÜM

ESBKEŞAN CEMAATİ

2.1 Esbkeşan / Atçeken Tanımı

“Atçeken” veya “Esbkeşan” olarak geçen bu ifade Osmanlı kaynaklarında “iyi cins atlar yetiştiren ve bu tür atların neslini korumak amacıyla bunları çiftleştiren uzman şahıslara verilen isimdir.”²³ Bu yapısı ile Atçekenlik “herhangi bir etnik kimliği, boyu veya aşireti temsil etmez. O bütün unsurların üstünde Konya Bölgesi’nde yaşayan ve atçektikleri mukabilinde büyük muafiyetlere sahip olan değişik boy ve ailelere mensup konargöçer topluluklara muhtevi bir üst isimdir. Bundan başka Osmanlı devlet teşkilatı içinde “Atçekenlik” hazırlanan kanunnamelerle hukuki çerçevesi yani statüsü belirlenmiş idarî, malî ve siyâsî bir kavramdır.”²⁴

2.2 Coğrafi Sınırı

1071 Malazgirt Savaşı ile Anadolu’nun kapısı Türklere açılmasıyla birlikte Türk göçerler, yaşam koşullarında iyileştirmek ve refaha ermek için zamanla Anadolu’ya gelerek bu bölgelere yerleşmeye başlamışlardır. Bu göç uzun yıllar devam etse de XIII. yüzyılda tarih sahnesine çıkan Moğolların, ilk olarak Orta Asya ardından Avrupa’ya kadar uzanan bir istila dalgası sonucunda, gerçekleştirmiş oldukları zulüm ve katliamlardan kaynaklı göçlerde artış gözlemlenmiştir. İşte Atçekenler, Moğol istilasını ve zulmünün başladığı bu yüzyılda Orta Asya’dan Anadolu’ya göç ederek Anadolu’ya yerleşmeye başlamışlardır.

Anadolu’ya gelen Atçeken Cemaati kuzey-güney doğrultusunda Ankara’dan başlayıp Karaman’a kadar uzanan geniş düzlükleri, doğu batı yönünde ise, Afyon’un doğusundan başlayıp Aksaray’a kadar uzanan yarı kurak sahaları kendilerine yerleşim yeri seçmişlerdir²⁵. Bahsi geçen bu yerler, akarsu olmayan ve genellikle tarıma çok da elverişli olmayan bozkır sahalarıdır. Yaşamış oldukları bu bozkır toprakları da onların ekonomik geçim kaynağını belirlemiş tarımdan çok ve hayvancılığa, at yetiştiriciliğine

²³ Hasan Basri Karadeniz, *Atçeken Oymakları (1500-1642)*, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi), Kayseri 1995, s.36.

²⁴ Karadeniz, *Atçeken Oymakları*, s. 37.

²⁵ Gülgönül, Esbkeşan Kazası, s.5.

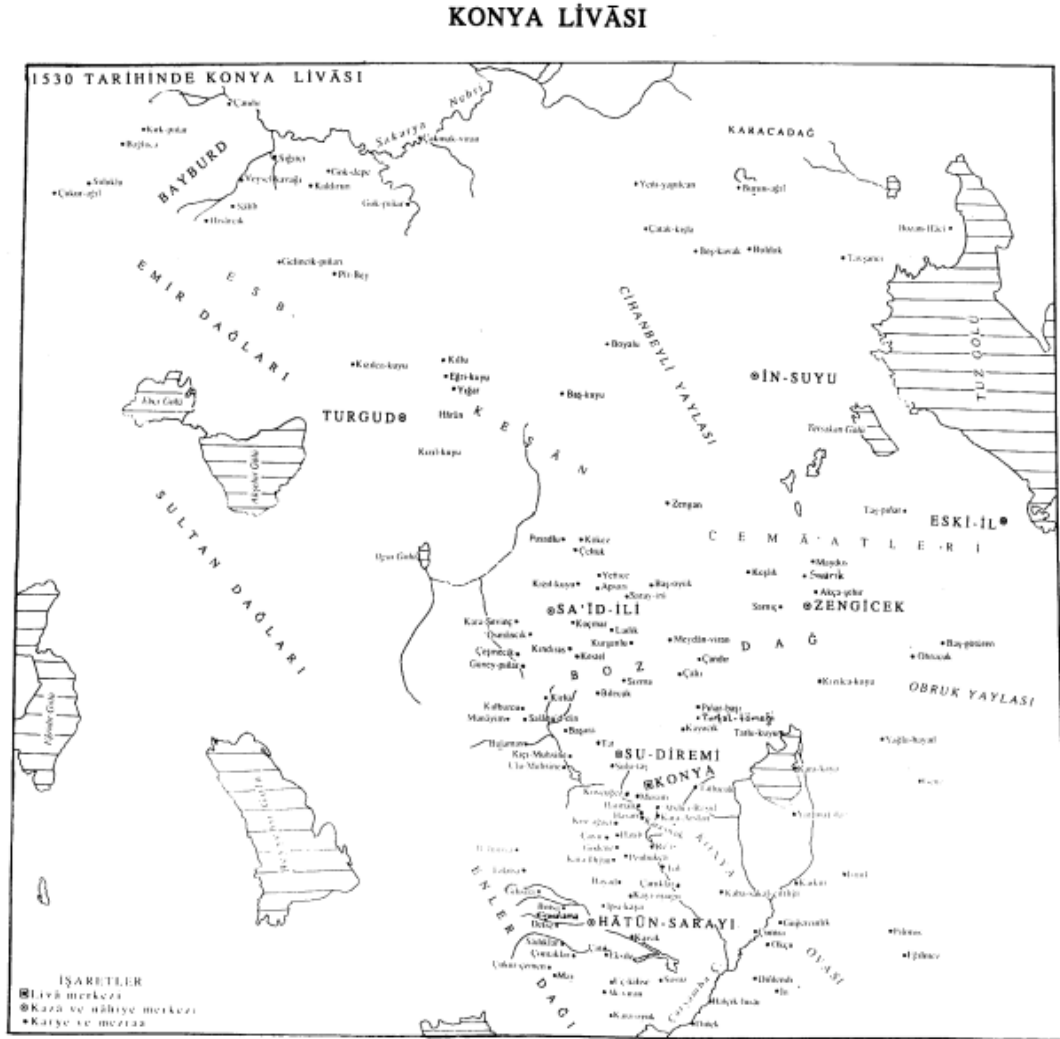
yönelmiştir. Keza incelemiş olduğumuz temettuât defterlerinde bölge halkının en fazla gelir sağladığı alan hayvancılıktan olmuştur.

2.3 Esbkeşan veya Atçekenler

XIII. yüzyıldaki Moğol istilasını ile birlikte Anadolu'ya gelen konargöçerler Anadolu coğrafyasında büyük yerleşim yerlerine sahip olmuşlardır. İl veya ulus diye adlandırılan Boz-ulus, Yeni İl Türkmenleri, Halep Türkmenleri, Atçekenler, Dulkadirli, Danişmendiler, Karacakoyunlular, Varsaklar, Ulu Yörük gibi bu konargöçer taife Anadolu'nun birçok yerlerine dağılıp yerleşim kurmuşlardır²⁶. Konya ve çevresi ise XIV. yüzyılda Turgudoğulları, Bayburdoğulları, Kosunlar, Varsak gibi cemaatlerin yerleşim yeri olmuştur. XV. yüzyıl sonlarından itibaren, bu cemaatler “Atçeken” veya “Esbkeşan” isimleri ile anılmaya başlamıştır²⁷.

²⁶ Tufan Gündüz, ‘‘Konar Göçer’’, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 26, Ankara 2002, s.161.

²⁷ Eşref Temel, ‘‘ XVIII-XIX. Yüzyılda Atçeken Aşiretlerinin Göç Hareketleri’’. *Geçmişten Günümüze Göçler*, (ed. Alaaddin Aköz, Doğan Yörük, Haşim Karpuz) Konya Ticaret Odası Konya Kitabı, Konya 2019, s. 384.

Şekil 3: 1530 Yılı Konya Livası²⁸

Anadolu'ya çok önceleri gelerek yurt tutan Atçeken Cemaati önce Selçuklular ardından Karamanoğulları döneminde yaşamışlardır. Bu devletlerin gücünün zirvede olduğu refah ortamında bulunmuş olduğu bölgelerde yaşamlarına devam etmiş fakat Selçuklu ve Karamanoğullarının savaşlar ile gücünü kaybettiği dönemler, Esbkeşan Cemaati Toroslara sığınmıştır. Mücadelenin bittiği, refah ortamının sağlandığı zamanlarda ise Esbkeşan Cemaati Cemaatinden olan Turgud, Bayburd, Kosun v.s. aşiretleri Konya sahrasına tekrar inerek yaşamlarına devam etmişlerdir.

²⁸ 387 Numaralı Muhâsebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri (937-1530), *T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı*, Ankara 1996, s. 138.

Karamanoğullarına tabiiyetleri döneminde ise Atçeken Cemaati bu beyliğin bel kemiğini oluşturmuştur. Göçebe hayatlarından doğan her an savaşa hazır durumları Kahramanoğullarına büyük bir askeri güç katmıştır. Aşiretlerin gücünü alan Karamanoğulları Beyliği, Osmanlı Devletine karşı doğuda bir dizi zorluk çıkarmıştır. Fakat Osmanlı Devleti'nin Fatih Sultan Mehmet döneminde vurmuş olduğu son darbe ile Karamanoğulları toprakları Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine girmiştir. Karamanoğlu topraklarının Osmanlı tabiiyetine girmesi ile Konya ve çevresinde yaşayan Esbkeşan Cemaatleri Osmanlı yönetimine girmiştir. Bu cemaatlerin yaşamış olduğu bölgelerde Osmanlı taşra teşkilatı içerisinde XV.-XIX. yüzyıllar arasında, Karaman Eyaleti'nin Konya Sancağı'na bağlanarak "Esbkeşan kazası" oluşturulmuştur²⁹.

Osmanlı Devleti'ni iki yüzyıldır zorlayan Karamanoğulları Beyliği'nin ardındaki gücün konargöçer aşiretler olduğunu anlayan Fatih Sultan Mehmet, bu konargöçer taifeyi devlete ısındırma yoluna giderek, aşiret veya aile (Turgudoğlu, Bayburdoğlu, Kosunlar) adlarını ikinci plana itip; Atçeken üst ismini ön plana çıkarmaya çalışmıştır.³⁰ Bu sayede iktisadi kolaylıklar sağlayarak kendine bağlamaya ve milli devlet şuuru oluşturmaya çalışmıştır. O halde diyebiliriz ki Karamanoğullarını ve topraklarını tamamen kendine bağlayan Fatih Sultan Mehmet bu aşiret gücünü fark edip onları devlete bağlamak için imparatorluk sınırlarında ilk defa olan Atçekenlik sistemini 1476-1481 yılları arasında ihdas edilmiştir.

Atçekenlik yukarıda da bahsedildiği üzere iyi cins atlar yetiştiren topluluklara verilen isimdir. Devlet imparatorluğun sınırlarında başka hiçbir yerinde olmayan bu sistem ile bu aşireti kendine bağlayarak istifade etme yoluna gitmiştir. Cemaatlerin üretmiş olduğu atlardan savaş zamanlarında faydalanmış, aldığı vergilerle de ekonomisini canlandırmıştır. Devlet kendi hâkimiyetine aldığı bu taifeyi, ilerleyen yıllarda sorun olmaması adına taifenin arasındaki aşiret faktörünü eritmeye çalışmış ve bu topluluklara bazı muafiyetle tanımıştır. Bunlar her ne kadar küçük çaplı zirai

²⁹ Temel, "Atçeken Aşiretlerinin Göç Hareketleri", s. 385.

³⁰ Karadeniz, *Atçeken Oymakları*, s. 40.

faaliyetlerle uğraşsalar da “öşür, çift, bennak ve caba; ayrıca bağ, kovan vs. vergilerden, kürekçi, nüzul gibi sair reayanın yükümlülüklerinden muaf tutulmuşlardır.³¹ Ama bunun karşılığında devlete Atçeken oymaklarına mensup her on iki hane bir at vergisi düşecek şekilde "at akçası" adı ile devlete bir vergi ödemişlerdir³².

XVI. yüzyıla gelindiğinde ise yaşanan Celali İsyanları ve Kutsal İttifak Savaşları Osmanlı ekonomisi ağır darbe vurmuştur. Bu durumdan kurtulmak ve ekonomisine can getirmek isteyen Osmanlı Devleti öncelikle Basra'dan İstanbul'a uzanan ticaret yoluyla ilgili olarak gereken tedbirleri almış, menzil ve derbentler yeniden ihya etmiştir. İşte Atçekenler yaşadıkları coğrafya bakımından tam da bu trafiğin ortasında yer almalarından dolayı 1690-1740 arasında Atçekenlerin nüfusunda belirli bir artış sağlamıştır³³. Fakat 1740'lı yıllarda görülen kıtlık, ehl-i örfün reayaya zulümleri Esbkeşan cemaatlerin yaşam alanlarını terk etmelerine sebebiyet vermiştir. Devlet azalan nüfusu engellemek, Esbkeşan ve çevresinde bozulan düzeni yeniden sağlamak adına birbiri ardına hattı hümayunlar yayınlanmış, bölgeyi terk eden Atçekenler tekrar eski topraklarına geri döndürülmeye çalışılmış, yurtlarını terk etmelerine müsaade edilmemiştir. Bu çaba sayesinde, nispeten bir toparlanma görülmüştür. Fakat yaşanan bu olumsuzluklar özellikle Celali İsyanları sonucu boş kalan bu bölge, doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinden gelen aşiretlerin yerleştirilmeye başlanması ile zaman içerisinde birçok kaza ve nahiye, yer ve isim değişikliğine uğramasına sebebiyet vermiştir³⁴.

Celali İsyanları, kıtlık ve yapılan savaşlar sonrası sonra huzur ve sükûnun gelmesi sonucu, Atçekenler, terk ettikleri bölgeye geri gelerek ziraatla meşgul olmaya başlamışlardır. Böylece Atçekenler yerleşik hayata geçmişlerdir. Devlet birçok muafiyet tanıdığı bu cemaati, yerleşik hayata geçmeleriyle birlikte atçekenlik statüsünü kaldırmaya niyetlense de Atçekenlerin tepkileri doğrultusunda bu niyetinden vazgeçmiştir. Fakat Atçekenlik statüsünün önemli bir özelliği olan on iki hane başına

³¹ Karadeniz, *Atçeken Oymakları*, s. 79.

³² Karadeniz, *Atçeken Oymakları*, s. 80.

³³ Temel, “Atçeken Aşiretlerinin Göç Hareketleri”, s. 387.

³⁴ Gülgönül, *Esbkeşan Kazası*, s. 8.

bir at vergisi 24 Şubat 1691 tarihinde kaldırılmıştır. Bununla birlikte Atçekenlik statüsüne Tanzimat dönemi düzenlemeleri ile son verildiği düşünülmektedir, çünkü 1285/1868 yılında Atçeken ismi bir idare terim olarak Konya vilayetinin on kazasından birinin adı olmuştur³⁵.

2.4 Esbkeşan’a Bağlı Kaza ve Köyler

2.4.1 Türkmen Bozulus Kazası

2.4.1.1 Süleyman Hacılı Karyesi

Türkmen Bozulus Kazasına tabi Süleyman Hacılı Karyesi’nde 104 hane bulunmaktadır. Köyde tahmini nüfus ise 520’dir. 104 hane içerisinde 5 ayrı meslek koluyla uğraşıldığı tespit edilmiştir. En çok uğraşılan meslek 86 hane reisi ile erbab-ı ziraat (çiftçi), onu 12 hane reisi ile çoban takip etmektedir.

Köyde tespit edilen toplam arazi miktarı 2775 dönüm, 2775 dönüm içerisinde 1395 dönümü ekili olup bu araziden 17840 kuruş gelir elde edilmiştir. Arazilerde de en fazla hinta (buğday) üretilmiştir. Hayvancılık olarak Süleyman Hacılı Karyesi’nde 280 adet büyükbaş hayvan, 5243 adet küçükbaş hayvan, 140 yük ve binek hayvancılığı olmak üzere toplam 5663 adet hayvan bulunmaktadır. Hayvancılıktan sağlanan gelir ise 23564 kuruştur. Süleyman Hacılı Karyesi’nde gelir ve vergi durumuna bakıldığında; ziraattan, hayvancılıktan ve mesleklerden gelir elde edilmiştir. En fazla gelir 23564 kuruş ile hayvancılıktan kazanılmıştır. Elde edilen gelirin toplam miktarı ise 49054 kuruştur. Köyde hane 46’da bulunan Veli Hüseyin oğlu Mustafa’nın 980 kuruş geliri ile en fazla geliri olan hane reisidir³⁶. Vergi olarak ise; Süleyman Hacılı Karyesi’nde 9469 kuruş, 10 parada vergi ödediği tespit edilmiştir. Vergi kalemlerinden biri olan vergiy-i mahsusada 208 kuruş ile hane 5’de bulunan Kel Ahmed oğlu İsmail, öşür olarak hane 4’deki Meneş oğlu Hüseyin 42 kuruş en yüksek vergi veren hane reisidir³⁷.

³⁵ Karadeniz, *Atçeken Oymakları*, s. 58.

³⁶ BOA. ML. VRD. TMT. d. 09897

³⁷ BOA. ML. VRD. TMT. d. 09897

2.4.1.2 İzzeddin Karyesi

Türkmen Bozulus Kazasına tabi İzzeddin Karyesi'nde 85 hane bulunmaktadır. Köyde tahmini nüfus ise 425'dir. 85 hane içerisinde 4 ayrı meslek koluyla uğraşıldığı tespit edilmiştir. En çok uğraşılan meslek 64 hane reisi ile erbab-ı ziraat (çiftçi), onu 9 hane reisi ile çoban takip etmektedir.

Köyde tespit edilen toplam arazi sayısı miktarı 1631 dönüm, 1631 dönüm içerisinde 1081 dönümü ekili olup bu araziden 20305 kuruş gelir elde edilmiştir. Arazilerde de en fazla hinta (buğday) üretilmiştir. Hayvancılık olarak İzzeddin Karyesi'nde 252 adet büyükbaş hayvan, 4499 adet küçükbaş hayvan, 111 yük ve binek hayvancılığı olmak üzere toplam 4862 adet hayvan bulunmaktadır. Hayvancılıktan sağlanan gelir ise 18240 kuruştur. İzzeddin Karyesi'nde gelir ve vergi durumuna bakıldığında; ziraattan, hayvancılıktan ve mesleklerden gelir elde edilmiştir. En fazla gelir 20305 kuruş ile ziraattan kazanılmıştır. Elde edilen gelirin toplam miktarı ise 44705 kuruştur. Köyde hane 42'de bulunan Ali Mehmed 1165 kuruş geliri ile en fazla geliri olan hane reisidir³⁸. Vergi olarak ise; İzzeddin Karyesi'nde 1953 kuruş, 10 parada vergi ödediği tespit edilmiştir. Vergi kalemlerinden biri olan vergiy-i mahsusada 256 kuruş ile hane 23'de bulunan Yazenci? oğlu Halil, öşür olarak hane 74'deki Bayram Ali oğlu Mehmed'in 62 kuruş en yüksek vergi veren hane reisidir³⁹.

2.4.1.3 Atlantı Karyesi

Türkmen Bozulus Kazasına tabi Atlantı Karyesi'nde 260 hane bulunmaktadır. Köyde tahmini nüfus ise 1300'dir. 260 hane içerisinde 9 ayrı meslek koluyla uğraşıldığı tespit edilmiştir. En çok uğraşılan meslek 173 hane reisi ile erbab-ı ziraat (çiftçi), onu 36 hane reisi ile çoban takip etmektedir.

Köyde tespit edilen toplam arazi sayısı miktarı 6039 dönüm, 6039 dönüm içerisinde 3684 dönümü ekili olup bu araziden 81485 kuruş gelir elde edilmiştir. Arazilerde de en fazla şair' (arpa) üretilmiştir. Hayvancılık olarak Atlantı Karyesi'nde

³⁸ BOA. ML. VRD. TMT. d. 09896

³⁹ BOA. ML. VRD. TMT. d. 09896

656 adet büyükbaş hayvan, 27208 adet küçükbaş hayvan, 322 yük ve binek hayvancılığı olmak üzere toplam 28186 adet hayvan bulunmaktadır. Hayvancılıktan sağlanan gelir ise 101193 kuruştur. Atlantı Karyesi'nde gelir ve vergi durumuna bakıldığında; ziraattan, hayvancılıktan ve mesleklerden gelir elde edilmiştir. En fazla gelir 101193 kuruş ile hayvancılıktan kazanılmıştır. Elde edilen gelirin toplam miktarı ise 223048 kuruştur. Köyde hane 62'de bulunan Musa oğlu Musa 1780 kuruş geliri ile en fazla geliri olan hane reisidir⁴⁰. Vergi olarak ise; Atlantı Karyesi'nde 31843,5 kuruş vergi ödediği tespit edilmiştir. Vergi kalemlerinden biri olan vergiy-i mahsusada 360 kuruş ile hane 8'de bulunan Hacı Osman oğlu Ali, öşür olarak hane 186'da bulunan Kel Ali oğlu Süleyman'ın 102 kuruş en yüksek vergi veren hane reisidir⁴¹.

2.4.2 Divle Kazası

2.4.2.1 Divle Karyesi

2.4.2.1.1 Cami-i Kebir Mahallesi

Divle Kazasına tabi Divle Karyesi Cami-i Kebir Mahallesi'nde 188 hane bulunmaktadır. Köyde tahmini nüfus ise 940'dır. 104 hane içerisinde 14 ayrı meslek koluyla uğraşıldığı tespit edilmiştir. En çok uğraşılan meslek 56 hane reisi ile erbab-ı ziraat (çiftçi), ve yine 56 hane reisi ile rençberdir, onu 41 hane reisi ile ırgad takip etmektedir.

Köyde tespit edilen toplam arazi miktarı 5151,5 dönüm, 5151,5 dönüm içerisinde 4347 dönümü ekili olup bu araziden 12600 kuruş gelir elde edilmiştir. Arazilerde de en fazla hinta (buğday) üretilmiştir. Hayvancılık olarak Divle Karyesi Cami-i Kebir Mahallesi'nde 179 adet büyükbaş hayvan, 8231 adet küçükbaş hayvan, 284 yük ve binek hayvancılığı olmak üzere toplam 8694 adet hayvan bulunmaktadır. Hayvancılıktan sağlanan gelir ise 36649 kuruştur. Divle Karyesi Cami-i Kebir Mahallesi'nde gelir ve vergi durumuna bakıldığında; ziraattan, hayvancılıktan ve mesleklerden gelir elde edilmiştir. En fazla gelir 45637,5 kuruş ile ziraattan

⁴⁰ BOA. ML. VRD. TMT. d. 16038

⁴¹ BOA. ML. VRD. TMT. d. 16038

kazanılmıştır. Elde edilen gelirin toplam miktarı ise 122376,5 kuruştur. Köyde hane 1’de bulunan Salimzade Ahmed Ağa’nın 10580 kuruş geliri ile en fazla geliri olan hane reisidir⁴². Vergi olarak ise; Divle Karyesi Cami-i Kebir Mahallesi’nde 16111 kuruş vergi ödediği tespit edilmiştir. Vergiy-i mahsusa 550 kuruş, öşür 368 kuruş olarak hane 1’de bulunan Salimzade Ahmed Ağa’nın en yüksek vergi veren hane reisidir⁴³.

2.4.2.1.2 Divle Karyesi Halil Efendi Mescidi Mahallesi

Divle Kazasına tabi Divle Karyesi Halil Efendi Mescidi Mahallesi’nde 87 hane bulunmaktadır. Köyde tahmini nüfus ise 435’dir. 87 hane içerisinde dokuz ayrı meslek koluyla uğraşıldığı tespit edilmiştir. En çok uğraşılan meslek 26 hane reisi ile erbab-ı ziraat (çiftçi), onu 21 hane reisi ile ırgad takip etmektedir.

Köyde tespit edilen toplam arazi miktarı 758,5 dönüm, 758,5 dönüm içerisinde 753 dönümü ekili olup bu araziden 12600 kuruş gelir elde edilmiştir. Arazilerde de en fazla hinta (buğday) üretilmiştir. Hayvancılık olarak Divle Karyesi Halil Efendi Mescidi Mahallesi’nde 103 adet büyükbaş hayvan, 2632 adet küçükbaş hayvan, 128 adet yük ve binek hayvancılığı olmak üzere toplam 2863 adet hayvan bulunmaktadır. Hayvancılıktan sağlanan gelir ise 13632 kuruştur. Divle Karyesi Halil Efendi Mescidi Mahallesi’nde gelir ve vergi durumuna bakıldığında; ziraattan, hayvancılıktan ve mesleklerden gelir elde edilmiştir. En fazla gelir 26650 kuruş ile mesleklerden kazanılmıştır. Elde edilen gelirin toplam miktarı ise 52882 kuruştur. Köyde hane 79’da bulunan Veli oğlu Ali’nin 1445 kuruş geliri ile en fazla geliri olan hane reisidir⁴⁴. Vergi olarak ise; Divle Karyesi Halil Efendi Mescidi Mahallesi’nde 16111 kuruş vergi ödediği tespit edilmiştir. Vergi kalemlerinden biri olan vergiy-i mahsusada 187,5 kuruş ile hane 2’de bulunan Hacı Veli Ağa’nın oğlu Halil’in, öşür olarak hane 79’da bulunan Veli oğlu Ali 84 kuruş en yüksek vergi veren hane reisidir⁴⁵.

⁴² BOA. ML. VRD. TMT. d. 10018

⁴³ BOA. ML. VRD. TMT. d. 10018

⁴⁴ BOA. ML. VRD. TMT. d. 10018

⁴⁵ BOA. ML. VRD. TMT. d. 10018

2.4.2.2 Kıraman Karyesi

Divle Kazasına tabi Kıraman Karyesi'nde 58 hane bulunmaktadır. Köyde tahmini nüfus ise 290'dir. 58 hane içerisinde 4 ayrı meslek koluyla uğraşıldığı tespit edilmiştir. En çok uğraşılan meslek 20 hane reisi ile erbab-ı ziraat (çiftçi) ve rençberdir.

Köyde tespit edilen toplam arazi miktarı 319 dönüm, 319 dönüm içerisinde 171 dönümü ekili olup bu araziden 7939 kuruş gelir elde edilmiştir. Arazilerde de en fazla hinta (buğday) üretilmiştir. Hayvancılık olarak Kıraman Karyesi'nde 85 adet büyükbaş hayvan, 3107 adet küçükbaş hayvan, 81 yük ve binek hayvancılığı olmak üzere toplam 3273 adet hayvan bulunmaktadır. Hayvancılıktan sağlanan gelir ise 12756 kuruştur. Kıraman Karyesi'nde gelir ve vergi durumuna bakıldığında; ziraattan, hayvancılıktan ve mesleklerden gelir elde edilmiştir. En fazla gelir 14300 kuruş ile mesleklerden kazanılmıştır. Elde edilen gelirin toplam miktarı ise 34995 kuruştur. Köyde hane 52'da bulunan Deli Hüseyin'in oğlu Hüseyin 1372,5 kuruş geliri ile en fazla geliri olan hane reisidir⁴⁶. Vergi olarak ise; Kıraman Karyesi'nde 5308,5 kuruş vergi ödendiği tespit edilmiştir. Vergi kalemlerinden biri olan vergiy-i mahsusada hane 8'de Abdulkatah oğlu Ali, hane 10'da Kel Hasan oğlu İbrahim, hane 11'de Kibar Ahmed oğlu Mehmed, hane 17'de Kabak oğlu Süleyman, hane 37'de Hasan oğlu Mustafa, hane 42'de Süleyman oğlu Halil, hane 52'de Deli Hüseyin oğlu Hüseyin, hane 54'de Deli Hüseyin oğlu İbrahim, hane 55'de Monla Ali oğlu Ahmed 115 kuruş ile en fazla vergiyi mahsusa veren hane reisleridir. Öşür olarak hane 4'deki Ali Kethüda'nın oğlu Mustafa'nın 28,5 kuruş ile en yüksek öşür vergisi veren hane reisidir⁴⁷.

2.4.2.3 Kureyş-i Sağır Karyesi

Divle Kazasına tabi Kureyş-i Sağır Karyesi'nde 40 hane bulunmaktadır. Köyde tahmini nüfus ise 200'dir. 40 hane içerisinde 5 ayrı meslek koluyla uğraşıldığı tespit

⁴⁶ BOA. ML. VRD. TMT. d. 16068

⁴⁷ BOA. ML. VRD. TMT. d. 10068

edilmiştir. En çok uğraşılan meslek 17 hane reisi ile rençber, onu 11 hane reisi ile ırgad takip etmektedir.

Köyde tespit edilen toplam arazi miktarı 88,5 dönüm, 88,5 dönüm içerisinde 58,5 dönümü ekili olup bu araziden 3907,5 kuruş gelir elde edilmiştir. Arazilerde de en fazla hinta (buğday) üretilmiştir. Hayvancılık olarak Kureyş-i Sağır Karyesi'nde 49 adet büyükbaş hayvan, 538 adet küçükbaş hayvan, 35 yük ve binek hayvancılığı olmak üzere toplam 622 adet hayvan bulunmaktadır. Hayvancılıktan sağlanan gelir ise 3097 kuruştur. Kureyş-i Sağır Karyesi'nde gelir ve vergi durumuna bakıldığında; ziraattan, hayvancılıktan ve mesleklerden gelir elde edilmiştir. En fazla gelir 13850 kuruş ile mesleklerden kazanılmıştır. Elde edilen gelirin toplam miktarı ise 20854,5 kuruştur. Köyde hane 24'de bulunan Mustafa oğlu Habib'in 985 kuruş geliri ile en fazla geliri olan hane reisidir⁴⁸. Vergi olarak ise; Kureyş-i Sağır Karyesi'nde 2692,5 kuruş, vergi ödediği tespit edilmiştir. Vergi kalemlerinden biri olan vergiy-i mahsusada 218,5 kuruş ile hane 1'de bulunan Habib oğlu Molla Mehmed, öşür olarak hane 6'daki Masadlı oğlu İsmail ve hane 12'deki Arab Hasan oğlu Ali 37 kuruş en yüksek vergi veren hane reisidir⁴⁹.

2.4.2.4 Kureyş-i Kebir Karyesi

Divle Kazasına tabi Kureyş-i Kebir Karyesi'nde 75 hane bulunmaktadır. Köyde tahmini nüfus ise 375'dir. 75 hane içerisinde 6 ayrı meslek koluyla uğraşıldığı tespit edilmiştir. En çok uğraşılan meslek 31 hane reisi ile rençber, onu 27 hane reisi ile ırgad takip etmektedir.

Köyde tespit edilen toplam arazi miktarı 172 dönüm, 172 dönüm içerisinde 160 dönümü ekili olup bu araziden 7355 kuruş gelir elde edilmiştir. Arazilerde de en fazla hinta (buğday) üretilmiştir. Hayvancılık olarak Kureyş-i Kebir Karyesi'nde 104 adet büyükbaş hayvan, 974 adet küçükbaş hayvan, 81 yük ve binek hayvancılığı olmak üzere toplam 1159 adet hayvan bulunmaktadır. Hayvancılıktan sağlanan gelir ise 6832 kuruştur. Kureyş-i Kebir Karyesi'nde gelir ve vergi durumuna bakıldığında; ziraattan,

⁴⁸ BOA. ML. VRD. TMT. d. 16066

⁴⁹ BOA. ML. VRD. TMT. d. 16066

hayvancılıktan ve mesleklerden gelir elde edilmiştir. En fazla gelir 31945 kuruş ile mesleklerden kazanılmıştır. Elde edilen gelirin toplam miktarı ise 46132 kuruştur. Köyde hane 1’de bulunan Halimzade Hacı Halil Ağa 1126 kuruş geliri ile en fazla geliri olan hane reisidir⁵⁰. Vergi olarak ise; Kureyş-i Kebir 5308,5 kuruş vergi ödediği tespit edilmiştir. Vergi kalemlerinden biri olan vergiy-i mahsusada, hane 1’de bulunan Halimzade Hacı Halil Ağa ve hane 7’de ki Durun İbrahim oğlu Mustafa 150 kuruş ile en yüksek vergiy-i mahsusa ödeyen hane reisleridir. Öşür olarak hane 71’deki Mustafa oğlu Erkel Hasan 50,5 kuruş en yüksek vergi veren hane reisidir⁵¹.

2.4.2.5 Başlamışlı Karyesi

Divle Kazasına tabi Başlamışlı Karyesi’nde 20 hane bulunmaktadır. Köyde tahmini nüfus ise 100’dir. 20 hane içerisinde 4 ayrı meslek koluyla uğraşıldığı tespit edilmiştir. En çok uğraşılan meslek 11 hane reisi ile erbab-ı ziraat (çiftçi), onu 4 hane reisi ile ırgad takip etmektedir.

Köyde tespit edilen toplam arazi miktarı 148 dönüm olup bu arazilerin hiçbirini nadasa bırakılmayıp ekilmiştir ve bu arazilerde 2665 kuruş gelir elde edilmiştir. Arazilerde de en fazla hinta (buğday) üretilmiştir. Hayvancılık olarak Başlamışlı Karyesi’nde 51 adet büyükbaş hayvan, 1366 adet küçükbaş hayvan, 33 yük ve binek hayvancılığı olmak üzere toplam 1450 adet hayvan bulunmaktadır. Hayvancılıktan sağlanan gelir ise 5559 kuruştur. Başlamışlı Karyesi’nde gelir ve vergi durumuna bakıldığında; ziraattan, hayvancılıktan ve mesleklerden gelir elde edilmiştir. En fazla gelir 5559 kuruş ile hayvancılıktan kazanılmıştır. Elde edilen gelirin toplam miktarı ise 11524 kuruştur. Köyde hane 5’de bulunan Mevlüd oğlu Süleyman 1003 kuruş geliri ile en fazla geliri olan hane reisidir. Vergi olarak ise; Başlamışlı Karyesi’nde 1310,5 kuruş, 30 para vergi ödediği tespit edilmiştir. Vergi kalemlerinden biri olan vergiy-i mahsusada 110 kuruş ile hane 12’de bulunan Çerçi İbrahim, öşür olarak hane 1’deki Hayta oğlu Ali ve karındaşı Ahmed, hane 6’daki Mevlüd oğlu Güdük Süleyman, hane

⁵⁰ BOA. ML. VRD. TMT. d. 16065

⁵¹ BOA. ML. VRD. TMT. d. 16065

9'daki Bekir oğlu Memiş, hane 11'deki Çırçır Süleyman oğlu Ahmed 25 kuruş en yüksek vergi veren hane reisidir⁵².

2.4.2.6 Çat Karyesi

Divle Kazasına tabi Çat Karyesi'nde 11 hane bulunmaktadır. Köyde tahmini nüfus ise 55'dir. 11 hane içerisinde 3 ayrı meslek koluyla uğraşıldığı tespit edilmiştir. En çok uğraşılan meslek 6 hane reisi ile erbab-ı ziraat (çiftçi), onu 3 hane reisi ile rençber takip etmektedir

Köyde tespit edilen toplam arazi miktarı 44 dönüm olup bu arazilerin hiçbiri nadasa bırakılmayıp ekilmiştir ve bu arazilerden 1335 kuruş gelir elde edilmiştir. Arazilerde de en fazla hıta (buğday) üretilmiştir. Hayvancılık olarak Çat Karyesi'nde 21 adet büyükbaş hayvan, 563 adet küçükbaş hayvan, 15 yük ve binek hayvancılığı olmak üzere toplam 599 adet hayvan bulunmaktadır. Hayvancılıktan sağlanan gelir ise 2383 kuruştur. Çat Karyesi'nde gelir ve vergi durumuna bakıldığında; ziraattan, hayvancılıktan ve mesleklerden gelir elde edilmiştir. En fazla gelir 2383 kuruş ile hayvancılıktan kazanılmıştır. Elde edilen gelirin toplam miktarı ise 5668 kuruştur. Köyde hane 6'da bulunan Mustafa oğlu Mustafa 835 kuruş geliri ile en fazla geliri olan hane reisidir⁵³. Vergi olarak ise; Çat Karyesi'nde 804 kuruş, vergi ödediği tespit edilmiştir. Vergi kalemlerinden biri olan vergiy-i mahsusada 110 kuruş ile hane 1'de bulunan Ali oğlu Monla Ali, öşür olarak hane 10'daki Tevli Osman oğlu Osman 26 kuruş en yüksek vergi veren hane reisidir⁵⁴.

2.4.3 Kureşöz Kazası

Kureşöz Kazası'nda 152 hane bulunmaktadır. Kazada tahmini nüfus ise 760'dir. 152 hane içerisinde 4 ayrı meslek koluyla uğraşıldığı tespit edilmiştir. En çok uğraşılan meslek 114 hane reisi ile erbab-ı ziraat (çiftçi) ve onu 33 hane reisi ile hizmetkâr takip etmektedir.

⁵² BOA. ML. VRD. TMT. d. 16067

⁵³ BOA. ML. VRD. TMT. d. 16067

⁵⁴ BOA. ML. VRD. TMT. d. 16067

Kazada tespit edilen toplam arazi miktarı 3459 dönüm, 3459 dönüm içerisinde 1945 dönümü ekili olup bu araziden 26449 kuruş gelir elde edilmiştir. Arazilerde de en fazla hinta (buğday) üretilmiştir. Hayvancılık olarak Kureyşöz Kazası'nda 404 adet büyükbaş hayvan, 2894 adet küçükbaş hayvan, 765 yük ve binek hayvancılığı olmak üzere toplam 4063 adet hayvan bulunmaktadır. Hayvancılıktan sağlanan gelir ise 19855 kuruştur. Kureyşöz Kazası'nda gelir ve vergi durumuna bakıldığında; ziraattan, hayvancılıktan ve mesleklerden gelir elde edilmiştir. En fazla gelir 26449 kuruş ile ziraattan kazanılmıştır. Elde edilen gelirin toplam miktarı ise 69244 kuruştur. Kazada hane 1'de bulunan Süleyman Efendi'nin 3065 kuruş geliri ile en fazla geliri olan hane reisidir⁵⁵. Vergi olarak ise; Kureyşöz Kazası'nda 24219,5 kuruş, vergi ödediği tespit edilmiştir. Vergi kalemlerinden biri olan vergiy-i mahsusada 300 kuruş, öşür olarak 84 kuruş ile hane 81'de bulunan Şekür oğlu Ali Ağa en yüksek vergi veren hane reisidir⁵⁶.

2.4.3.1 Kozanlı Karyesi

Kureyşöz Kazasına tabi Kozanlı Karyesi'nde 82 hane bulunmaktadır. Köyde tahmini nüfus ise 410'dir. 82 hane içerisinde 2 ayrı meslek koluyla uğraşıldığı tespit edilmiştir. En çok uğraşılan meslek 8 hane reisi ile erbab-ı ziraat (çiftçi), ve 2 hane reisi ile çoban takip etmektedir

Köyde tespit edilen toplam arazi miktarı 1952 dönüm, 1952 dönüm içerisinde 1103 dönümü ekili olup bu araziden 24419 kuruş gelir elde edilmiştir. Arazilerde de en fazla şair' (arpa) üretilmiştir. Hayvancılık olarak Kozanlı Karyesi'nde 282 adet büyükbaş hayvan, 2112 adet küçükbaş hayvan, 130 yük ve binek hayvancılığı olmak üzere toplam 2524 adet hayvan bulunmaktadır. Hayvancılıktan sağlanan gelir ise 13465 kuruştur. Kozanlı Karyesi'nde gelir ve vergi durumuna bakıldığında; ziraattan, hayvancılıktan ve mesleklerden gelir elde edilmiştir. En fazla gelir 24419 kuruş ile ziraattan kazanılmıştır. Elde edilen gelirin toplam miktarı ise 38764 kuruştur. Köyde hane 63'de bulunan Osman oğlu Yusuf'un 975 kuruş geliri ile en fazla geliri olan hane reisidir⁵⁷. Vergi olarak ise; Kozanlı Karyesi'nde 17830,5 kuruş vergi ödediği tespit

⁵⁵ BOA. ML. VRD. TMT. d. 10042

⁵⁶ BOA. ML. VRD. TMT. d. 10042

⁵⁷ BOA. ML. VRD. TMT. d. 10129

edilmiştir. Vergi kalemlerinden biri olan vergiy-i mahsusada 396 kuruş ile hane 2’de bulunan Ödemiş oğlu Cağfer, öşür olarak hane 34’deki Çıdğır? oğlu Mehmed 61 kuruş en yüksek vergi veren hane reisidir⁵⁸.

2.4.4 Eskiil / Muradca Kazası

Eskiil / Muradca Kazası’nda 412 hane bulunmaktadır. Kazada tahmini nüfus ise 2060’dır. 412 hane içerisinde 8 ayrı meslek koluyla uğraşıldığı tespit edilmiştir. En çok uğraşılan meslek 327 hane reisi ile erbab-ı ziraat (çiftçi) ve onu 32 hane reisi ile güherçileci takip etmektedir.

Kazada tespit edilen toplam arazi miktarı 16760 dönüm, 16760 dönüm içerisinde 9127 dönümü ekili olup bu araziden 7633 kuruş gelir elde edilmiştir. Arazilerde de en fazla hinta (buğday) üretilmiştir. Hayvancılık olarak Eskiil / Muradca Kazası’nda 1535 adet büyükbaş hayvan, 26799 adet küçükbaş hayvan, 1097 yük ve binek hayvancılığı olmak üzere toplam 29431 adet hayvan bulunmaktadır. Hayvancılıktan sağlanan gelir ise 161454 kuruştur. Eskiil / Muradca Kazası’nda gelir ve vergi durumuna bakıldığında; ziraattan, hayvancılıktan ve mesleklerden gelir elde edilmiştir. En fazla gelir 161454 kuruş ile hayvancılıktan kazanılmıştır. Elde edilen gelirin toplam miktarı ise 317447 kuruştur. Kazada hane 75’de bulunan Kazım Musa Ağa’nın 3300 kuruş geliri ile en fazla geliri olan hane reisidir⁵⁹. Vergi olarak ise; Eskiil / Muradca Kazası’nda 34732 kuruş vergi ödediği tespit edilmiştir. Vergi kalemlerinden biri olan vergiy-i mahsusada 678,5 kuruş ile hane 44’de bulunan Mahmud oğlu Hacı Ahmed, öşür olarak hane 1’deki Ali Ağa ve hane 298’deki Hacı Ahmed oğlu Veli Ağa 60bkuruş ile en yüksek vergi veren hane reisleridir⁶⁰.

2.4.4.1 Göybe Karyesi

Eskiil / Muradca Kazasına tabi Göybe Karyesi’nde 18 hane bulunmaktadır. Köyde tahmini nüfus ise 90’dır. 18 hane içerisinde 4 ayrı meslek koluyla uğraşıldığı

⁵⁸ BOA. ML. VRD. TMT. d. 10129

⁵⁹ BOA. ML. VRD. TMT. d. 10494

⁶⁰ BOA. ML. VRD. TMT. d. 10494

tespit edilmiştir. En çok uğraşılan meslek 13 hane reisi ile erbab-ı ziraat (çiftçi), onu 3 hane reisi ile çoban takip etmektedir

Köyde tespit edilen toplam arazi miktarı 372 dönüm, 372 dönüm içerisinde 207 dönümü ekili olup bu araziden 2870 kuruş gelir elde edilmiştir. Arazilerde de en fazla şair' (arpa) üretilmiştir. Hayvancılık olarak Göybe Karyesi'nde 44 adet büyükbaş hayvan, 930 adet küçükbaş hayvan, 30 yük ve binek hayvancılığı olmak üzere toplam 1004 adet hayvan bulunmaktadır. Hayvancılıktan sağlanan gelir ise 3977 kuruştur. Göybe Karyesi'nde gelir ve vergi durumuna bakıldığında; ziraattan, hayvancılıktan ve mesleklerden gelir elde edilmiştir. En fazla gelir 3977 kuruş ile hayvancılıktan kazanılmıştır. Elde edilen gelirin toplam miktarı ise 9697 kuruştur. Köyde hane 1'de bulunan Nurid? oğlu Mehmed'in 930 kuruş geliri ile en fazla geliri olan hane reisidir⁶¹. Vergi olarak ise; Göybe Karyesi'nde 1655 kuruş vergi ödediği tespit edilmiştir. Vergi kalemlerinden biri olan vergiy-i mahsusada 180 kuruş ile ha hane 1'de bulunan Nurid? oğlu Mehmed, öşür olarak yine hane 1'de bulunan Nurid? oğlu Mehmed ve hane 5'de ki Boz oğlu Halil 32 kuruş en yüksek vergi veren hane reisleridir⁶².

2.4.4.2 Obruk Karyesi

Eskil / Muradca Kazasına tabi Obruk Karyesi'nde 172 hane bulunmaktadır. Köyde tahmini nüfus ise 860'dır. 172 hane içerisinde 6 ayrı meslek koluyla uğraşıldığı tespit edilmiştir. En çok uğraşılan meslek 128 hane reisi ile erbab-ı ziraat (çiftçi), onu 20 hane reisi ile hizmetkâr takip etmektedir

Köyde tespit edilen toplam arazi miktarı 5764 dönüm, 5767 dönüm içerisinde 2973 dönümü ekili olup bu araziden 53515 kuruş gelir elde edilmiştir. Arazilerde de en fazla hinta (buğday) üretilmiştir. Hayvancılık olarak Obruk Karyesi'nde 369 adet büyükbaş hayvan, 18560 adet küçükbaş hayvan, 258 yük ve binek hayvancılığı olmak üzere toplam 319187 adet hayvan bulunmaktadır. Hayvancılıktan sağlanan gelir ise 70185 kuruştur. Obruk Karyesi'nde gelir ve vergi durumuna bakıldığında; ziraattan, hayvancılıktan, mesleklerden, asiya ve bezirgân hissesinden gelir elde edilmiştir. En

⁶¹ BOA. ML. VRD. TMT. d. 10446

⁶² BOA. ML. VRD. TMT. d. 10446

fazla gelir 70185 kuruş ile hayvancılıktan kazanılmıştır. Elde edilen gelirin toplam miktarı ise 151541,5 kuruştur. Köyde hane 1’da bulunan İbrahim Bek’in 27772 kuruş geliri ile en fazla geliri olan hane reisidir⁶³. Vergi olarak ise; Obruk Karyesi’nde 18508,5 kuruş vergi ödediği tespit edilmiştir. Vergi kalemlerinden biri olan vergiy-i mahsusada 300 kuruş, öşür olarak 140 kuruş ile hane 1’da bulunan İbrahim Bek en yüksek vergi veren hane reisidir⁶⁴.

2.4.4.3 Akçaşar Karyesi

Eskil / Muradca Kazasına tabi Akçaşar Karyesi’nde 95 hane bulunmaktadır. Köyde tahmini nüfus ise 475’dir. 95 hane içerisinde 7 ayrı meslek koluyla uğraşıldığı tespit edilmiştir. En çok uğraşılan meslek 66 hane reisi ile erbab-ı ziraat (çiftçi), onu 10 hane reisi ile ırgad takip etmektedir

Köyde tespit edilen toplam arazi miktarı 5009,5 dönüm, 5009,5 dönüm içerisinde 2710,5 dönümü ekili olup bu araziden 45630 kuruş gelir elde edilmiştir. Arazilerde de en fazla hinta (buğday) üretilmiştir. Hayvancılık olarak Akçaşar Karyesi’nde 147 adet büyükbaş hayvan, 4654 adet küçükbaş hayvan, 143 yük ve binek hayvancılığı olmak üzere toplam 4944 adet hayvan bulunmaktadır. Hayvancılıktan sağlanan gelir ise 18690 kuruştur. Akçaşar Karyesi’nde gelir ve vergi durumuna bakıldığında; ziraattan, hayvancılıktan ve mesleklerden gelir elde edilmiştir. En fazla gelir 45630 kuruş ile ziraattan kazanılmıştır. Elde edilen gelirin toplam miktarı ise 79670 kuruştur. Köyde hane 1’de bulunan Hacı Abbas oğlu Hacı Hüseyin’in 5510 kuruş geliri ile en fazla geliri olan hane reisidir⁶⁵. Vergi olarak ise; Akçaşar Karyesi’nde 10965 kuruş vergi ödediği tespit edilmiştir. Vergi kalemlerinden biri olan vergiy-i mahsusada 391 kuruş ile hane 1’de bulunan Hacı Abbas, öşür olarak hane 63’deki Abdülkerim 135 kuruş en yüksek vergi veren hane reisidir⁶⁶.

⁶³ BOA. ML. VRD. TMT. d. 10495

⁶⁴ BOA. ML. VRD. TMT. d. 10495

⁶⁵ BOA. ML. VRD. TMT. d. 10497

⁶⁶ BOA. ML. VRD. TMT. d. 10497

2.4.5 Turgut Kazası

Turgut Kazası'nda 342 hane bulunmaktadır. Kazada tahmini nüfus ise 1710'dir. 342 hane içerisinde 6 ayrı meslek koluyla uğraşıldığı tespit edilmiştir. En çok uğraşılan meslek 316 hane reisi ile erbab-ı ziraat (çiftçi), onu 10 hane reisi ile hizmetkâr takip etmektedir

Kazada tespit edilen toplam arazi miktarı 10604 dönüm, 10604 dönüm içerisinde 6204 dönümü ekili olup bu araziden 95600 kuruş gelir elde edilmiştir. Arazilerde de en fazla hinta (buğday) üretilmiştir. Hayvancılık olarak Turgut Kazası'nda 1427 adet büyükbaş hayvan, 18133 adet küçükbaş hayvan, 569 yük ve binek hayvancılığı olmak üzere toplam 20129 adet hayvan bulunmaktadır. Hayvancılıktan sağlanan gelir ise 12756 kuruştur. Turgut Kazası'nda gelir ve vergi durumuna bakıldığında; ziraattan, hayvancılıktan ve mesleklerden gelir elde edilmiştir. En fazla gelir 95600 kuruş ile ziraattan kazanılmıştır. Elde edilen gelirin toplam miktarı ise 196802 kuruştur. Kazada hane 60'da bulunan Hacı Mustafa oğlu Cağfer'in 1875 kuruş geliri ile en fazla geliri olan hane reisidir⁶⁷. Vergi olarak ise; Turgut Kazası'nda 42720 kuruş vergi ödediği tespit edilmiştir. Vergi kalemlerinden biri olan vergiy-i mahsusada 660 kuruş ve öşür olarak 61,5 kuruş ile yine hane 60'da bulunan Hacı Mustafa oğlu Cağfer, en yüksek vergi veren hane reisidir⁶⁸.

2.4.5.1 Kolu Kısa Karyesi

Turgut Kazası'na tabi Kolu Kısa Karyesi'nde 91 hane bulunmaktadır. Köyde tahmini nüfus ise 455'dir. 91 hane içerisinde 7 ayrı meslek koluyla uğraşıldığı tespit edilmiştir. En çok uğraşılan meslek 62 hane reisi ile erbab-ı ziraat (çiftçi), onu 10 hane reisi ile hizmetkâr takip etmektedir.

Köyde tespit edilen toplam arazi miktarı 2618 dönüm, 2618 dönüm içerisinde 1411 dönümü ekili olup bu araziden 13429,5 kuruş gelir elde edilmiştir. Arazilerde de en fazla şair' (arpa) üretilmiştir. Hayvancılık olarak Kolu Kısa Karyesi'nde 222 adet

⁶⁷ BOA. ML. VRD. TMT. d. 10593

⁶⁸ BOA. ML. VRD. TMT. d. 10593

büyükbaş hayvan, 6304 adet küçükbaş hayvan, 163 yük ve binek hayvancılığı olmak üzere toplam 6689 adet hayvan bulunmaktadır. Hayvancılıktan sağlanan gelir ise 29093 kuruştur. Kolu Kısa Karyesi'nde gelir ve vergi durumuna bakıldığında; ziraattan, hayvancılıktan, asiyab ve mesleklerden gelir elde edilmiştir. En fazla gelir 29093 kuruş ile hayvancılıktan kazanılmıştır. Elde edilen gelirin toplam miktarı ise 55432,5 kuruştur. Köyde hane 2'da bulunan Musa oğlu Gazil'in 2320 kuruş geliri ile en fazla geliri olan hane reisidir⁶⁹. Vergi olarak ise Kolu Kısa 11049 kuruş vergi ödediği tespit edilmiştir. Vergi kalemlerinden biri olan vergiy-i mahsusada 356 kuruş ile hane 5'de bulunan Sarı Mustafa, öşür olarak hane 2'deki Musa oğlu Gazil 60 kuruş en yüksek vergi veren hane reisidir⁷⁰.

2.4.5.2 Kozlu Karyesi

Turgut Kazası'na tabi Kozlu Karyesi'nde 85 hane bulunmaktadır. Köyde tahmini nüfus ise 425'dir. 85 hane içerisinde 5 ayrı meslek koluyla uğraşıldığı tespit edilmiştir. En çok uğraşılan meslek 63 hane reisi ile erbab-ı ziraat (çiftçi)'dir.

Köyde tespit edilen toplam arazi miktarı 1035 dönüm, 1035 dönümü ekili olup bu araziden 21585 kuruş gelir elde edilmiştir. Arazilerde de en fazla hinta (buğday) üretilmiştir. Hayvancılık olarak Kozlu Karyesi'nde 248 adet büyükbaş hayvan, 4763 adet küçükbaş hayvan, 98 yük ve binek hayvancılığı olmak üzere toplam 5109 adet hayvan bulunmaktadır. Hayvancılıktan sağlanan gelir ise 20998 kuruştur. Kozlu Karyesi'nde gelir ve vergi durumuna bakıldığında; ziraattan, hayvancılıktan ve mesleklerden gelir elde edilmiştir. En fazla gelir 21585 kuruş ile ziraattan kazanılmıştır. Elde edilen gelirin toplam miktarı ise 53433 kuruştur. Köyde hane 2'de bulunan Hacı Receb oğlu Hacı Hüseyin'nin 2475 kuruş geliri ile en fazla geliri olan hane reisidir⁷¹. Vergi olarak ise; Kozlu Karyesi'nde 9909 kuruş vergi ödediği tespit edilmiştir. Vergi kalemlerinden biri olan vergiy-i mahsusada hane 5'deki Hacı Ahmed oğlu Hacı Ahmed, hane 32'deki Sahib oğlu Mehmed, hane 47'deki Halil oğlu

⁶⁹ BOA. ML. VRD. TMT. d. 09957

⁷⁰ BOA. ML. VRD. TMT. d. 09957

⁷¹ BOA. ML. VRD. TMT. d. 09958

Abdurrahman 250 kuruş vergiy-i mahsusa, öşür olarak hane 2'deki Hacı Receb oğlu Hacı Hüseyin 110 kuruş en yüksek vergi veren hane reisidir⁷².

2.4.6 Haymanateyn Kazası

2.4.6.1 Oyacan Karyesi

Haymanateyn Kazası Oyacan Karyesi'nde 38 hane bulunmaktadır. Köyde tahmini nüfus ise 190'dir. 38 hanenin hepsi erbab-ı ziraat (çiftçi)'dir.

Köyde tespit edilen toplam arazi miktarı 331 dönümün hepsi ekili olup, 4850 kuruş gelir elde edilmiştir. Arazilerde de en fazla hinta (buğday) üretilmiştir. Hayvancılık olarak Oyacan Karyesi'nde 46 adet büyükbaş hayvan, 164 adet küçükbaş hayvan, 14 yük ve binek hayvancılığı olmak üzere toplam 224 adet hayvan bulunmaktadır. Hayvancılıktan sağlanan gelir ise 1026 kuruştur. Oyacan Karyesi'nde gelir ve vergi durumuna bakıldığında; ziraattan, hayvancılıktan ve mesleklerden gelir elde edilmiştir. En fazla gelir 4850 kuruş ile ziraattan kazanılmıştır. Elde edilen gelirin toplam miktarı ise 5876 kuruştur. Köyde hane 22'de bulunan İbrahim oğlu Arka Ali'nin 750 kuruş geliri ile en fazla geliri olan hane reisidir⁷³. Vergi olarak ise; Oyacan Karyesi'nde 5261,5 kuruş vergi ödediği tespit edilmiştir. Vergi kalemlerinden biri olan vergiy-i mahsusada 296 kuruş ile hane 29'da bulunan Tamu oğlu Ali, öşür olarak hane 22'deki İbrahim oğlu Arka Ali 45 kuruş en yüksek vergi veren hane reisidir⁷⁴.

⁷² BOA. ML. VRD. TMT. d. 09958

⁷³ BOA. ML. VRD. TMT. d. 00741

⁷⁴ BOA. ML. VRD. TMT. d. 00741

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ESBKEŞAN'A BAĞLI KAZA VE KÖYLERİN SOSYAL VE EKONOMİK YAPISI

3.1 Esbkeşan'a Bağlı Kaza Ve Köylerin Nüfusu, Kullanılan İsimler, Lakap ve Unvanlar

3.1.1 Nüfus

Arapça nefis kelimesinin çoğulu olan nüfus “nefis; ruh, can, hayat” anlamına gelmekte olup daha çok bir coğrafyada yaşayan insanları ifade eder⁷⁵. Nitekim devletlerin de topraklarındaki insan gücünü ve nüfusunu bilmesi, daha kararlı adımların atılmasında yardımcı olmuştur. Çünkü devletin potansiyel gücünü, yine o sahada yaşayan insanlar meydana getirir. Osmanlı Devleti'nde bu potansiyelini bilebilmek ve tespit edebilmek için tarih boyunca tahrir, nüfus, temettuât vs. gibi sayımlar yapmıştır. Hatta kuruluş yıllarından itibaren de tutmuş olduğu tahrir kayıtları ile vergi, toprak miktarı ve insan sayısı hakkındaki bilgileri de sürekli güncellemiştir⁷⁶. Fakat Osmanlı Devleti'nde, yönetmiş olduğu coğrafyasındaki bütün nüfusa ulaşacak sayımlar yapmamıştır. Tutmuş olduğu kayıtlarda yalnızca erkek nüfusu kaydetmiştir. Araştırmamızın konusu olan Temettuât defterlerinde de aynı usul takip edilmiş olup sadece vergiyle mükellef hane reisi erkekler kayıt altına alınmıştır.

Temettuât defterlerden elde edilen bilgiler sayesinde, defterlerin ait olduğu yerleşim yerlerinin tahminî nüfusunu ve nüfus yapısını da ortaya çıkarmak mümkündür. Bir yerin tahmini nüfusunu bulmak için genellikle tarihçiler arasında kabul görülmüş olan Ömer Lütfi Barkan tarafından ortaya atılan hane sayılarının beş ile çarpılması uygulaması kullanılmaktadır. Bu çalışmada da bu yol takip edilmiş olup köylerin tahminî nüfuslarının elde edilmeye çalışılmıştır.

XIX. yüzyıl Esbkeşan'a bağlı kaza ve köyler; Türkmen Bozulus Kazası'na tabi Süleyman Hacı, İzzeddin ve Atlantı Karyesi, Divle Kazası'na tabi Divle Karyesi

⁷⁵ Nebi Bozkurt, “Nüfus”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 33, İstanbul 2007, s.293.

⁷⁶ Karadeniz, ‘*Atçeken Oymakları*’, s.2

Cami-i Kebir Mahallesi ve Halil Efendi Mescidi Mahallesi, Kıraman, Kureyş-i Sağır, Kureyş-i Kebir, Başlamışlı ve Çat Karyesi, Kureyşöz Kazası ve ona tabi Kozanlı Karyesi, Eskiil / Muradca Kazası ve ona tabi; Göybe, Obruk, ve Akçaşar Karyesi, Turgut Kazasına ve ona tabi Kolu Kısa ve Kozlu Karyesi, Haymanateyn Kazasına tabi Oyacan Karyesi'nin tahmini nüfuslarını bulmak için, öncelikle vergi hanelerinin tespiti yapılmıştır ve nüfusun tespit edilmesinde hane reisleri esas alınmıştır. Buna göre, Türkmen Bozulus Kazası'a tabî Süleyman Hacı Karyesi'nde 104, İzzeddin Karyesi'nde 85, Atlantı Karyesi'nde 260, Divle Kazası'na tabî Divle Karyesi Cami-i Kebir Mahallesi'nde 188, Halil Efendi Mescidi Mahallesi'nde 87, Kıraman Karyesi'nde 58, Kureyş-i Sağır Karyesi'nde 40, Kureyş-i Kebir Karyesi'nde 75, Başlamışlı Karyesi'nde 20, Çat Karyesi'nde 11, Kureyşöz Kazası'nda 152 ve ona tabi Kozanlı Karyesi'nde 82, Eskiil / Muradca Kazası'nda 412 ve ona tabi; Göybe Karyesi'nde 18, Obruk Karyesi'nde 172, Akçaşar Karyesi'de 95, Turgut Kazası'nda 342 ve ona tabi Kolu Kısa Karyesi'nde 91, Kozlu Karyesi'nde 85, Haymanateyn Kazasına tabi Oyacan Karyesi'nde 38 hane kaydı tespit edilmiştir. Bu duruma göre XIX. yüzyılda araştırması yapılan yerleşim yerlerindeki tahmini nüfus aşağıda gösterilen Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerin Hane Sayıları ve Tahmini Nüfusları⁷⁷

Köyler	Hane Sayıları	Tahminen Nüfus
Türkmen Bozulus Kazası		
Süleyman Hacı Karyesi	104	520
İzzeddin Karyesi	85	425
Atlantı Karyesi	260	1300
Divle Kazası		
Divle Karyesi Cami-i Kebir Mahallesi	188	940
Divle Karyesi Halil Efendi Mescidi Mahallesi	87	435
Kıraman	58	290
Kureyş-i Sağır	40	200
Kureyş-i Kebir	75	375
Başlamışlı	20	100
Çat Karyesi	11	55
Kureyşöz Kazası	152	760
Kozanlı Karyesi	82	410
Eskiil / Muradca Kazası	412	2060
Göybe Karyesi	18	90
Obruk Karyesi	172	860
Akçaşar Karyesi	95	475
Turgut Kazası	342	1710
Kolu Kısa Karyesi	91	455
Kozlu Karyesi	85	425
Haymanateyn Kazası		
Oyacan Karyesi	38	190
Toplam	2415	12075

Hane sayısının fazla olması, doğal olarak nüfusunda fazla olmasına sebebiyet vermektedir. Araştırması yapılan köylerde toplam 2415 hane kaydı tespit edilmiştir. Tahmini nüfus ise 12075'dir. 1831 yılında tutulmuş olan nüfus defterlerinde ise 1982 hane tespit edilmiştir ⁷⁸. Bizim incelediğimiz 1845 yılına ait Temettuât Defterleri'nde

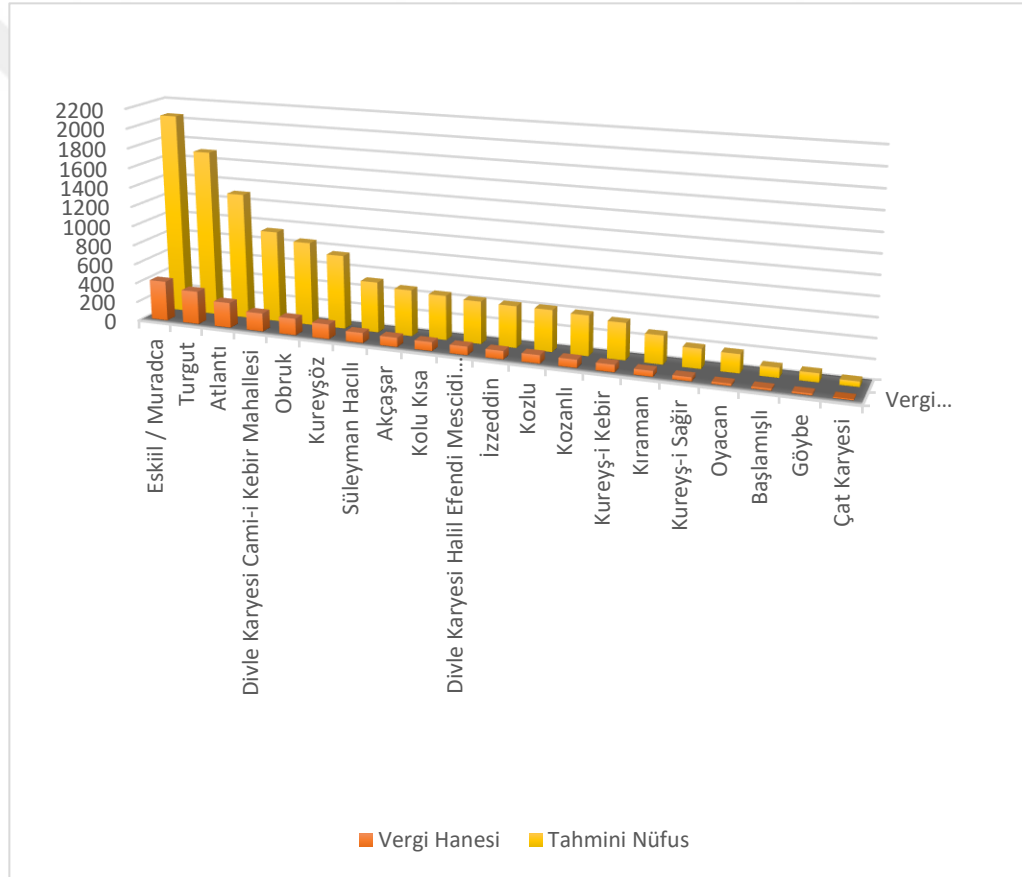
⁷⁷ Arşiv belgelerinde Divle Karyesi Halil Efendi Mescidi Mahallesi 86 hane, Eskiil / Muradca Kazası 404 hane, Obruk Karyesi 173 hane, Turgut Kazası 339 hane şeklinde yanlış hesaplanmıştır. Tabloda tarafımızda doğru hane sayısı hesaplanarak yazılmıştır.

⁷⁸ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Ebubekir Gülgönül, *1831 Nüfus Sayımına Göre Esbkeşan Kazasının Nüfus Ve Demografik Yapısı*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Konya 2017.

1831 yılında tutulan nüfus defterlerine göre daha az bir köy incelenmiş olsa da hane sayılarının nüfus defterinden fazla çıkması, dönem içerisinde bazı yerleşim yerlerinin terk edilerek, temettuât defterlerde belirtilen yerleşim bölgelerine göç aldığı sonucuna varabiliriz. Bizim 1831 yılına ait nüfus defterlerinde adı geçen köylerin, arşivde temettuât defterlerinde içerisinde bulamamızın sebebi bundan kaynaklı olabilir.

Kaza ve köylerin sıralaması aşağıdaki Grafik 1’de verilmiştir.

Grafik 1: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerin Hane Sayıları ve Tahmini Nüfus Sıralaması

Yukarıdaki tabloda ve grafikte görüldüğü üzere; mevcut kazalar arasında en büyük yerleşim birimi 412 hane reisi, 2060 tahmini nüfus ile Eskiil / Muradca Kazasıdır. Köyler arasında ise 260 hane reisi, 1300 tahmini nüfus ile Türkmen Bozulus Kazasına tabi Atlantı Karyesi’dir. En az hane sayısına ve nüfusa sahip kaza ise Kureyşöz Kazası, karye de Çat Karyesi’dir.

3.1.2 Hane Reislerinin İsim, Lakap ve Unvanları

Dünya var olduğundan beri, insanoğluna isim verilmiştir. İsim veya ad bir şeyi ya da kimseyi başkalarından ayıran ve kimliğini ortaya koyan olgudur. Toplumlari oluşturan bireylerin isimleri de o toplumu diğerlerinden farklı kılmış, düşünce ve inanç sisteminin yansımasını oluşturmuştur. Dolayısıyla isimler toplumların geleneklerine, göreneklerine, düşünce tarzına ve sosyal yapısına ışık tuttuğu için toplumun aynası sayılmaktadır.⁷⁹ XIX. yüzyılda tutulan Temettuât defterleri de vergi verecek kişiyi tespit etmek için isimler yazılmıştır. Fakat defterler yalnızca gelir ve vergi tespitinde değil aynı zamanda şahısların ismi, lakabı ve baba, dede adlarının tespitinde de büyük rol oynamaktadır. Bunların tespiti, yörenin tarihi ve sosyal ve kültürel analizi bakımından büyük önem taşımaktadır.

1261 tarihli temettuât defterinde, Esbkeşan’a bağlı kaza ve köylerde, Türkmen Bozulus Kazası’na tabi Atlantı Karyesi’nde “*Osman oğlu Zevcesi Hatice Hatun*” kadın olarak kaydedilen hane reisi haricinde, toplamda 178 farklı ismin kullanıldığı görülmektedir⁸⁰. Bu isimler defterde, “*İmam Ali oğlu Abdi*”, “*Molla İbrahim oğlu Mehmed*”, “*Mû’min oğlu Hüseyin*“ *Kibar Mehmed oğlu Hüseyin*” şeklinde, genellikle “*oğlu*” kelimesi eklenerek, hane sâhibinin babası ve lakabı ile birlikte verilerek yazılmıştır. Varsa eğer kişinin babasının lakabı hâricinde “*İbrahim oğlu Usta Mehmed*” veya “*Süleyman oğlu Solak Kara Ömer*”de olduğu gibi kendi lakabıyla da yazılanlar olmuştur.

Babadan yetim kalan hane reislerinin durumları da belirtilerek “*Müteveffa Kel Mehmed oğlu Yetim Mehmed*”, “*Müteveffa Ömer oğlu Yetim Mustafa*” şeklinde kaydedilmişlerdir. Bununla birlikte, bazı hane reisleri baba veya aile adlarından bağımsız olarak nereli olduğunu veya sosyal veya fizikî açıdan öne çıkan rolleri ve özellikleriyle tanımlanmışlardır. “*Mustafa oğlu Çavuş Ahmed*”, “*Yanan oğlu Koca*

⁷⁹ Lütfiye Oruç, 798 Numaralı Temettuât Defterine Göre Kırşehir Mahalle Ve Köylerinin Müslüman Ahalisi (Transkripsiyon Ve Değerlendirme), (Nevşehir Hacı Bektaş Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir 2021, s.27.

⁸⁰ İncelenen kaza ve köylerde 8 isim de okunamadığı, ayrıca Oyacan Karyesi’nde bir kişide talebe olarak yazıldığı için değerlendirmeye dâhil edilmemiştir.

Osman”, “*Kara Mehmed oğlu Deli Veli*”, “*Aksaraylı Raşid*”, “*Arab oğlu Musa*” gibi isimler bu duruma örnek gösterilebilir.

Defterde isimlerin az da olsa orijinal halinden çıkıp farklı şekillerde kullanıldığı da görülmektedir. Örneğin Mehmet adı “Memiş” İbrahim adı ise “İbiş”, Mustafa ‘Masdıf’ dönüştürülmüştür. Yine bazı tutulan kayıtlarda hane reisinin ismi verilmeyip, “Hacı Salih oğlunun”, “Osman Efendi oğlunun”, “İbiş oğlunun”, “Molla İsmail oğlunun” gibi sadece babasının ismi ile kayıt düşülmüştür⁸¹. Aşağıda, 1261 tarihli temettuât defterinden çıkarılan Esbkeşan’a bağlı kaza ve köylerde kullanılan isimler, Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Esbekaşan'a Bağlı Kaza ve Köylerde Kullanılan İsimler

İsimler	Süleyman Hacı	İzzeddin Karyesi	Atlantı Karyesi	Divle Karyesi Cami-i Kebir	Divle Karyesi Halil Efendi Mescidi	Kıranan	Kureyş-i Sağır	Kureyş-i Kebir	Başlamış	Çat Karyesi	Kureyşöz Kazası	Kuzanlı Karyesi	Eskiil / Muradca	Göybe Karyesi	Obruk Karyesi	Akcaşar Karyesi	Turgut Kazası	Kolu Kısa Karyesi	Kozlu Karyesi	Oyacan Karyesi	Toplam
Abbas			3														1				4
Abdaş			1																		1
Abdi			2								2		2		1	1	1				9
Abdubeyt													1								1
Abdulfasi						1															1
Abdulkadir	1			1									2				5				9
Abdulkahhar											1										1
Abdulkerim	1						1									2	1				5
Abdullah	2	2	7				1				2	2	8	1	2	1	3		1		32
Abdullatif													1				1				2
Abdolvahhab															1						1
Abdurrahman			5	2				2					8		3	1	2	1	1	1	26
Abdusselam													1								1
Abdülbaki															1	1					2
Abdülfasım								1													1
Abdülmu'minin																	1				1
Abid													1								1
Ahmed	4	2	11	12	5	6	2	6	2	1	6	3	14		9	7	17	6	5	2	120

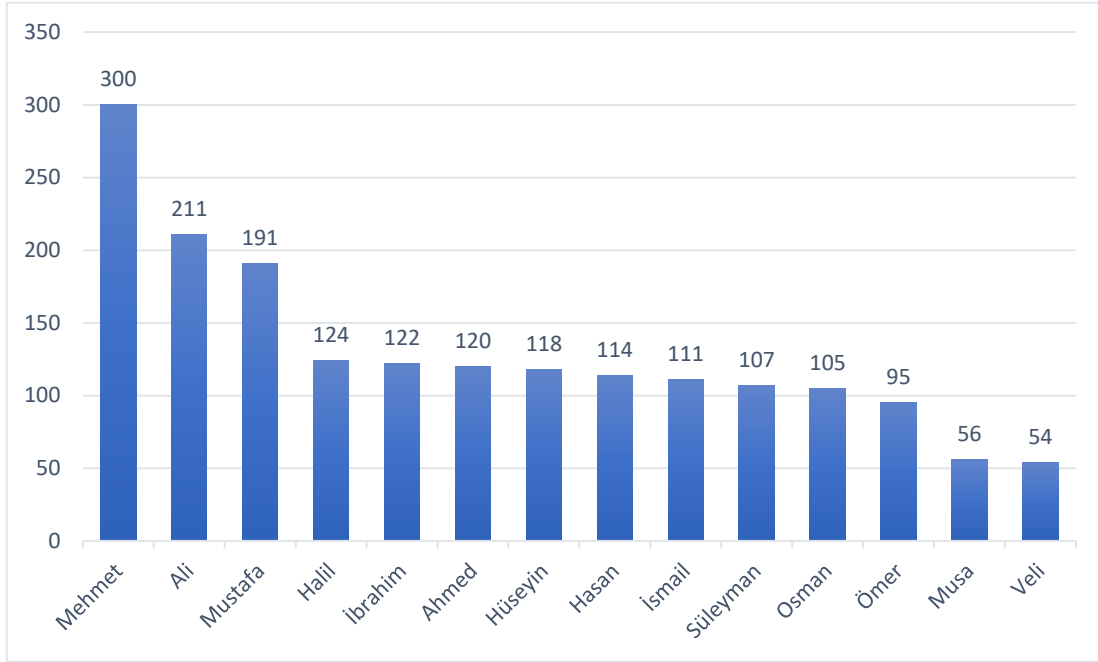
⁸¹ Bahsedilen bu durum Süleyman Hacı ve Kozanlı Karyesi’nde 1, Kureyşöz Kazası’nda 8, Eskiil / Muradca Kazası’nda 3, Turgut Kazası’nda ve Atlantı ve Obruk Karyesi’nde 2’dir. Bu şekilde verilenler isimlerini tam tespit edemediğimiz için tabloya eklenmemiştir.

Gazil																		1			1
Güren Ali		1																			1
Habib							1					2						1			4
Hace												1									1
Hacı											1	2		1							4
Halid		1		2								1	2		1	1					8
Halil	2	3	13	17	7	2	3	3	2	1	4	3	16	2	5	5	20	5	8	3	124
Halil İbrahim					1				1			2									4
Halim																	1				1
Hamid												1									1
Hamin																	1				1
Hamza						1			1												2
Hanifi															1						1
Hasan	6	7	8	4	4		1	4			11	8	19	3	1	6	18	3	7	4	114
Hasan Hüseyin													1								1
Hatır													1								1
Hatice			1																		1
Haydar													2								2
Hayran																	1				1
Hidayet													1				1				2
Hilmi													1								1
Himmet	1		2										9		2		1				15
Himmethan												1									1
Hodman ?																	1				1
Hüseyin	7	5	10	9	5	3		2			8	4	18		13	4	17	7	5	1	118
İbalı					1																1
İbil											1		4		1		1				7
İbiş		1									5		2		1		2		1		12
İbrahim	9	7	10	15	6	3	5	4	2		4	6	20		6	5	15		3	2	122
İdris	1		1										3						1		6
İsa			3	1	1	1					2		13		2	1	7	2		2	35
İshak						1															1
İsmail	4	6	14	7	4	4	3	3			8	5	18	1	9	2	17	3	3		111
Kabzallah											1										1
Kadir											1						1				2
Kahin																	1				1
Kanayır													1								1
Kara													1						2		3
Kasım											1										1
Kerim													3		1	1					5
Koca			1																		1
Köse			1																		1
Latif																	2				2

Latifhan													1								1
Maçar			1																		1
Mahmud			3	1		2						1	2		2	2	3				16
Mahmud Hasan				1																	1
Masdıf ?																	1				1
Matlahan ?													1								1
Mavi															1						1
Mecid				1																	1
Mehmed	17	16	37	38	16	10	5	11	1	1	15	6	33	2	21	16	28	11	10	6	300
Mehmed Ali													2			2	2				6
Memiş			3	2	2	1			1		1		7		1	1	1				20
Menet ?																	1				1
Merserfen ?					1																1
Meşet	1														1						2
Mete													1								1
Mevlûd															2			1			3
Muharrem														1							1
Mû'min			1										1			1					3
Murtaza											1		1								2
Musa	1		8	3	3			2			4	2	9	2	4	5	9		3	1	56
Mustafa	10	6	24	21	8	9	5	8		2	17	5	24	2	8	5	20	8	6	3	191
Mûşi								1													1
Muttalib													3								3
Mürsel													1								1
Nasuh																	1				1
Nazif																			1		1
Nebi				1				1					1					1			4
Nuğman	1	1											5		1				1		9
Nuh																	1				1
Oruç					1																1
Osman	4	3	12	6	3	6	1	2	2	2	4	5	12	1	9	3	21	5	2	2	105
Osman Ali																	1				1
Ömer	3	4	15	6	1		2	2			3	5	15		8	3	17	5	6		95
Ömer Ali	1																				1
Peri			1																		1
Ramazan		1																			1
Raşid													1		1						2
Receb								1													1
Resul													1								1
Rüstem				1																	1
Saci													1			1					2
Sadık	1																				1
Safer															1		2				3

Salih	1		2								1		3				3				10
Sami													1								1
Sarı	1			1									1					1			4
Satı	1																				1
Satılmış			1														2	1			4
Selim													1								1
Seydi					1						3		5		1		1	1	2	1	15
Seydi Ali			2										1								3
Seydullah Abdurrahman													1								1
Sofu											1										1
Süleyman	8	2	9	7	5	1	2	1	2	1	5	2	18	1	10	9	18	3	3		107
Şağban													1		2			1			4
Şekür											1										1
Şerif								1													1
Tahir													1								1
Tatar?													1								1
Ummi															1						1
Vahab											1				1						2
Veli	1	1	10	6		2		1			4	3	9	1	2		6	5	3		54
Veys													1								1
Veysel								2					1								3
Yağkub			2								1		3		2		7				15
Yahya										1											1
Yudkin ?													1								1
Yunus											1		1				1				3
Yusuf	1		3		1			1				2	4	1	1		2				16
Yunuz															2						2
Zekeriya													2								2
Zeydan ?													1								1
Zeynel													1								1
Zihani			1																		1
Toplam	10 3	85	25 8	188	86	58	40	75	20	11	14 4	82	40 9	18	16 8	94	34 0	90	83	36	238 8

Grafik 2: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerde Kullanılan Yaygın İsimlerin Sıralaması

Grafik 2’ de görüldüğü üzere Esbkeşan’a bağlı kaza ve köylerde kullanılan isimlere bakıldığında en çok kullanılan hane sahibi ismi 300 sayı ile Mehmed, 211 sayı ile Ali, 190 sayı ile Mustafa ve onları sırasıyla Halil (124), İbrahim (122), ve Ahmed (120) takip etmektedir. Hane sahiplerinin isimlerinden Mehmed, Halil ve Osman ismi her köyde kullanılan tek isimdir. Kullanılan isimlere bakıldığında İslami değerler göz önünde bulundurulmuştur. Başta Hz. Muhammed (s.a.v) olmak üzere dört halife, Hz. Peygamberin soyundan gelenler, diğer peygamberler ve din büyüklerinin isimleri şahıs adı koymakta ilham kaynağı olmuştur.

3.1.3 Unvanlar ve Lakaplar

Temettuat defterlerinde kaydedilen hane reislerinin bir kısmı isimlerinin yanında çeşitli unvanlarla anılmaktadır. Adı geçen unvanlar hem şahısların toplum içindeki konumunu belirtmekte hem de şahıslara toplumda saygı ve hürmet duyulduğunu göstermektedir⁸². Bunlar; efendi 22 hane reisi, molla 16 hane reisi, hacı 57 hane reisi, hoca 17 hane reisi, ağa 18 hane reisi, emir 2 hane reisi, çavuş 2 hane reisi, unvanıyla

⁸² Lutfiye Oruç, ''Kırşehir'', s. 34.

toplam 133 hane reisi kaydedilmiştir. Bunlar arasında en çok adı geçen “hacı” (57) en az adı geçen “emir ve çavuş” (2) unvanıdır.

Temettuât defterleri isim ve unvanın yanında hane reisleri lakaplar ile anılıyordu. Lakapların büyük çoğunluğu baba adından ileri gelmekteydi. “ Ahmed oğlu”, “ Hacı Salih oğlu”, “Koç oğlu” gibi. Bazı vergi mükelleflerinin aile adları ise bize ailesinin geldiği yer hakkında bir fikir vermektedir. Mesela “Sivaslı oğlu Hasan” “Mısırlı oğlu Hasan”, “Karamanlı Osman’ın oğlu Osman”, “Aydınlı oğlu Hamid”, “Aksaraylı Hacı Hasan oğlu Mehmed”. Bazı aile isimlerinden ise kişilerin fiziksel özellikleri etkili olmuştur. “Sarı Ahmed oğlu İbrahim”, “Solak Yusuf’un oğlu Mehmed”, “Topalak Hasan’ın oğlu İbrahim”, “Bıyıklı Halil’in oğlu Mustafa”, “Köse Mehmed’in oğlu Halil”, “Deli Mehmed’in oğlu Mehmed”, “Aksak oğlu İdris” gibi. Bazen ise meslekleri ile vasıflandırılmıştır. “Yüncü İbrahim oğlu Mehmed”, “Kuyumcu Mehmed oğlu Halil”, “Tabib Emin’in oğlu Mehmed”, “Demirci Mehmed”. Soyadının kullanılmadığı dönemde kullanılan bu lakaplar kişilerin birbirinden ayırt edilmesini sağlamıştır. Böylelikle herhangi bir konuda çıkabilecek karışıklık en aza indirilmeye çalışılmıştır. Lakapların vermiş olduğu bu bilgiler, yörenin tarihi, sosyal ve kültürel analizleri açısından araştırmacılarda oldukça önemli bilgiler sunmaktadır.

3.2 Hane Reislerinin Meslekleri

Osmanlı Devleti’nde reaya şehirli ve köylülerden oluşmaktadır. Genel olarak köylüler tarım ile, şehirli ise, ticari-sınai iş hayatının imkânları ile geçimini sağlayan, geniş alanlara kurulmuş mahallelerde yaşayan kesimdir. Reayanın edinmiş olduğu meslekler, bir bölgenin sosyo-ekonomik yapının belirlenmesinde büyük rol oynamıştır. Bu yönden temettuât defterleri sosyal tarih açısından önemli birer kaynaktır⁸³.

Temettuât defterlerinde, hane reisinin isminin üzerine sağ tarafa mesleği ilgili notlar düşülmüştür. ‘*Erbab-i ziraatdan idiği*’, ‘*Çoban idiği*’ gibi. Bazı hane

⁸³ Sümeyye Kaplan, *1844-1845 Temettuât Defterlerine Göre Karapınar Köylerinin Sosyo-Ekonomik Yapısı*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi), Konya 2017, s.46.

reisleride iş göremez durumda oldukları için meslekler belirtilmemiştir. Bu tür hane reisleri de defterlere “amel mande”, “yetim”, “sa’il (dilenci)” gibi yine sağ tarafına açıklayıcı not yazılmıştır.

Esbkeşan’a bağlı kaza ve köylerde meslek durumu incelendiğinde 2415 hane, tahminen 12075 civarında bir nüfusa sahip olan kaza ve köylerde hane reislerinin, 26 ayrı meslekle meşgul oldukları anlaşılmaktadır. Buna göre Esbkeşan’a bağlı kaza ve köylerde meslek çeşitliliği çok çeşitlilik gösterdiği söylenemez. İdarî, dini ve eğitim görevlileri olarak sınıflandırabileceğimiz, muhtar, müezzin, mukayyid, hoca kizir, imam, hatip gibi görevliler dışında kazada yaşayan erkek nüfusun icra ettiği meslekler ekseriyetle tarım ve hayvancılıkla ilgili mesleklerdir (erbab-ı ziraat, rençber, ırgad çoban gibi). Görevlilerinin büyük bir kısmı da aynı zamanda kendilerine ait arazilerinde ziraî faaliyetlerde bulunmaktadır. Esbkeşan’a bağlı kaza ve köylerdeki meslek grupları, mesleklerden elde ettikleri gelirler aşağıda tablo halinde verilmiştir⁸⁴.

⁸⁴ Oyacan Karyesi, Divle Karyesi Cami Kebir mahallesi ve Kureyş-i Sağır Karyesinde 1 meslek sahipleri okunamadığı için değerlendirmeye dâhil edilmemiştir.

Tablo 3: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerde Meslek Grupları ve Temsil Edilme Oranı

Meslek Adı	Meslek Sahibi Hane Reisi Sayısı	Mesleğin Temsil Edilme Oranı %
İmam	26	% 1,1
Müezzin	1	% 0,04
Çiftçi (Erbab-ı Ziraat)	1647	% 70,56
Irgad	153	% 6,55
Çoban	159	% 6,81
Hizmetkâr	124	% 5,31
Rençber	143	% 6,12
Kızır	1	% 0,04
Hatib	5	% 0,21
Hoca	3	% 0,12
Mekteb Hocası	1	% 0,04
Hattabkeş	1	% 0,04
Redif Askeri	2	% 0,08
Berber	2	% 0,08
Tüccar	1	% 0,04
Bakkal	3	% 0,12
Toklu Ticareti	2	% 0,08
Değirmenci	1	% 0,04
Güherçile	32	% 1,37
Eskici	1	% 0,04
Deve Hamulesi	14	% 0,59
Devecilik	1	% 0,04
Koyun Esnafı	3	% 0,12
Köşger	4	% 0,17
Kitabet	3	% 0,12
Mukayid	1	% 0,04
Toplam	2334	% 100

Tablo 4: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerde Görülen Meslek Çeşitleri

Meslekler	İmam	Müezzin	Erbab-ı Ziraat (Çiftçi)	İrgad	Çoban	Hizmetkâr	Rençber	Kızır	Hatib	Hoca	Hattabkeş	Redif Askeri	Berber	Tüccar	Bakkal	Toklu Ticareti	Değirmenci	Gügerçileçi	Eskici	Deve Hamulesi	Devecilik	Koyuncu Esnafı	Köşger	Kitabetlik	Mukayyid	Toplam
Köyler																										
Türkmen Bozulus Kazası																										
Süleyman Hacılı Karyesi			86		12	2			1											1						102
İzzeddin Karyesi	1		64		9	2																				76
Atlantı Karyesi	3		173	15	36	8			1	1	1											2				240
Divle Kazası																										
Divle Karyesi Cami-i Kebir Mahallesi ⁸⁵	1	1	56	41	10	7	56	1		1		2	1		1					4			2			184
Divle Karyesi Halil Efendi Mescidi Mahallesi			26	21	6	6	12						1	1	2								2			77
Kıraman Karyesi			20	13	1		20																			54
Kureyş-i Sağır Karyesi	1		5	11	1		17																			35
Kureyş-i Kebir Karyesi	1		7	27	4		31		1																	71
Başlamışlı Karyesi			11	4	2		3																			20
Çat Karyesi			6	2			3																			11
Kureyşöz Kazası			114		2	33																		2		151
Kozanlı Karyesi			80		2																					82
Eskiil / Muradca Kazası	3		327	3	31	10				1								32						1		408
Göybe Karyesi			13		3	1															1					18
Obruk Karyesi			128		15	20			1	1					2											167
Akçaşar Karyesi	1		66	10	8	8													1	1						95
Turgut Kazası	2		316		6	10														1					1	336
Kolu Kısa Karyesi			62		5	11	1		1											7		1				88
Kozlu Karyesi			63	6	6	6											1									82
Haymanateyn Kazası																										
Oyacan Karyesi ⁸⁶			37																							37
Toplam	26	1	1647	153	159	124	143	1	5	4	1	2	2	1	3	2	1	32	1	14	1	3	4	3	1	2334

⁸⁵ Hizmetkârların biri Divle Karyesi'nde Çat Kebir mahallesinde değil Karamanda olup orada hizmetkârlık yapmakta, yine hoca olarak verilen kişi temettuât defterinde mektep hocası şeklinde kayıt edilmiştir.

⁸⁶ Oyacan Karyesi'nde erbab-ı ziraat şeklinde bulunan bazı hane reisleri Oyacan Karyesinde bulunmayıp başka kaza, nahiye ve ya köylerde olup yaşamına orada devam ettiğine olduğuna dair defterlere not düşülmüştür.

Tablo 5: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerde Mesleklerden Elde Edilen Gelir (Kuruş) ⁸⁷

Meslekler	İmam	İrgad	Çoban	Hizmettar	Rençber	Kızır	Hatib	Hoca	Hattabkeş	Berber	Tüccar	Bakkal	Toklu Ticaret	Değirmenci	Gücerçile	Eskici	Deve Hamulesi	Devecilik	Koyuncu Esnafı	Köşger	Kitabet	Mukayid	Toplam
Köyler																							
Türkmen Bozulus Kazası																							
Süleyman Hacılı Karyesi			5950	1200			500																7650
İzzeddin Karyesi	300		4950	910																			6160
Atlantı Karyesi	1100	9900	22195	3830			290	300	555										2200				40370
Divle Kazası																							
Divle Karyesi Cami-i Kebir Mahallesi	600	1960	4890	3160	24930	200		550		300		500					1900			1100			40090
Divle Karyesi Halil Efendi Mescidi Mahallesi		11500	3350	2650	6050					700	500	900								1000			26650
Kıraman Karyesi		6000	300		8000																		14300
Kureys-i Sağır Karyesi	200	5450	300		7900																		13850
Kureys-i Kebir Karyesi	500	12645	2150		16250		400																31945
Başlamışlı Karyesi		1300	650		1350																		3300
Çat Karyesi		700			1250																		1950
Kureysöz Kazası			19340	1100																	2500		22940
Kozanlı Karyesi			880																				880
Eskil / Muradca Kazası	1150	2000	18458	5130				500							29450						2500		59188
Göybe Karyesi			1650	600														600					2850
Obruk Karyesi			8650	10600			-	400					5000										24650
Akçaşar Karyesi	400	5500	4300	4100												550	500						15350
Turgut Kazası	110		3500	4950													600					600	9760
Kolu Kısa Karyesi			2950	5200			-										3590		-				11740
Kozlu Karyesi		3600	3550	3150										550									10850
Haymanateyn Kazası																							
Oyacan Karyesi																							0
Toplam	4360	60555	108013	46580	65730	200	1190	1750	555	1000	500	1400	5000	550	29450	550	6590	600	2200	2100	5000	600	344473

⁸⁷ Tabloda göstermeyip ve Obruk Karyesi'nde bir etba'lik (birine tabi olan) kişinin 600 kuruş geliri bulunmaktadır. Bu halde kaza ve köylerden elde edilen toplam gelir 345073 kuruş olmaktadır.

Tablodan hareketle köylerde ziraate bağlı meslek kollarının fazlaca varlığı söz konusudur. Bu doğrultuda en fazla adı geçen meslek 1609 kişi ile erbab-ı ziraat yani çiftçiliktir. Erbab-ı ziraat; hane reislerinin şahıslarına ait arazinin işletilmesinden ve hayvanlardan geçimlerini sürdüren kişilerdir. Bazı kişilerin ise az da olsa kendine ait arazi ve hayvan sahibi olsa da çoğunlukla başkasının hayvanları ile ilgilenen, tarlasını, bağını işleyen kişiler ise rençber, hizmetkâr, çoban, ırgat, olarak kaydedilmişlerdir⁸⁸. Bunlar tarım işçileri olarak sınıflandırılabilir. Bu tarım işçileri arasında en fazla görülen ayrıca en fazla gelire sahip olan 108013 kuruş ile çoban, 153 hane reisi 60555 kuruş ile ırgat, 143 hane resisi ile 65730 kuruş ile rençber ve bulunmaktadır

Defterlerinde köy ya da mahallelerin birinci hanesinde genellikle muhtarlar ya da imamlar yer almaktadır. İmam, Muhtar-ı Evvel⁸⁹, Muhtar-ı Sâni⁹⁰ olarak kaydedilen hane reislerinin asıl mesleklerinin çiftçilik olduğu tahmin edilmektedir.

Esnaf ve tüccarlara ait veriler değerlendirildiğinde; kırsal kesimde esnaf ve tüccarın çok fazla olmadığı görülmektedir. Güherçileçi 32 kişi ile en çok tespit edilen meslektir. Güherçileci barutun en önemli maddesi olan güherçileyi üreten kimsedir. Güherçileci esnafını 4 köşger (kunduracı, ayakkabı tamircisi), 3 bakkal, 3 koyuncu esnafı, 2 berber, 1 değirmenci 1 tüccar, 1 eskici, takip etmektedir. Defterde kamu görevi yürüten ise, 26 imamlar, 5 hatib, 4 hoca, 3 kitabet, 1 kızır, 1 mukayyid vardır.

Verilen bilgiler doğrultusunda ve tablodan da anlaşılabacağı üzere nüfus yoğunluğunun fazla olduğu yerlerde nüfusun ihtiyacını karşılamak için meslek kollarında çeşitliliğin meydana geldiği⁹¹, gelirin de bu doğrultuda arttığı söylenebilir. Genel olarak değerlendirecek olur isek XIX. yüzyıl Osmanlı ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayandığı, en azından incelenen bölgenin yapısı hakkında bu genel sonuca varabiliriz. Buradan hareketle mesleki yapının da bu yönde şekillendiği söylenebilir.

⁸⁸ Mehmet Özçelik, *19. Yüzyılın Ortalarında Belviran Kazası*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), Konya 2019, s 52.

⁸⁹ Muhtar-ı Evvel: Birinci, eski muhtar

⁹⁰ Muhtar-ı Sâni: İkinci muhtar

⁹¹ Lütfiye Oruç, "Kırşehir", s. 38.

İncelemiş olduğumuz belgelerde sosyal ve ekonomik yapıyı daha net bir şekilde ortaya koyan, mikro düzeyde daha fazla bilgiler sunan, verdiği bilgiler sayesinde toplum yapısını en açık şekilde belirtilen kayıtlarda mevcuttur. Bunlar şu şekildedir;

Belgelerde hane reisleri içinde kadın ve yetimlere de rastlanmaktadır. Bunlar, kadınsa eşi; çocuksa babasının ölümü üzere hane reisi durumuna gelmiş olanlardır.⁹² Bu durum şu şekildedir: Türkmen Bozulus Kazası'na tabî Atlantı Karyesi'nde "Osman oğlu Zevcesi Hatice Hatun" şeklinde kadın olarak hane reisi, Süleyman Hacı 'da 2, İzzeddin'de 5, Atlantı'da 9, Divle Karyesi Cami Mahallesi'nde 1 kişi, Kıraman'da, Eskiil / Muradca'da 5, Obruk'da 3, Turgut Kazası'nda, Kolu Kısa Karyesi'nde de 1, Kozlu'da 1 kişi, babasının ölümü üzerine erkek evlat, hane reisi konumundadırlar.

Hane reisleri içerisinde, yaşlı olduğu için meslek icra edemeyecek durumda olan kişiler genellikle amel mande (iş göremez durumda olan), "sa'il (dilenci)", "mücrim (şuçlu)", "bir ticarete olmayan" gibi kişilerde kayıt altına alınmıştır. Bahsedilen bu tür hane reislerinin bazılarının iş göremez durumda olsa dahi hayvancılıktan veya ziraatten geliri bulunmaktadır ama bazılarının ise hiç bir şekilde gelirleri yoktur. Bu durum köyler bazında şöyledir;

İzzeddin Karyesi'nde 5 amel mande olup, 3'nün geliri bulunmakta, Atlantı Karyesi'nde 6 amel mande olup biri haricinde diğerlerinin geliri yoktur, yine bu köyde karşımıza 1 hane reisinin "bir ticarete bulunmadığı", 1 "mücrim olup sanatı olmayan", 2 "alil" (sakat, hastalıklı) gibi hane reisleri karşımıza çıkmaktadır. Divle Karyesi Çat Kebir Mahallesi'nde 2 kişinin hiçbir işe kudreti olmayub "şunun bunun ianesiyle geçinen" 1 "fevt (ölen) olan, 1 de "fırar" eden kimse bulunmaktadır.

Divle Karyesi Cami Mahallesi'nde de 3 hane reisinin "Bir iş ile meşgul olmayub temettuât-ı mezkûrede geçinmekte olduğu" 1 hane reisinin "Merkûm dâhi a'ma olup bir iş ile meşgul olmayub temettuât-ı mezkûrede geçinmekte olduğu" belirtilen ifadeler vardır. Bu dört hane reisinin mal varlığının da gayet iyi olması dikkat çekmektedir. Yine aynı mahallede 4 kişi "şunun bunun ianesiyle geçinen", 1 sa'il

⁹² Mübahat Kütükoğlu, "Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri", *Belleten*, C.LIX, S. 225, 1995, s. 404.

(dilenci) bulunmaktadır. Kıraman Karyesi'nde de 1 'sa'il, 1 "şunun bunun ianesiyle geçinen" 1 "Bir iş ile meşgul olmayub temettuâtı mebûrde geçinmekte olduğu", Kureyş-i Sağır Karyesi'nde 1 'sa'il, 1 firar, Kureyş-i Kebir Karyesi'nde 3 'şunun bunun hanesiyle geçinen", 1 başka kazada olup gelir olmayan kişi vardır. Kureyşözü kazasında 1 kişi her hangi bir ticarete olmayan, Obruk'da 2 "amel mande" ikisinin de geliri bulunmaktadır. Yine bu köyde 1 etba'lik (birine tabi olan) kişi vardır. Kolu Kısa Karyesi'nde de 1 mesleği yazılmayan kişi bulunmaktadır. Turgut Kazası'nda da 5 "amel mande" bulunup hepsinin geliri vardır.

Yukarıda verilen bilgiler temettuât defterlerinin dönemin siyasi, ekonomik, sosyal dokusunu en net haliyle ortaya koyan önemli kaynaklar olduğu en net şekliyle bir kez daha göstermektedir.

3.3 Arazi Dağılımı ve Tarımsal Faaliyetler

3.3.1 Arazi Dağılımı

Osmanlı Devleti'nde ekonomi ziraattan beslenmiştir.⁹³ Bu durumu temettuât defterlerinin tutulma amacında ve içeriğinde ki bilgiler sayesinde tekrar görebiliriz. Bu veriler sayesinde devlet, devamlılığının en önemli göstergesi olan toprak büyüklüğü ve bu topraklardan elde edeceği vergileri öğrenebilmekteydi. Keza temettuât defterlerinde de kaza ve köylerdeki halkın ne kadar bir arazi üzerinde ekim yaptıkları, ne kadarını nadasa bıraktıklarını ve bu arazilerde hangi tür ekim ve üretim faaliyetlerini gerçekleştirdikleri ayrıca kiraya verilen tarlalar, tarlası olmayan haneler ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir.

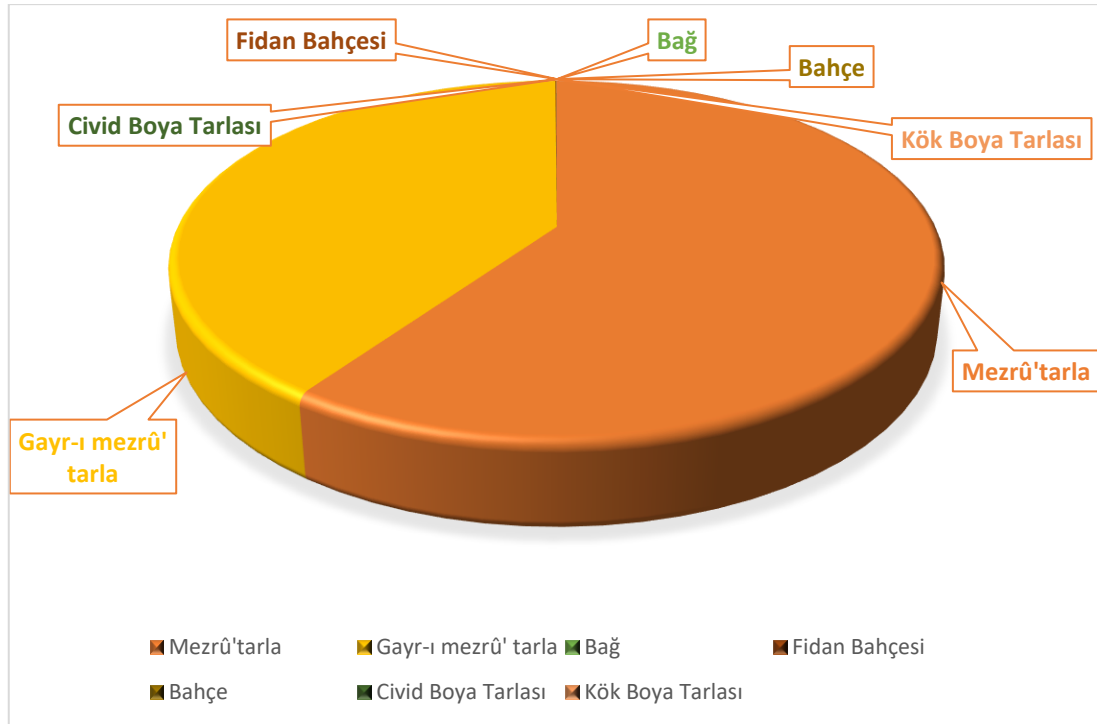
Temettât Defterleri'nde "mezru tarla" adıyla geçen ifadeler ekili tarla anlamına gelmektedir. Bu tarlalar hububat ekilen tarlalardır. "Gayri mezru tarla" ise ekilmeyen veya nadasa bırakılan tarla anlamında kullanılmıştır. Defterlerdeki bilgiler sonucunda elde edilen veriler bir bütün halinde aşağıdaki tabloda verilmiştir.

⁹³ Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıl Osmanlılarda Devlet Teşkilatı Ve Sosyal Yapı*, Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu TTK Yayınları, Ankara 1991, 95.

Tablo 6: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerin Sahip Oldukları Arazi Çeşitleri

Arazi Çeşidi	Dönüm	Elde Edilen Gelir (Kuruş)	Toplam Araziye Oranı	Hane Başına Düşen Miktar	Hane Başına Düşen Gelir (Kuruş)
Mezrû' Tarla (Ekili)	38839	580793	% 59,71	16,08	240,49
Gayr-ı Mezrû' Tarla (Ekili Olmayan)	26143	-	% 40,20	10,82	-
Bağ	2	-	% 0,003	0,0008	-
Bahçe	5	-	% 0,007	0,002	-
Fidan bahçesi	25	-	% 0,038	0,01	-
Kök boya Tarlası	13,5	5250	% 0,02	2,17	2,17
Civid Kök Boya Tarlası	4,5	-	% 0,006	0,001	-
Toplam	65032	586043	% 100	26,92	242,66

Grafik 3: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerdeki Toprak Dağılımı

Temettuât defterleri incelendiğinde, kaza ve köylerde tarıma elverişli toplam arazisi 65032 dönümdür. Buna göre hane başına düşen toplam arazi miktarı 26,92 dönümdür. Bu duruma genel olarak baktığımızda 26,92 dönüm oranla hane başına düşen tarlanın olması, birçoğunun tarımsal faaliyetlerle uğraşıp gelir kazandığı yani ekonominin ziraattan beslendiğini tekrar gözler önüne sermektedir.

Kazadaki arazilerin 38839 dönümü hububat dikili arazilerine ayrılmış olup elde edilen gelir 580793 kuruştur. Buna göre, tarıma elverişli arazilerin içerisinde en yüksek pay mevrû' arazilere aittir. Arazilerin 2 dönümü bağ, 5 dönümü bahçe, 25 dönümü fidan bahçesi, 4,5 dönümü cavid boya tarlasına ayrılmıştır ve bu arazi çeşitlerinden herhangi bir gelir elde edilmemiştir. 13,5 dönümü kök boya tarlası ekilen arazide de elde 5250 kuruş gelir edilmiştir. Arazilerden 26143 dönümü nadasa bırakılmıştır.

Aşağıdaki tabloda Esbkeşan'a bağlı kaza ve köylerin arazinin kullanım alanları açısından yerleşim birimlerine dağılımın daha ayrıntılı bir şekilde gösterilmektedir.

Tablo 7: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerde Arazinin Kullanım Alanları Açısından Yerleşim Birimlerine Dağılımı ve Elde Edilen Gelir⁹⁴

Köyler	Mezrû' Tarla		Gayr-ı Mezrû' Tarla	Bağ	Bağçe	Fidan bahçesi	Kök Boya Tarlası		Civid Kök Boya Tarlası	Tarlası Olmayan Hane	Toplam Dönüm	Toplam Gelir (kurus)
	Dönüm	Elde Edilen Gelir (kurus)					Dönüm	Elde Edilen Gelir (kurus)				
Türkmen Bozulus Kazası												
Süleyman Hacı Karyesi	1395	17840	1380							18	2775	17840
İzzeddin Karyesi	1081	20305	550							15	1631	20305
Atlantı Karyesi	3684	81485	2355							87	6039	81485
Divle Kazası												

⁹⁴ Defterde bağ, bahçe ve fidan bahçelerinde hane reislerine yeni tahsis olduğundan, hasılatın iki veya üç sene sonra alınacağına dair ifadelerle rastlanılmıştır.

Divle Karyesi Cami-i Kebir Mahallesi	4321	45038,5	805	2	5	12,5	6,5	600		91	5152	45638,5
Divle Karyesi Halil Efendi Mescidi Mahallesi	733	11250	5			12,5	3,5	1350	4,5	46	758,5	12600
Kıraman Karyesi	171	7939	148							2	319	7939
Kureyş-i Sağır Karyesi	58,5	3907,5	30							13	88,5	3907,5
Kureyş-i Kebir Karyesi	160	7355	12							25	172	7355
Başlamışlı Karyesi	148	2665								2	148	2665
Çat Karyesi	44	1335								0	44	1335
Kureyşöz Kazası	1945	26449	1514							36	3459	26449
Kozanlı Karyesi	1103	24419	849							2	1952	24419
Eskiil / Muradca Kazası	9127	96805	7633							85	16760	96805
Göybe Karyesi	207	2870	165							5	372	2870
Obruk Karyesi	2973	53515	2791							42	5764	53515
Akçaşar Karyesi	2707	42330	2299				3,5	3300		28	5009,5	45630
Turgut Kazası	6204	95600	4400							25	10604	95600
Kolu Kısa Karyesi	1411	13249,5	1207							29	2618	13249,5
Kozlu Karyesi	1035	21585								22	1035	21585
Haymanateyn Kazası												
Oyacan Karyesi	331	4850								24	331	4850
Toplam	38838,5	580792,5	26143	2	5	25	13,5	5250	4,5	597	65031,5	586042,5

Yukarıdaki tabloda arazi dönüm miktarları ve ekili arazilerden kazanmış oldukları “kuruş” cinsinden gelirler gösterilmiştir. Buna göre Eskiil / Muradca Kazası nüfusun getirisi olarak en yüksek arazi miktarını ve geliri elde ettiği görülmektedir.

Onu Turgut Kazası ve Atlantı Karyesi takip etmektedir. Diğer kazaların ötesinde Atlantı Karyesi'nin nüfusla da orantılı bir şekilde, fazlaca bir arazi dönümüne ve gelir durumu da elde etmesi, dikkate değerdir.

İncelenen yerleşim yerlerinde nadasa bırakılan tarla miktarının ya hiç ya da az olduğu görülmektedir. Bu da köylerde yaşayan ahali, arazilerini ihtiyaçlarını karşılamaya yetersiz olmasından ya da verimli olduğundan nadasa bırakmak gerekliliği hissetmediği⁹⁵ yorumuna varabiliriz. Örnek olarak Başlamışlı, Çat, Kozanlı ve Oyacan köylerinde ziraî arazinin tamamı ekili olup, nadasa bırakılan arazi bulunmamaktadır.

Aşağıdaki tabloda kaza ve köylerin icarda olan araziler ve bu arazilerden elde edilen geliri bulunmaktadır. İcarda olan arazilerin tamamı mezru' tarladır. İcardaki 4276,5 dönüm arazilerin toplam geliri 53537,5 kuruştur. En fazla icar gelirine Divle Karyesi Cami-i Kebir Mahallesi sakinleri sahiptir.

Defterlerde icar geliri haricinde, hane reisinin şahsi mülkü olup toplam mevrû' tarla içerisinde başkasına ücreti ile ettirdiğine dair ifadeler bulunan kişilere de rastlanmıştır. Köyler arasında bu şekilde en fazla gelir elde eden ve arazisini bu türe ayıran köy Kıraman Köyü'dür. Bu tür ekilen arazilerin köylere dağılımı aşağıdaki tablodaki gibidir.

⁹⁵ Mehmet Özçelik, "Belviran Kazası", s.68.

Tablo 8: Mevrû' Tarla İçerisinde İcar ve Ücret İle Ekilen Arazilerin Dönümü ve Elde Edilen Gelir

Tarla	Mevrû' Tarla		Toplam Mevrû' Tarla İçerisinde İcara Verilen		Toplam Mevrû' Tarla İçerisinde Başkasına Ücreti ile Ektirilen	
Köyler	Dönüm	Elde Edilen Gelir (kuruş)	Dönüm	Elde Edilen Gelir (kuruş)	Dönüm	Elde Edilen Gelir (kuruş)
İzzeddin Karyesi	1081	20305			50	520
Divle Karyesi Cami-i Kebir Mahallesi	3640,5	43537,5	3510	39687,5		
Divle Karyesi Halil Efendi Mescidi Mahallesi	733	11250	696,5	11420		
Kıraman Karyesi	171	7939	2	120	51,5	3105
Kureyş-i Sağır Karyesi	58,5	3907,5	1	125	3	470
Kureyş-i Kebir Karyesi	160	7355	46	1785		
Başlamışlı Karyesi	148	2665	2	20	20	450
Çat Karyesi	44	1335	19	380		
Toplam	6036	98294	4276,5	53537,5	124,5	4545

3.3.2 Tarımsal Üretim

Osmanlı Devleti'nde iklimden kaynaklı İç Anadolu bölgesinde yaşayan reaya tarıma elverişli arazilerde genellikle hububat üretimi yapardı. Hububat üretimi hane emeği ile bir çift öküzün çektiği karasabana dayanırdı.⁹⁶ Genel olarak en fazla üretilen ve en önemlileri ise buğday ve arpaydı. Hububat dışında bazı bölgelerde de daha çok pazara yönelik olarak üretimi yapılan sınaî bitkiler (ızgın gibi) ve bağ, bahçecilik Osmanlı toplumunda yaygın faaliyetlerden birisidir.

⁹⁶ Mehmet Özçelik, "Belviran Kazası", s.68.

Teokratik bir yönetim biçiminde yönetilen Osmanlı Devleti’nde İslami vergi sistemleri içerisinde olan öşür vergisi almaktaydı. Öşür vergisi ise %10’a tekâmül etmekteydi. Temettûat defterinde de, ürünler ve bunlardan alınan öşür vergisi detaylı bir şekilde gösterilmektedir. Fakat “mezru tarla, dönüm ve hâsılatı” olarak kaydedilen ekili tarla alanlarında, hangi çeşit ürünlerin yetiştirildiği açıklanmamıştır. Mezru tarla hâsılatı olan hane reisine hinta (buğday), şair (arpa) öşürleri yazılmış olmasına bakılırsa mezru (ekili) tarlada yetiştirilen ürünlerin ağırlıklı olarak buğday ve arpa olduğu, ama bunun yanı sıra incelediğimiz defterlerde ızgın, burçak, ulaf üretiminin de yapıldığı kayıtlarda geçmektedir.

Yetiştirilen ürünler aşar vergisi, ölçü olarak; yarım, keyl ve şinik olarak miktarı, kuruş olarak değeri belirtilmiştir.⁹⁷ Öşür; zirai ürünlerden alınan onda bir oranında bir vergi olduğuna göre, bir bölgede alınan öşür miktarını 10 ile çarpıldığında yetiştirilen ürünün miktarı tespit edilebilir.

Tablo 9: Köylerde Üretilen Toplam Hububat Miktarı

Ürün	Miktar		x 10	
Hinta	keyl	277,5	keyl	2775
	yarım	4818	yarım	48180
	şinik	771	şinik	7710
Şair’	keyl	244,5	keyl	2445
	yarım	3305	yarım	33050
	şinik	771	şinik	7710
Izgın	yarım	164	yarım	1640
Burçak	yarım	37	yarım	370
	şinik	47	şinik	470
Ulaf	şinik	255	şinik	2550

Tablo 9’da görüleceği üzere kaza ve köylerde buğday, şair’, burçak, ulaf gibi tahıl ürünleri ve yağ bitkisi olan ızgın üretilmektedir. Tahıl üretiminde en büyük paya sahip olan hinta (buğday)’dır. Ondan sonra şair’ (arpa) üretilmektedir. Arpa hayvanlar

⁹⁷ Bayram Ürekli- Ahmet Necati Özdoğan, “ Temettuat Defterlerine Göre İnlüce Köyünün Sosyal ve Ekonomik Görüntüsü (1845-1846)”, SUTAD, S.47, Aralık 2019, s.208.

için kırma yaptırılarak yem olarak kullanılan ve buğdayın yetmediğı durumlarda da insanlar tarafından ütölüp ekmek yapılarak tüketilen⁹⁸ üründür. Izgın'da İç Anadolu'da nisan ve haziran aylarında yetişen, beyaz veya sarımsı renkli ve mor damarlı çiçekler açan, 20-80 cm boyunda 1-2 yıllık otsu bir bitkidir. Bu bitkinin tohumundan genellikle yağ çıkarılmak için üretilmektedir. Aşağıdaki tablolarda da üretilen ürünlerin yerleşim birimlerine dağılımı ve bu ürünlerden elde etmiş olduğı gelirler daha ayrıntılı olarak verilmiştir.

⁹⁸ Kaplan, Karapınar'ın Soyso-Ekonomik Yapısı, s. 54.

Tablo 10: Esbkeşan'a Bağlı Kazalarda Ekilen Ürünler ve Elde Edilen Gelir

Ürün	Hinta (Buğday)						Şair' (Arpa)						Izgın		Burçak				Ulaf		Toplam Hububat						
Köyler	Miktarı (keyl)	Fiyat (kuruş)	Miktarı (yarım)	Fiyat (kuruş)	Miktarı (şinik)	Fiyat (kuruş)	Miktarı (keyl)	Fiyat (kuruş)	Miktarı (yarım)	Fiyat (kuruş)	Miktarı (şinik)	Fiyat (kuruş)	Miktarı (yarım)	Fiyat (kuruş)	Miktarı (yarım)	Fiyat (kuruş)	Miktarı (şinik)	Fiyat (kuruş)	Miktarı (şinik)	Fiyat (kuruş)	Miktarı (keyl)	Fiyat (kuruş)	Miktarı (yarım)	Fiyat (kuruş)	Miktarı (şinik)	Fiyat (kuruş)	
Türkmen Bozulus Kazası																											
Süleyman Hacılı Karyesi			296	1184					242	605														538	1789		
İzzeddin Karyesi	14,5	470	147,5	636			37,5	662	39,5	185											52	1132	187	821			
Atlantı Karyesi	31	990	951,5	3790			36	720	1034,5	2585,5					4	8					67	1710	1990	6383,5			
Divle Kazası																											
Divle Karyesi Cami-i Kebir Mahallesi	7	224	771	3106			6	120	292,5	751											13	344	1063,5	3857			
Divle Karyesi Halil Efendi Mescidi Mahallesi	19	608	97	388			4,5	90	8	15											23,5	698	105	403			
Kıraman Karyesi	8,5	272	87,5	352					78	191											8,5	272	165,5	543			
Kureyş-i Sağır Karyesi	4	82	52	208					28,5	72											4	82	80,5	280			
Kureyş-i Kebir Karyesi	8	288	80	320			1	20	43	107,5											9	308	123	427,5			
Başlamışlı Karyesi	2	32	46	184					17	42,5											2	32	63	226,5			
Çat Karyesi?	2	64	7	28			1	20	5	12,5											3	84	12	40,5			
Kureyşöz Kazası			431,5	1718					345	902,5			1	4									777,5	2624,5			
Kozanlı Karyesi			367	1472					386	965													753	2437			
Eskiil / Muradca Kazası	2	64	1565	6256					1095	2754			155	614							2	64	2815	9624			

Göybe Karyesi			40,5	162					43	225												83,5	387			
Obruk Karyesi	74	2368	243	964			78,5	1533	222,5	577,5										152,5	3901	465,5	1541,5			
Akçaşar Karyesi	91	2728	16,5	66			64	1290	11,5	22,5			6	24	33	105				155	4018	67	217,5			
Turgut Kazası					771	4820					771	4820					47	141	255	679				1844	10460	
Kolu Kısa Karyesi	1,5	48	166	674			8	150	167,5	409			2	8						9,5	198	335,5	1091			
Kozanlı Karyesi	13	416	280	1116			8	140	190	475										21	556	470	1591			
Haymanateyn Kazası																										
Oyacan Karyesi			124						91													215				
Toplam	277,5	8654	4817,5	18834	771	4820	244,5	4083	3305	8312	771	4820	164	650	37	113	47	141	255	679	522	12737	8323,5	27909	1844	10460

Tablo 11: Ekilen Ürünler ve Elde Edilen Gelir

Ürün	Miktar		Elde Edilen Gelir (kuruş)		Hane Başına Düşen Miktar		Hane Başına Düşen Gelir (kuruş)	
Hınta	keyl	277,5	keyl	8654	keyl	0,11	keyl	3,58
	yarım	4818	yarım	18834	yarım	1,99	yarım	7,79
	şinik	771	şinik	4820	şinik	0,31	şinik	1,99
Şair'	keyl	244,5	keyl	4083	keyl	0,10	keyl	1,69
	yarım	3305	yarım	8312	yarım	1,36	yarım	3,44
	şinik	771	şinik	4820	şinik	0,31	şinik	1,99
Izgın	yarım	164	yarım	650	yarım	0,06	yarım	0,26
Burçak	yarım	37	yarım	113	yarım	0,01	yarım	0,04
	şinik	47	şinik	141	şinik	0,01	şinik	0,05
Ulaf	şinik	255	şinik	679	şinik	0,10	şinik	0,28
Toplam	-	10690	-	51106	-	4,42	-	24,16

Temettuât defterlerindeki verilere göre Esbkeşan'a bağlı kaza ve köylerde 38158 dönümlük ekili / mevrû tarlada, yukarıda da görüleceği üzere hınta (buğday), şa'ir (arpa), ulaf (yulaf), ızgın, burçak gibi ürünleri üretilmiştir. Bu ürünlerin elde edilen gelir, hane başına düşen miktarı ve hane başına düşen gelir miktarı yukarıdaki tablodaki gibidir.

Tablo 10 ve 11'den hareketle üretimde ve gelirde birinci sırayı hınta (buğday) almaktadır. Ardından arpa gelmektedir. Bu husus kazada hayvancılığın da yoğun ve yaygın olarak yürütülen bir faaliyet olarak öne çıkmasıyla ilişkilendirilebilir. Yine ızgında az bir miktarda yağ üreticiliği yapılmaktadır. En az üretilen ürün ise ulaf'dır.

Tablodan anlaşılabileceği üzere en çok arazinin hububat üretimine ayrıldığı görülmektedir. Hububat üretimi hane emeği ile bir çift öküzün çektiği karasabana dayanırdı⁹⁹. Hububat üretiminin bu denli çok fazla olması devletlerin stratejik açısından da önemlidir. Çünkü devletler ordu iâşesinde buğday, hayvanların yemi için de arpa ve saman gerekmektedir. Devlet bu sebeple hububat üretimini ayrıca ehemmiyet vermektedir.

⁹⁹ Mehmet Özçelik, "Belviran Kazası", s.68.

İncelenen defterlerde kaza ve köylerde bağcılık, fidan yetiştiriciliği, kök boya ve civid boya yetiştiricilikte yapıldığı gözlemlenmektedir. Kök boya ve civid boya insanlar eski tarihlerden itibaren süslenme gereksinimleri sonucunda XIX. yüzyılda sentetik boyaların üretimine kadar kullanılan doğal bitkisel boyalardır. Kök boya bitkisinden kırmızı renk alınmaktadır. 13,5 dönüm kök boya ve 4,5 dönüm civid boya ile üretimde fazla tercih edilmediği gözlemlenmektedir. Fazla tercih edilmemesi ve üretilmemesinde ki sebep bu tarlalar da ekim yapıldığı yıl ve hangi yılda hasat edileceği ile ilgili bilgiler daha öncede ifade ettiğimiz üzere tarlaların üzerine not düşülmüştür. Bu kayıtlardan, ekim yapıldıktan sonra ürünün 2-5 yıl arasında alındığı anlaşılmaktadır. Buradan hareketle kökboya yetiştiriciliğinin oldukça uzun süreli ve zor bir iş olduğu söylenebilir¹⁰⁰.

Sonuç olarak kaza ve köylerde tarım faaliyetleri hinta (buğday), şa'ir (arpa), ulaf (yulaf), ızgın, burçak, kök boya, civid boya, bağ ve fidan bahçeciliği üretimiyle sınırlı kalmıştır. Konya ikliminin de etkili olmasıyla yerleşim yerlerinde ürünler çeşitlilik arz etmemiştir. Dolayısıyla köylerde var olan üretimi insanların daha çok kendi ihtiyaçlarını gidermek için üretmiş olabileceği, kök boya, civid boya ve ızgın haricinde hububat ürünlerinde ticari kazanç olarak yetiştirilmediği düşünülmektedir.

3.4 Hayvancılık

Ekonominin ziraat bağlı olduğu toplumlarda hayvancılığın önemi büyüktür. Toplamlar yaşamını devam ettirebilmek için et süt gibi hayvansal gıda ihtiyaçlarını, topraktan verim almak için gübre ihtiyacını, üretilen ürünleri pazara veya gayrimenkulüne taşıma ihtiyacını, ayrıca tarla ekim dikim faaliyetleri için çift sürme ve harman dövme işlerini görmek için hayvan yetiştiriyordu. Bir ziraat devleti olan ve ekonomisinde buna bağlı olan Osmanlı Devleti'nde ulaşım ve gıda sektörüne can verebilmek, ayrıca tarımın ve hayvancılığın iç içe geçmiş olduğu toplumunda devletin devamlılığını sağlayan vergi hususu için hayvancılık konusuna ayrıca ehemmiyet vermekteydi.

¹⁰⁰ Mehmet Özçelik, ‘‘Belviran Kazası’’, s.88.

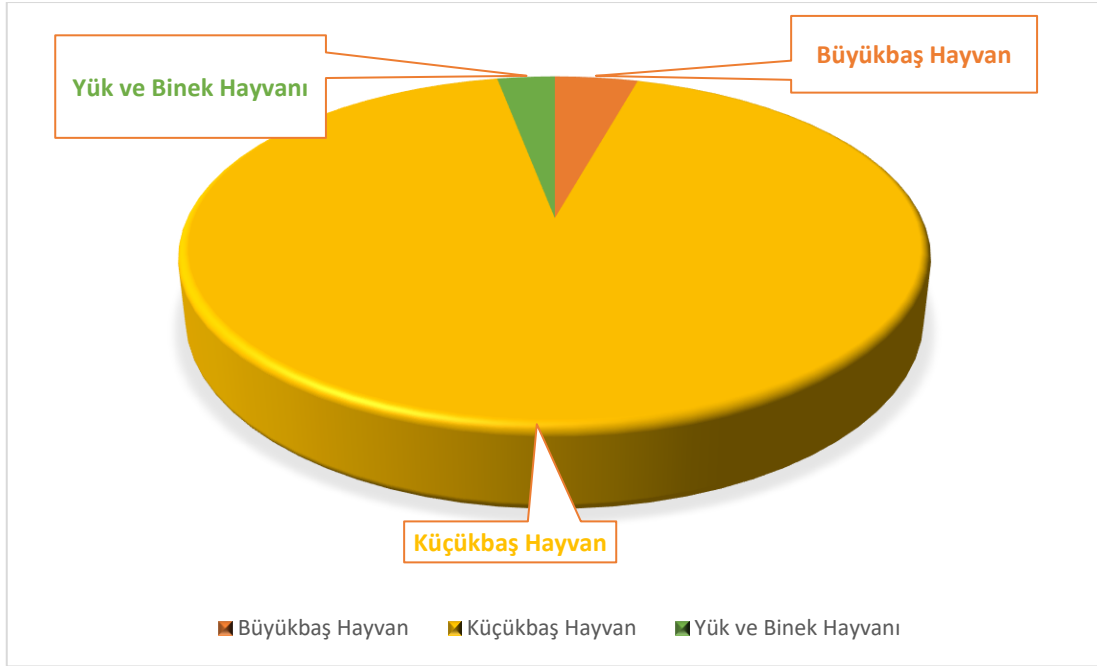
Temettuât defterlerinde hane reisinin hemen altında, hane reisinin sahip olduğu hayvanlar da detaylı bir şekilde kayıt altına alınmıştır. Defterlerde sadece hayvan isimleri verilmekle yetinilmemiş, bu sayımlar köylülerden vergi almak amaçlı olduğundan hayvanların sağmal-kısır, döllü-dölsüz ve değerleri ile birlikte kaydedilmiştir. Kayıt altına alınan bu hayvanlar kendi aralarında da küçükbaş, büyükbaş, yük ve binek hayvanı şeklinde nitelendirmelerle sınıflandırılarak aşağıda değerlendirmeye sunulmuştur.

Esbkeşan'a bağlı kaza ve köylerde; 2415 hanenin 2204'ünde hayvan varlığı tespit edilmiş, 211 hanede ise hiçbir hayvan varlığı tespit edilmemiştir. Aşağıda Esbkeşan'a bağlı kaza ve köylerde tespit edilen toplam büyükbaş, küçükbaş, yük ve binek hayvancılığı, verilerinin toplam sayıları, bunlardan elde edilen gelir ve hane başına düşen miktarı verilmiştir.

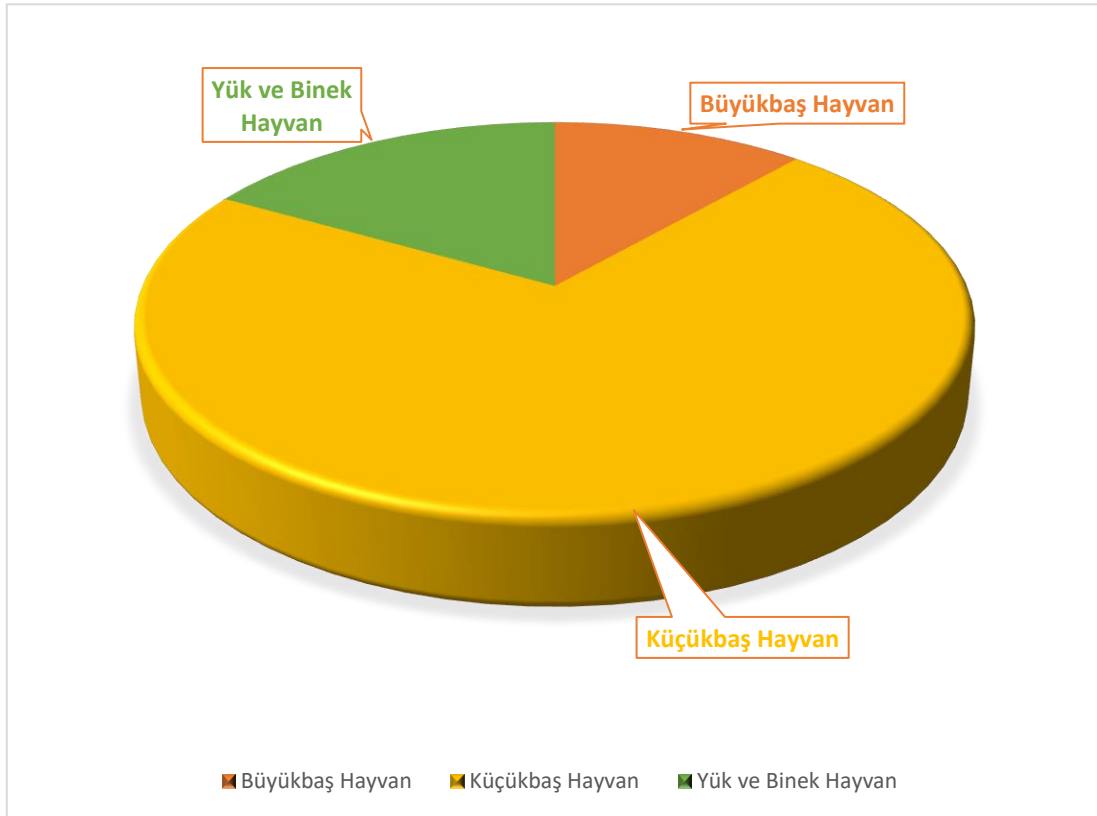
Tablo 12: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerde Hayvan Çeşitleri

Hayvan Çeşidi	Sayı	Elde Edilen Gelir (kuruş)	Toplan Hayvan Sayısına Oranı	Hane Başına Düşen Adet	Hane Başına Düşen Gelir
Büyükbaş Hayvan	6504	75423	% 4,39	2,69	31,23
Küçükbaş Hayvan	139674	468915	% 92,96	57,83	194,16
Yük ve Binek	4497	109752	% 2,95	1,86	45,44
Toplam	150675	654090	% 100	62,39	270,84

Grafik 4: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerde Hayvan Çeşitleri

Grafik 5: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerin Hayvan Çeşitlerinden Elde Edilen Gelir

Tabloya göre yetiştirilen toplam hayvan sayısı 150675'dir. Hayvanların 6504'ü büyükbaş, 139674'ü küçükbaş ve 4497'si yük ve binek hayvanıdır. Buraya kadar söylenenler ışığında XIX. yüzyılın ortalarında Esbkeşan'a bağlı kaza ve köylerde hayvan beslemenin yaygın bir faaliyet olarak gözükmemektedir. Ancak, bu faaliyetin hangi düzeyde yürütüldüğünü tespit edilebilmesi için hane başına düşen hayvan miktarına bakılması gerekmektedir¹⁰¹. Buna göre hane başına düşen yük ve binek hayvanı sayısı 1,86 büyükbaş hayvan sayısı 2,69, küçükbaş hayvan sayısı ise 57,83'dür. Neticede hane başına düşen hayvan sayısı 62,39 olarak ortaya çıkmaktadır.

Tablo 13: Esbkeşan'a Bağlı Kaza Ve Köylerde Yerleşim Yerlerine Göre Toplam Hayvan Sayısı

Köyler	Hane Sayıları	Büyükbaş Hayvan Sayısı	Küçükbaş Hayvan Sayısı	Yük ve Binek Hayvan Sayısı	Toplam
Türkmen Bozulus Kazası					
Süleyman Hacılı Karyesi	104	280	5243	140	5663
İzzeddin Karyesi	85	252	4499	111	4862
Atlantı Karyesi	260	656	27208	322	28186
Divle Kazası					
Divle Karyesi Cami-i Kebir Mahallesi	188	179	8231	284	8694
Divle Karyesi Halil Efendi Mescidi Mahallesi	87	103	2632	128	2863
Kıraman	58	85	3107	81	3273
Kureyş-i Sağır	40	49	538	35	622
Kureyş-i Kebir	75	104	974	81	1159
Başlamışlı	20	51	1366	33	1450
Çat Karyesi	11	21	563	15	599
Kureyşöz Kazası					
Kozanlı Karyesi	82	282	2112	130	2524

¹⁰¹ Hüseyin Muşmal, ‘‘ XIX. yüzyılın Ortalarında Çumra’nın Sosyo-Ekonomik Görüntüsü (10353 Numaralı Deftere Göre), *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı.24, (2008), s. 260.

Eskiil / Muradca Kazası	412	1535	26799	1097	29431
Göybe Karyesi	18	44	930	30	1004
Obruk Karyesi	172	369	18560	258	19187
Akçaşar Karyesi	95	147	4654	143	4944
Turgut Kazası	342	1427	18133	569	20129
Kolu Kısa Karyesi	91	222	6304	163	6689
Kozlu Karyesi	85	248	4763	98	5109
Haymanateyn Kazası					
Oyacan Karyesi	38	46	164	14	224
Toplam	2415	6504	139674	4497	150675

Bu verilere göre, Esbkeşan'a bağlı kaza ve köylerde küçükbaş hayvancılık, büyükbaş hayvancılığa göre hem yaygın hem de daha yoğun olarak yapılmaktadır. Aşağıda hayvancılık faaliyetleri daha net olarak ortaya konulmaya çalışılacaktır.

3.4.1 Büyükbaş Hayvancılık

Bir ziraat devleti olan Osmanlı Devleti çatısı altında yaşayan reaya, etinden, sütünden, derisinden ve iş gücünden faydalanmak üzere büyükbaş hayvanları fazlaca üretmekte ve kullanmaktaydı. Temettuât defterlerinde kaydedilen büyükbaş hayvanların yoğun olması bölgelerde ziraî faaliyetin daha etkin yapıldığı, ziraata ne kadar çok ehemmiyet verildiği bir kez daha kanıtlamaktadır.

Esbkeşan'a bağlı kaza ve köylerde temettuât defterlerindeki büyükbaş hayvanlar; inek, karasığır öküzü, camus, camuş danası, dana ve tosun, olarak kaydedilmiştir. Bu hayvanların bazıları (inek, camuş, dana, tosun) gıda, bazıları (karasığır öküz, koşum camuş) ziraata kullanılmak üzere fazlaca tercih edilmiştir. Özellikle XIX. yüzyılda tarımda geleneksel yöntemler kullanıldığı için karasığır öküz, koşum camuş o günün şartlarında fazlaca tercih edilen, günümüzden traktör işlevini gören değerli hayvanlardı. Bu hayvanlar kaydedilirken kendi içinde de tasnife tabi tutulmuşlardır. Buna göre sağman olarak adlandırılan, yavru doğurabilen ve üretken

inek ve camuşı, dölsüz ya da kısır ise yavru vermeyen kısır, inek ve camuşı nitelemekteydi. Sağman olarak adlandırılan her türlü hayvanın belirli bir geliri olmakta, defterlerde bu gelirleri kaydedilen hayvanlardan da devlet vergi almakta idi. Fakat bu defterler de hayvanların sahip olunan değerlerinin kayıtları verilmemiş, her hayvanın sütü, eti ya da derisinden elde edilen yıllık ortalama gelir kayıt altına alınmıştır.¹⁰² Aşağıdaki tabloda köylerde büyükbaş hayvan adetleri elde edilen gelirleri verilmiştir.

¹⁰² Turgut Subaşı-Melih Barçın, ‘‘Temettuât Defterlerine Göre Karadere Divanı’’, *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.2, S.1, Sakarya 2017, s.209.

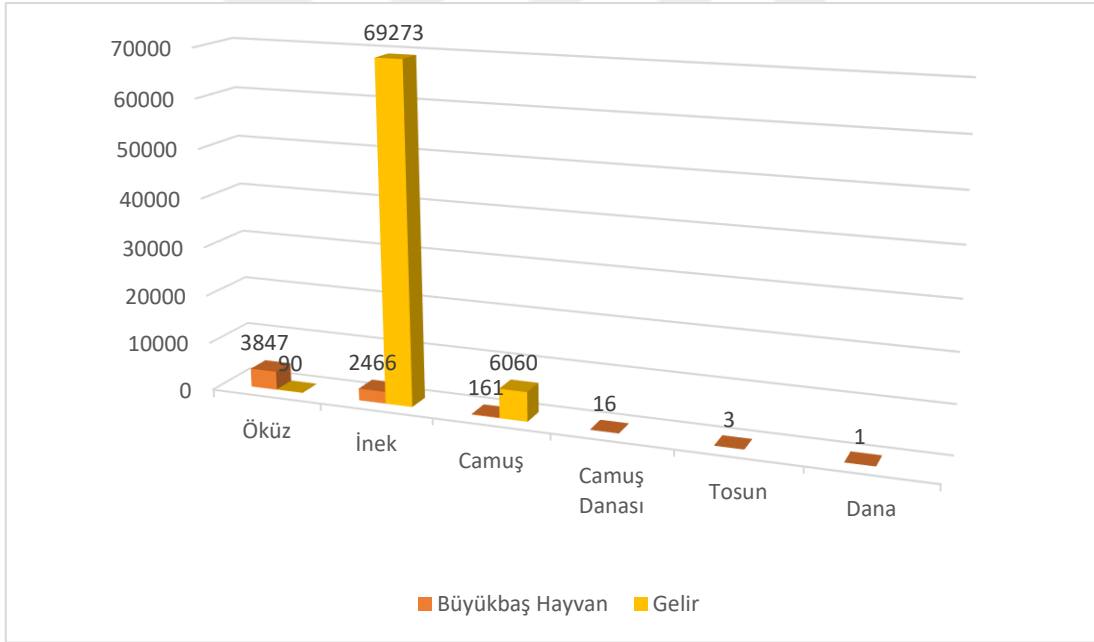
Tablo 14: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerde Yetiştirilen Büyük Baş Hayvan Adedi ve Elde Edilen Gelir

BüyükBaş Hayvan Çeşitleri	İnek				Camuş					Camuş danası	Karasığır öküz			Öküz		Tosun	Dana		Toplam	
Köyler	Sağmal	Fiyat (kuruş)	Dölsüz	Fiyat (kuruş)	Sağmal	Fiyat (kuruş)	Koşum	Yaşar	Dölsüz		Karasığı r öküz	Sağman	Fiyat (kuruş)	Öküz	Koşu		Dana	Yaşar Dana	Aded	Fiyat (kuruş)
Türkmen Bozulus Kazası																				
Süleyman Hacı Karyesi	103	3620	1								174			1			1		280	3620
İzzeddin Karyesi	89	1960	4		13	720	18			4	115	1	90				4	4	252	2770
Atlantı Karyesi	227	7945	37		40	2340	3			4	345								656	10285
Divle Kazası																				
Divle Karyesi Cami-i Kebir Mahallesi	42	1470	12								125								179	1470
Divle Karyesi Halil Efendi Mescidi Mahallesi	32	1120	15								56								103	1120
Kıraman Karyesi	22	770									63								85	770
Kureyş-i Sağır Karyesi	15	525	2								32								49	525
Kureyş-i Kebir Karyesi	41	1435	1								62								104	1435
Başlamışlı Karyesi	16	56	10								25								51	56
Çat Karyesi	7	245									14								21	245
Kureyşöz Kazası	167	5775	1		3	180	4				229								404	5955
Kozanlı Karyesi	114	4015	6		2	120				1	159								282	4135
Eskiil / Muradca Kazası	391	13048	51		4	240	2				1087								1535	13288
Göybe Karyesi	17	595									26						1		44	595
Obruk Karyesi	71	2485			4	240	4		5	2	283								369	2725
Akçaşar Karyesi	21	730	3	20							117			5		1			147	750
Turgut Kazası	508	17764	256								661					2			1427	17764
Kolu Kısa Karyesi	64	2240	3		20	1200	17	2		2	114								222	3440
Kozlu Karyesi	92	3180	2		17	1020	2		1	3	130						1		248	4200
Haymanateyn Kazası																				
Oyacan Karyesi	23	275									4			8	11				46	275
Toplam	2062	69253	404	20	103	6060	50	2	6	16	3821	1	90	14	11	3	6	5	6504	75423

Tablo 15: Büyükbaş Hayvan Çeşitleri ve Elde Edilen Gelir

Büyükbaş Hayvan	Sayı	Elde Edilen Gelir (kuruş)	Hane Başına Düşen Adet	Hane Başına Düşen Gelir (kuruş)
İnek	2466	69273	1,02	28,68
Camuş	161	6060	0,06	2,50
Camuş Danası	16	-	-	-
Öküz	3847	90	1,59	0,03
Dana	11	-	-	-
Tosun	3	-	-	-
Toplam	6504	75423	2,69	31,23

Grafik 6: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerdeki Büyükbaş Hayvanlar ve Elde Edilen Gelirin Dağılımı

Temettuât defterlerindeki verilere göre Esbkeşan'a bağlı kaza ve köylerde yetiştirilen büyükbaş hayvanların sayısı, hayvanların köylere göre dağılımı tablo 14, elde edilen gelir, hane başına düşen hayvan miktarı ve hane başına düşen gelir miktarı yukarıdaki tablo 15'deki gibidir.

Tabloda da görüldüğü üzere büyükbaş hayvan sayısı bakımından en kalabalık kaza olan Eskiil /Muradca ardından Turgut Kazası, köy olarak ise Atlantı Karyesidir. Kaza ve karyelerde hayvan yoğunluğuna bakıldığında inek ve öküzün daha fazla tercih edildiği görülmektedir. Bunun nedeni zirai kullanımda öküzün, gıda ihtiyacının karşılanmasında ineğe en fazla fayda verdiği, bundan kaynaklı fazlaca tercih edildiği düşünülmektedir. İncelediğimiz Temettuât defterlerinde tarımla uğraşan hemen her hanenin karasığır öküzü bulunmaktadır. Köylerde öküz sahibi hane dikkate alındığında her hane başına 1,59 öküz düşmektedir. Hemen hemen her hanede, hane sakinlerinin süt ihtiyacını karşılayacak bir ineği vardır.

3.4.2 Küçükbaş Hayvancılık

Küçükbaş hayvancılık, koyunculuk, keçicilik, tavşan ve kürk hayvanı yetiştiriciliğini kapsayan hayvancılık dalıdır. Osmanlı vergi sistemi içerisinde küçükbaş hayvanlar; koyunları ve keçileri ifade etmektedir. Vergi ve öşür toplamada temel kalem olan bu hayvanlar kaydedilirken kendi içinde tasnife tabi tutulmuşlardır. Buna göre sağmal olarak adlandırılan küçükbaşlar yavru doğurabilen ve üretken keçi ve koyunu; dölsüz ya da kısır ise yavru vermeyen keçiyi ve koyunu nitelemektedir. Bunların dışında defterlerde küçükbaş hayvan olarak oğlak ve kuzular da kayıt altına alınmışlardır. Küçükbaş hayvanlar zirai faaliyetlerin yapılmasında doğrudan bir katkıya sahip olmamakla birlikte, köylülerin kendi günlük tüketimlerini karşılamak ve bir kısmı da pazar için et, yağ, süt, deri ve yapığı üretmek amacıyla küçükbaş hayvan yetiştirmişlerdir.¹⁰³ İncelemiş olduğumuz defterlerde sağman ağnam keçi, dölsüz ağnam ve keçi, kuzu ve oğlak gibi ayrı ayrı değil tek toplam sayısı içerisinde yazılmıştır. Bizde doğru bir kaniya varamayacağımız için tabloya defterlerde nasıl yazıldı ise o şekilde işledik. Aşağıdaki Tabloda Esbkeşan'a ait kaza ve köylerde köy ve kaza bazında dağılımı detaylı bir şekilde verilmektedir.

¹⁰³ Muşmal, ‘‘ Çumra’nın Sosyo-Ekonomik Görüntüsü’’ s. 262.

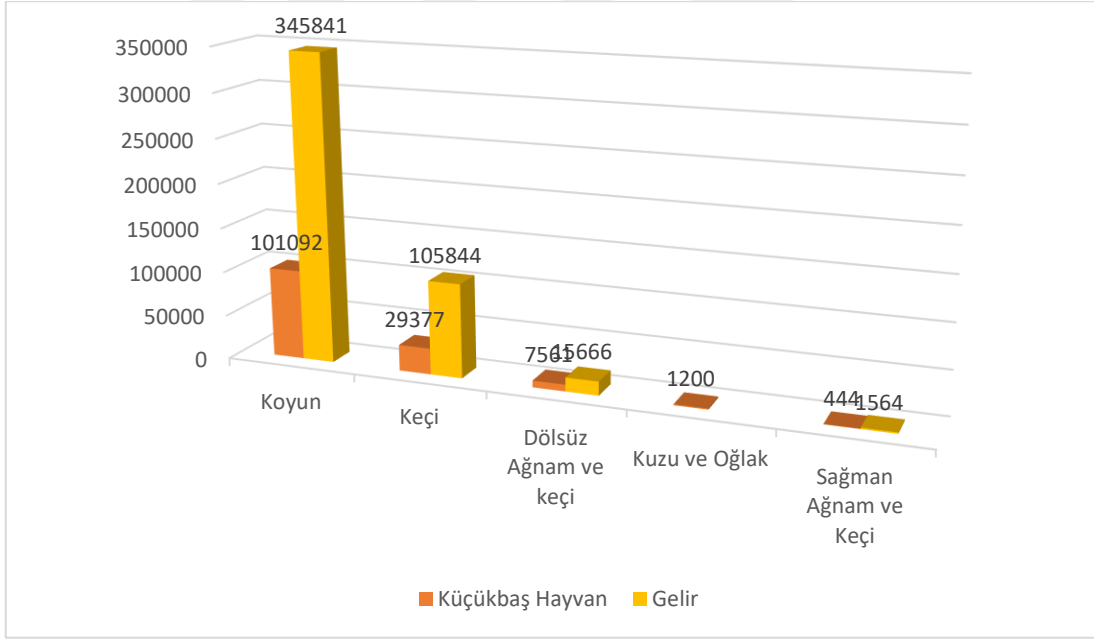
Tablo 16: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerde Yetiştirilen Küçükbaş Hayvan Adedi ve Elde Edilen Gelir

Küçükbaş Hayvan Çeşitleri	Keçi					Ağnam				Sağman ağnam keçi		Dölsüz ağnam keçi		Kuzu	Oğlak	Kuzu ve Oğlak	Toklu	Toplam	
	Köyler	Sağmal	Fiyat (kuruş)	Dölsüz	Fiyat (kuruş)	Kıl Keçi	Sağmal	Fiyat (kuruş)	Dölsüz	Fiyat (kuruş)	Miktarı	Fiyat (kuruş)	Dölsüz ağnam ve keçi					Fiyat (kuruş)	Aded
Türkmen Bozulus Kazası																			
Süleyman Hacı Karyesi	1029	6263	55	110		1656	9911	198	396	150	900	132	264	1167	729	127		5243	17844
İzzeddin Karyesi	369	2184	83	166		1881	11146	454	920			102	204	1266	296	48		4499	14620
Atlantı Karyesi	3854	22904	138			9264	55584	796	1828	150		3351	6792	6751	2657	247		27208	87108
Divle Kazası																			
Divle Karyesi Cami-i Kebir Mahallesi	1754	10414	12	24		2599	15789	135	260			531	1392	1975	1225			8231	27879
Divle Karyesi Halil Efendi Mescidi Mahallesi	717	4342	5	10		871	5236	7	14			152	310	496	384			2632	9912
Kıraman Karyesi	551	3306				1049	6446	13	26			504	1008	681	309			3107	10786
Kureyş-i Sağır Karyesi	132	788	2	4		158	948					91	182	84	71			538	1922
Kureyş-i Kebir Karyesi	106	636				526	3161							289	53			974	3797
Başlamışlı Karyesi	302	1812				440	2671					196	420	264	164			1366	4903
Çat Karyesi	137	810				165	1026					101	202	95	65			563	2038
Kureyşöz Kazası						1173	7126	66	150	25	150	196	392	936	457	41		2894	7818
Kozanlı Karyesi	455	2704				700	4200	13	26					570	374			2112	6930
Eskiil / Muradca Kazası	3328	19829				10531	65235	4034	8144	25	90	149	298	7382	1350			26799	93596
Göybe Karyesi	90	540				286	1716	120	240			88	186	225	121			930	2682
Obruk Karyesi	2813	16790	432	884		6729	40434	1037	1854	34	64	1652	3384	3811	1546	506		18560	63410
Akçaşar Karyesi	712	4368	50	118		1749	10502	151	302			50	100	1373	569			4654	15390
Turgut Kazası	10	60				8609	51226	4346	9192					5168				18133	60478
Kolu Kısa Karyesi	634	4074				2553	15405	598	1834			70	140	1772	451	226		6304	21453
Kozlu Karyesi	449	2694	5	10		1885	11310	416	832	60	360	196	392	1419	328	5		4763	15598
Haymanateyn Kazası																			
Oyacan Karyesi					4	158	751							1			1	164	751
Toplam	17442	104518	782	1326	4	52982	319823	12384	26018	444	1564	7561	15666	35725	11149	1200	1	139674	468915

Tablo 17: Küçükbaş Hayvan Çeşitleri ve Elde Edilen Gelir¹⁰⁴

Küçükbaş Hayvan	Sayı	Elde Edilen Gelir (kuruş)	Hane Başına Düşen Adet	Hane Başına Düşen Gelir (kuruş)
Koyun	101092	345841	41,86	143,21
Keçi	29377	105844	12,16	43,828
Sağman ağnam ve keçi	444	1564	0,18	0,64
Dölsüz ağnam ve keçi	7561	15666	3,13	6,48
Kuzu ve oğlak	1200	-	0,49	-
Toplam	139674	468915	57,83	194,17

Grafik 7: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerdeki Küçükbaş Hayvanlar ve Elde Edilen Gelirin Dağılımı

Temettuât defterlerindeki verilere göre Esbkeşan'a bağlı kaza ve köylerde yetiştirilen küçükbaş hayvanların sayı, hayvanların köylere göre dağılımı, elde edilen gelir, hane başına düşen miktar ve hane başına düşen gelir tablolarındaki gibidir.

¹⁰⁴ Defterlerde sağman ağnam ve keçi, dölsüz ağnam ve keçi olarak belirtilen küçükbaş hayvanlar hangi tür olduğu kesin tespit edilemediği tabloda bu şekil gösterilmesi daha doğru olacağı kanısına varılmıştır.

Tabloda da görüldüğü üzere küçükbaş hayvan sayısı bakımından en kalabalık kaza değil, köy olan Atlantı Karyesidir. Onu kaza olan Eskiil /Muradca ardından Obruk Karyesi takip etmektedir. Tabloya göre koyun yetiştiriciliğinin daha fazla tercih edildiği söylenebilir. Ayrıca koyun ve keçinin miktarlarının yüksek olması, büyükbaş kadar bir ekonomik getirisi olmasa da hanelerin kendi tüketimlerini karşılamak ve bir kısmı da pazar için et, yağ, süt, deri maksadıyla bir getirisi olduğu sonucuna varılabilir.

Tablo 13’de verilen bilgilere bakıldığında ise hane başına düşen hayvan sayısı 57,83’dir. Verilen miktar Esbkeşan’a bağlı kaza ve köylerde küçükbaş hayvancılığın hane reislerinin günlük ihtiyaçlarını karşılamaktan öteye, başka amaç için yetiştirildiğini düşündürmektedir. Nitekim kaza ve köylerde kökboya ve civid boya bitkisi üretiminin yapıldığı göz önüne alındığında, dokumacılık sektörünün varlığı akla gelmekte, bu durum küçükbaş hayvanların daha çok yünleri ve yapağları için yetiştirildiğini düşündürmektedir¹⁰⁵. Fakat defterlerde dokumacılık mesleği ile karşılaşılması kökboya ve civid boya bitkisinin başka yöreler için kullanıldığını ihtimalini düşündürmektedir.

3.4.3 Yük ve Binek Hayvancılığı

İnsanlığın yaşamın başladığı ilk andan itibaren de ulaşım var olan bir durumdur. XIX. yüzyıl öncesi, modern araçların olmadığı eski dönemlerde, gıda ve iş gücünden faydalanmanın dışında ulaşım ve yük taşımacılığı içinde hayvan yetiştiriciliği yapılmıştır. Özellikle insanlar savaşlarda veya daha mikro düzeyde bağ, bahçe, tarla ve pazara gitmek için genellikle at ve merkep gibi binek hayvanlarını kullanmışlardır. İncelemiş olduğumuz Esbkeşan’a bağlı kaza ve köylerde yük ve binek olarak; merkep, esb, kısraaktır, bargir ve şuturan gibi hayvanlar karşımıza çıkmaktadır. Aşağıdaki tabloda yük ve binek hayvanların köylere göre dağılımı ve bunlardan elde edilen gelir gösterilmektedir.

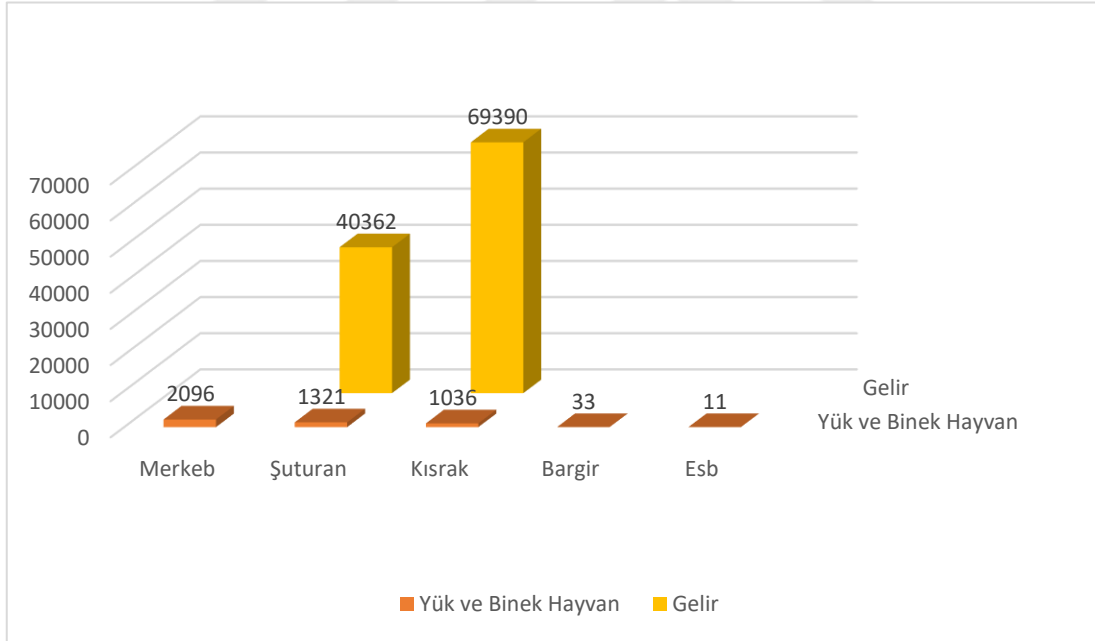
¹⁰⁵ Muşmal, ‘‘ Çumra’nın Sosyo-Ekonomik Görüntüsü’’ s. 263.

Tablo 18: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerde Yetiştirilen Yük ve Binek Hayvan Çeşidi ve Elde Edilen Gelir

Byük ve Binek Hayvan Çeşitleri	Merkeb	Şuturan		Kısrak			Bargir	Esb	Toplam	
Köyler		Adet	Fiyat (kuruş)	Adet (döllü)	Fiyat (kuruş)	Adet (dölsüz)			Adet	Fiyat (kuruş)
Türkmen Bozulus Kazası										
Süleyman Hacı Karyesi	91	14	700	28	1400	7			140	2100
İzzeddin Karyesi	65	12	600	5	250	28	1		111	850
Atlantı Karyesi	240	31	1600	44	2200		7		322	3800
Divle Kazası										
Divle Karyesi Cami-i Kebir Mahallesi	126	120	6050	25	1250	12		1	284	7300
Divle Karyesi Halil Efendi Mescidi Mahallesi	70	41	2050	11	550	6			128	2600
Kıraman Karyesi	55	16	800	8	400	2			81	1200
Kureyş-i Sağır Karyesi	22	12	600	1	50				35	650
Kureyş-i Kebir Karyesi	49	31	1550	1	50				81	1600
Başlamışlı Karyesi	20	12	600			1			33	600
Çat Karyesi	11			2	100	2			15	100
Kureyşöz Kazası	108	588	3612	59	2470	8	2		765	6082
Kozanlı Karyesi	79	2	100	46	2300	3			130	2400
Eskiil / Muradca Kazası	473	17	1250	107	53320	500			1097	54570
Göybe Karyesi	14	16	700						30	700
Obruk Karyesi	163	41	2050	40	2000		5	9	258	4050
Akçaşar Karyesi	81	42	2100	9	450	6	5		143	2550
Turgut Kazası	295	247	12050	23	1150	1	2	1	569	13200
Kolu Kısa Karyesi	65	74	3700	10	500	6	8		163	4200
Kozlu Karyesi	57	5	250	19	950	14	3		98	1200
Haymanateyn Kazası										
Oyacan Karyesi	12					2			14	0
Toplam	2096	1321	40362	438	69390	598	33	11	4497	109752

Tablo 19: Yük ve Binek Hayvan Çeşitleri ve Elde Edilen Gelir

Yük ve Binek Hayvan Çeşidi	Sayı	Elde Edilen Gelir (kuruş)	Hane Başına Düşen Miktarı	Hane Başına Düşen Gelir (kuruş)
Merkeb	2096	-	0,86	-
Şuturan	1321	40362	0,54	16,71
Kısarak	1036	69390	0,42	28,73
Bargir	33	-	0,01	-
Esb	11	-	0	-
Toplam	4497	109752	1,86	45,44

Grafik 8: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerdeki Yük ve Binek Hayvan Çeşitleri ve Elde Edilen Gelirin Dağılımı

Temettuât defterlerindeki verilere göre Esbkeşan'a bağlı kaza ve köylerde yetiştirilen yük ve binek hayvanların sayısı, hayvanların köylere göre dağılımı, elde edilen gelir, hane başına düşen hayvan miktarı ve hane başına düşen gelir miktarı yukarıdaki tablolardaki gibidir.

Tablo 18’de da görüldüğü üzere yük ve binek hayvan sayısı bakımından en kalabalık kaza olan Eskiil /Muradca ardından Kureyşöz Kazası, köy olarak ise Atlantı Karyesidir. Kaza ve karyelerde hayvan yoğunluğuna bakıldığında merkeb ve şuturanın daha fazla tercih edildiği görülmektedir. Tablo 15’de verilen bilgiler doğrultusunda da hane başına 1,86 yük ve binek hayvanın düşmesi dönemin koşullarında her hanenin kendi ulaşım imkânlarını sağladığı kanaatine varabiliriz.

3.5 Gelirler

Temettuât Defterlerinin hazırlanış amacı devletin çatısı altında yaşayan reayadan Tanzimat Fermanı ile birlikte gelen, “adil bir düzen için” herkesin gücüne göre alınacak olan vergiyi tespit etmektir. Vergi tespitini yapabilmek için de devlet temettuât defterlerinde her bir şahsın gelir kaynağını, bu kaynaktan elde edilen yıllık kazancı teferruatlı bir şekilde kayıt altına almış ve bu kazanç üzerinden alınması gereken vergiyi ortaya koymuştur. Bu gelir durumunun tespiti hane reislerinin refah seviyesini ortaya koymamıza yardımcı olacaktır.

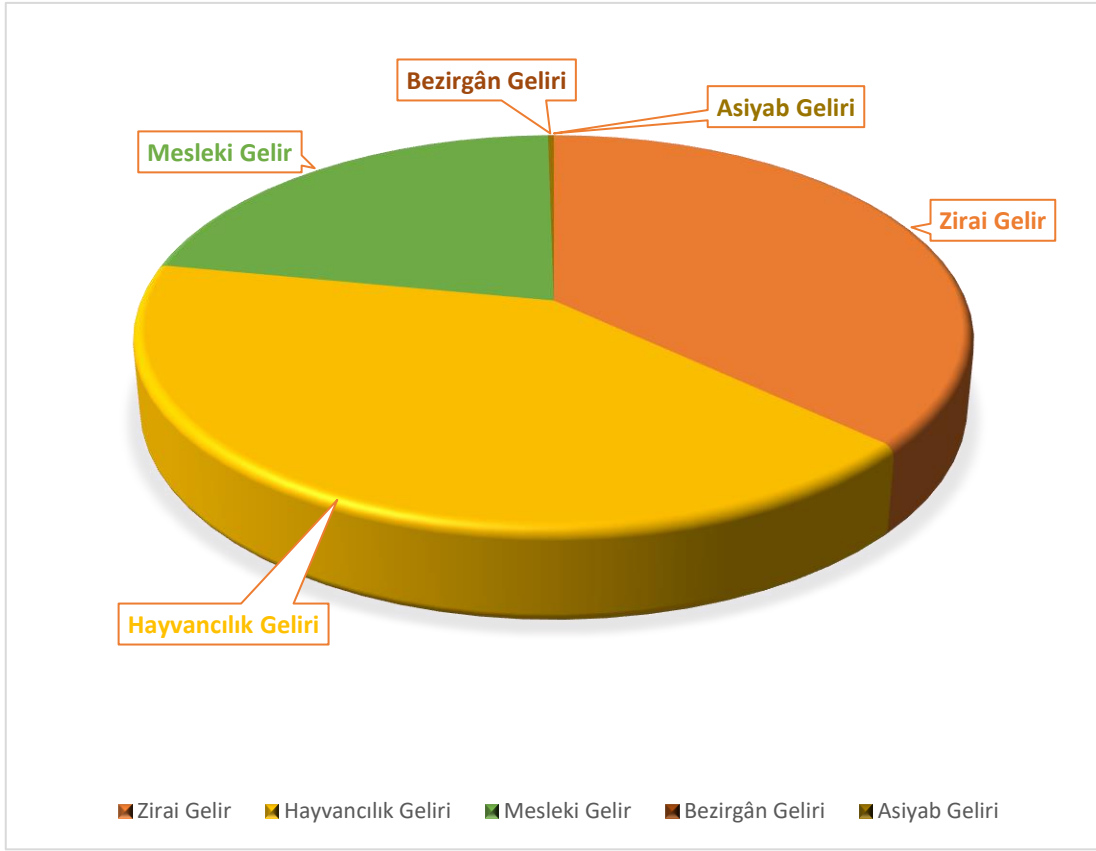
Gelir kazanç, varidât, kâr anlamında olup fert, grup veya bütün bir milletin belirli bir devrede, çoğunlukla da bir yılda sağladığı para veya malların tamamına denir. Temettuât defterlerin de gelirler hane reisinin isimlerinin altında ayrıntılı bir şekilde kayıt altına alınmıştır. Bu kayıt altına alınan gelirler şu şekildedir; tarım, hayvancılık, âsiyab (değirmen), bezirgân¹⁰⁶ ve meslek gelirleri.

Tarım gelirleri; mevrû’, bağ ve bağçe, hayvancılık gelirleri; sağmal olarak adlandırılan inek, camuş, koyun, kuzu, şuturan, kısarak, dölsüz olarak adlandırılan koyun ve keçi, , meslek gelirleri ise çiftçilik dışında uğraşılan ırgad, çoban, hizmetkâr vs. oluşmaktaydı. Tüm defterlerde bahsedilen gelir türleri ayrı ayrı verildikten sonra hane reisinin hemen altında “bir senede temettu’u” şeklinde yıllık geliri toplam olarak yazılmıştır. Bir köyü kapsayan defterlerin en sonunda da köylülerin yıllık gelirleri toplanarak köyün yıllık toplam geliri kaydedilmiştir. Aşağıdaki tabloda Esbkeşan’a bağlı kaza ve köylerin tarımdan, hayvancılıktan ve mesleklerden elde ettikleri toplam gelirleri diğer bir ifade ile temettuâtları ve gelirlerin hane başına düşen miktarı

¹⁰⁶ Bezirgân “ticaret, sarraflık, resmi ve özel müesseselere mal temini işleriyle uğraşan büyük tüccar” demektir.

verilmiştir. Defterlerde elde edilen toplam miktar ile bizim tespit ettiğimiz miktar arasında farklılık vardır. Defterlerde ya daha az ya da daha fazla toplam gelir elde yazılmıştır. Bu durum o zamanki teknolojik koşullar düşünüldüğünde gayet olağandır. Biz de değerlendirmemizde defterlerde olanı değil bizzat tarafımızca tespit edilen miktarları tabloya ekledik.

Grafik 9: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerin Elde Ettiği Gelir Dağılımı

Tablodan görüleceği üzere Esbkeşan'a bağlı kaza ve köyler de toplam gelir 1589146 kuruştur. Bu miktarın Grafik 9'da anlaşılabacağı üzere kaza ve köylerde en fazla gelir % 41 hayvancılıktan, 37'si zirai, 22'si mesleki gelirlerinde kazanılmıştır.

Tablo 20: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerin Elde Ettiği Gelirlerin Yerleşim Yerlerine Göre Dağılımı (Kuruş)

Gelirler	Hane Sayısı	Zirai Gelir ¹⁰⁷	Hayvancılık Geliri	Mesleki Gelir	Asiyab Geliri	Bezirgân Hissesi Geliri	Toplam Gelir	Hane Başına Düşen Gelir
Köyler								
Türkmen Bozulus Kazası								
Süleyman Hacı Karyesi	104	17840	23564	7650	-	-	49054	471,67
İzzeddin Karyesi	85	20305	18240	6160	-	-	44705	525,94
Atlantı Karyesi	260	81485	101193	40370	-	-	223048	857,88
Divle Kazası								
Divle Karyesi Cami-i Kebir Mahallesi	188	45637,5	36649	40090	-	-	122376,5	650,94
Divle Karyesi Halil Efendi Mescidi Mahallesi	87	12600	13632	26650	-	-	52882	607,84
Kıraman Karyesi	58	7939	12756	14300	-	-	34995	603,36
Kureyş-i Sağır Karyesi	40	3907,5	3097	13850	-	-	20854,5	521,36
Kureyş-i Kebir Karyesi	75	7355	6832	31945	-	-	46132	615,09
Başlamışlı Karyesi	20	2665	5559	3300	-	-	11524	576,2
Çat Karyesi	11	1335	2383	1950	-	-	5668	515,27
Kureyşöz Kazası	152	26449	19855	22940	-	-	69244	455,55
Kozanlı Karyesi	82	24419	13465	880	-	-	38764	472,73
Eskiil / Muradca Kazası	412	96805	161454	59188	-	-	317447	770,5
Göybe Karyesi	18	2870	3977	2850	-	-	9697	538,72
Obruk Karyesi	172	53515	70185	25250	2350	241,5	151541,5	881,06
Akçaşar Karyesi	95	45630	18690	15350	-	-	79670	838,63
Turgut Kazası	342	95600	91442	9760	-	-	196802	575,44
Kolu Kısa Karyesi	91	13249,5	29093	11740	1350	-	55432,5	609,15
Kozlu Karyesi	85	21585	20998	10850	-	-	53433	628,62
Haymanateyn Kazası								
Oyacan Karyesi	38	4850	1026	-	-	-	5876	154,63
Toplam	2415	586042	654090	345073	3700	241,5	1589146	658,03

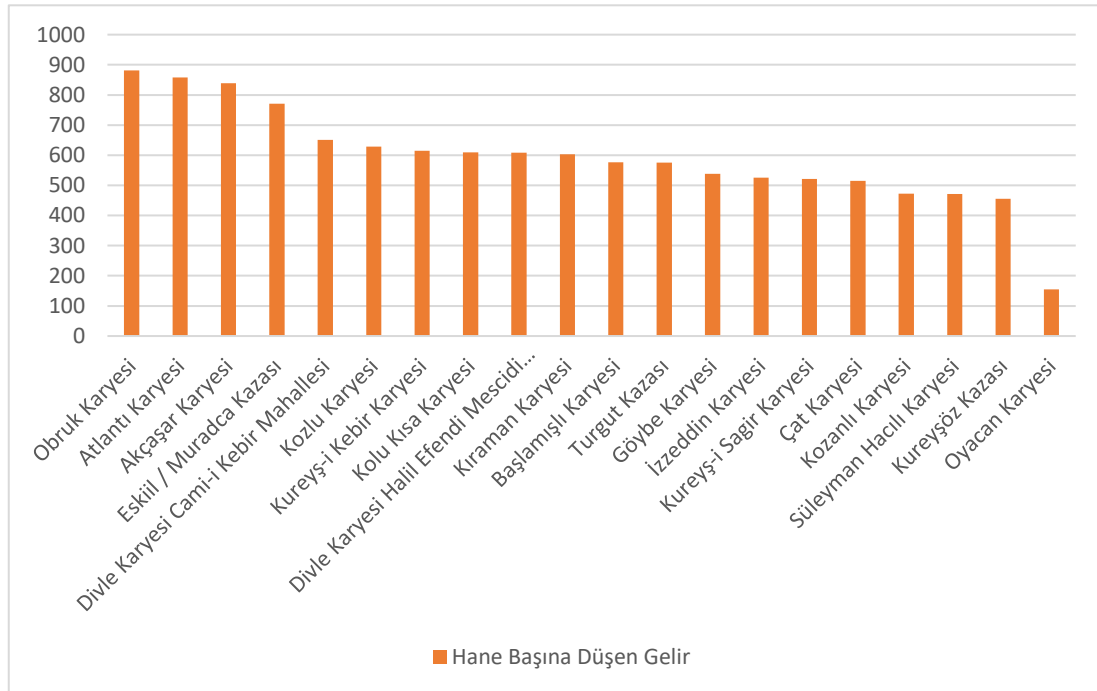
¹⁰⁷ Mezrû' tarla içerisinde icar ve ücret ile ekilen arazilerden elde edilen gelir zirai gelir içerisinde gösterilmiştir.

İncelenen kaza olarak en yüksek gelire sahip, nüfusla fazlalığından kaynaklı Eskiil / Muradca Kazası, onu Turgut Kazası takip etmektedir. Köylerden ise Atlantı karyesi yine gelir olarak da köyler içerisinde en fazla, kazalar içerisinde Eskiil / Muradca kazasından sonra en yüksek gelire sahip köydür. Bu bilgiler doğrultusunda XIV. yüzyıl Esbkeşan'a bağlı kaza ve köy halkının, başlıca geçim kaynağının hayvancılık ve tarım olduğu sonucuna varabilmekteyiz.

Elde edilen toplam gelirlerinin hane sayısına bölünmesiyle hane başına düşen ortalama gelir hesaplanabilmektedir. Tablo 20'de görüldüğü gibi kaza ve köylerin toplam geliri 1587796 kuruş, hane başına düşen ortalama gelir ise 657,47 kuruştur. Yukarıda adı geçen köylerin Atlantı, , Obruk ve Akçaşar Karyesi, kaza olarak Eskiil /Muradca, Kazası ortalamasının üstünde hane başına düşen gelire sahiptir. Bahsedilen bu kaza ve köyler dışındaki diğer kaza ve köyler hane başına düşen gelirin altında gelire sahip oldukları tespit edilmiştir. İncelenen defterlerde nüfus ile ortalama gelir arasında da doğru orantının olmadığı görülmektedir.

Aşağıdaki grafikte yerleşim yerlerinde hane başına düşen gelir sıralaması vermektedir.

Grafik 10: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerin Kişi Başına Düşen Gelir Sıralaması

Grafik 10'a göre hane başına düşen gelir sıralamasında en fazla gelir elde eden yerleşim yeri Obruk Köyüdür. Onu Atlantı ve Akçaşar Karyeleri, kaza olarak Eskill / Muradça Kazası takip etmektedir. Buna göre bahsi geçen bu köy ve kazaların refah seviyesinin yüksek olduğu sonucuna varabiliriz.

3.6 Vergiler

Vergi, devletin kamu giderlerini karşılamak üzere kişilerden cebren ve karşılıksız olarak topladığı ekonomik değeri¹⁰⁸ ifade eder. Osmanlı Devleti de kamu giderlerini karşılamak için kurulduğu andan itibaren gerek örfi gerek şer'î birçok vergi türü uygulamaya koymuştu. Özellikle örfi vergiler devletin XVII. yüzyıldan itibaren girmiş olduğu çözülme sürecinde türü ve miktarı artmış, bu durum reaya üzerinde ağır bir yük oluşturmuştu. Tanzimat Fermanı ile birlikte gelen adil bir düzen kurma amacı, daha önceleri tekalif-i örfiye adı altında toplanan çok sayıda verginin “vergi-yi mahsûsa” adı altında birleştirme yoluna gidilmiştir.

Temettuât defterlerinde vergiler her hane reisinin isminin yazılı olduğu kısmın üst tarafına ve dikine olarak¹⁰⁹ “*bir senede vermiş olduğu vergi-yi mahsûsa*” bilgileri, hemen alt kısmında da hayvanlardan (adet-i ağnam) ve tarım ürünlerinden (hinta, şa'ir, burçak, ızgın, ulaf, öşür boya) alınan öşür / a'sar vergisi yazılmıştır. Bizim incelemiş olduğumuz defterler iki çeşit vergi türü ortaya çıkmıştır.

a. Vergiy-i Mahsûsa

b. Öşür (A'sar)

3.6.1 Vergiy-i Mahsûsa:

Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesinden sonra “ Tekalif-i Örfiye” adıyla toplanan vergilerin tek kalemde birleştirilerek vergiy-i mahsûsa adı altında birleştiğini söylemiştik. Diğer bir adı “an cemaatin” olan bu vergi bir cemiyet veya topluluğun bu vergiden sorumlu tutulması ve bu verginin topluluğun üyeleri arasında ödeme gücüne

¹⁰⁸ Mustafa Macit Kenanoğlu “Vergi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 43, İstanbul 2013, s. 52.

¹⁰⁹ Kütükoğlu, “Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi”, s.411

göre paylaştırılmasına denir. Buna göre köy, kaza veya livada yaşayan vergi mükelleflerinin gelirleri belirlenir, kişinin gelirine göre vergi alınmasına karar verilir. Bir bölgeden toplanacak vergi-yi mahsûsanın miktarı, Maliye Nezareti tarafından eyaletler düzeyinde belirlenir, toplam miktar kazalar ve mahalle ve köyler arasında bölüştürülürdü. Böylelikle, Tanzimat'tan önceki pek çok örfi vergi yerine tek bir örfi vergi getirilmesi amaçlanmış ve böylece örfi vergiler oldukça basit ve yalın bir hale getirilmiştir. Bu verginin toplanmasını da yerel idareciler imam, muhtar ve papazlara bırakılmıştır. Başlangıçta Rûz-ı Hızır ve Rûz-ı Kasım şeklinde iki taksitte alınması kararlaştırılan bu vergi, vergi mükellifi kişinin mali gücünün elverdiği zamanlarda ve son olarak da 10 taksitte ödeme prensibi getirilmiştir.

Esbkeşan'a bağlı kaza ve köylerde 2415 haneden 2354 hane reisi vergi-yi mahsûsa ödemiştir. Geliri düşük olan veya çalışamayacak durumda olan kişilerden vergi alınmamıştır. Bunlarda defterlerde “yetim olduğu”, “alil olduğu”, “amel mande olduğu”, “şunun bunun ianesiyle geçindiği”, gibi ifadeler kullanıldığında, yıllık vergileri yazılmamıştır. Bu durum yoksul ve gariban kişilerden vergi alınmadığını göstermektedir. Yine bazı mesleklerinde vergiden muaf olduğu için yıllık vergisi yazılmamıştır. Bunlarda defterlerde “Mahalle-i mezbûrun imamı olduğundan” “asker olduğu” vs. gibi.

3.6.2 Öşür (A'şar) Vergisi

Şeriat kurallarına göre yönetilen Osmanlı Devleti, bir şer'i vergi olan ve toprak ürünlerinden alınan öşür vergisini devletin kuruluşundan yıkılışına kadar sürdürmüştür. Tanzimat Fermanı'na kadar değişik oranlarla alınan bu vergi, ferman ile birlikte 1/10 oranında alınması kararlaştırılmıştır. Öşür geliri hane ve numara üzerine “A'şar rûsûmu olarak bir senede virdüğü” veya “A'şar rûsûmu” ifadeleriyle yazılmıştır. İncelediğimiz defterlerde hinta (buğday), şa'ir (arpa) ve burçak, ızgın ve ulaf, boya üzerinden öşür alındığına rastlanılmıştır. Defterlerde gibi her hanenin kaldırdığı mahsulün önce keyl, yarım veya şiniki sonra kıymeti ve en son olarak da kuruş olarak toplam değeri belirtilmiştir.¹¹⁰

¹¹⁰ Bayram Ürekli, 'İnlüce Köyü', s. 208.

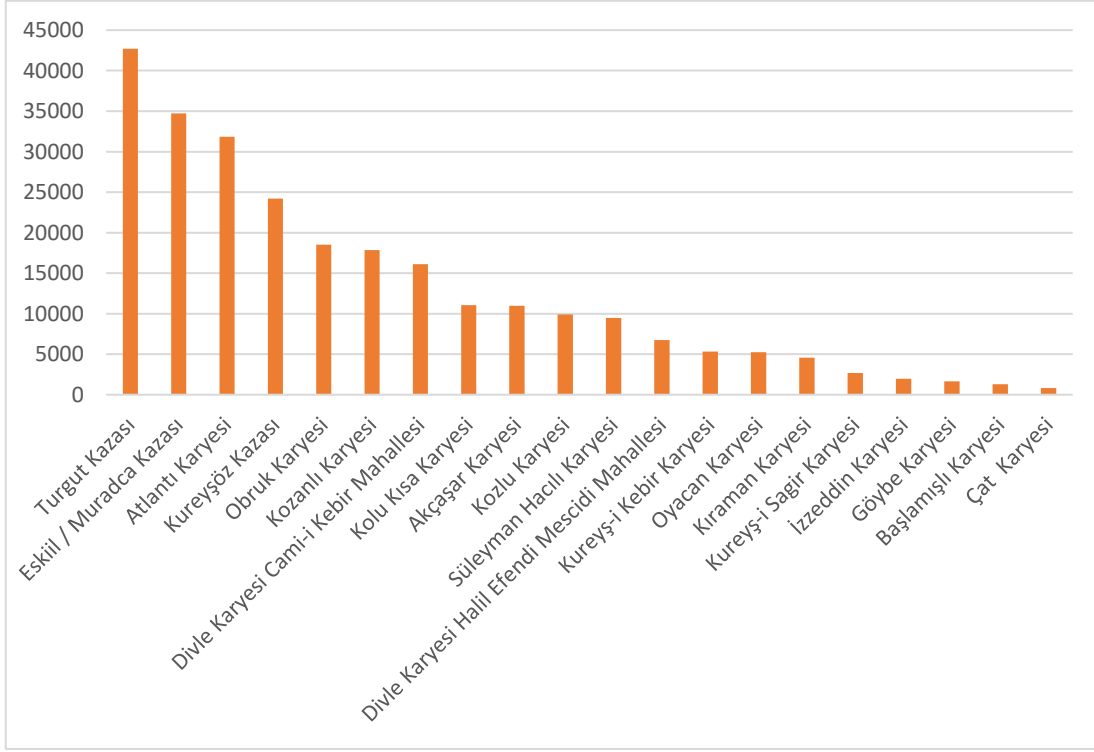
Aşağıdaki tabloda ve grafikte Esbkeşan'a bağlı kaza ve köylerin “vergi-yi mahsûsa”, “hınta öşrü”, “şa’ir öşrü”, “ızgın öşrü”, “ulaf öşrü”, “ burçak öşrü”, “boya öşrü” adı altında ödedikleri vergilerin toplam miktarı verilmiştir.

Tablo 21: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerde Vermiş Oldukları Vergiler

Vergi Türleri	Hane Sayısı	Aşar / Öşür Vergisi (Kuruş)	Vergi-Yi Mahsûsa (Kuruş)	Vergi Muafı Olan Hane	Toplam Vergi (Kuruş)	Hane Başına Düşen Vergi
Köyler						
Türkmen Bozulus Kazası						
Süleyman Hacı Karyesi	104	1789	7680 kuruş, 10 para	0	9469 kuruş, 10 para	91,04
İzzeddin Karyesi	85	1953	6817,5 kuruş, 10 para	4	1953 kuruş, 10 para	22,97
Atlantı Karyesi	260	8093,5	23750	16	31843,5	122,47
Divle Kazası						
Divle Karyesi Cami-i Kebir Mahallesi	188	4531	11580	7	16111	85,69
Divle Karyesi Halil Efendi Mescidi Mahallesi	87	1251	5482,5	4	6733,5	76,51
Kıraman Karyesi	58	815	3752	0	4567	78,74
Kureyş-i Sağır Karyesi	40	362	2330,5	5	2692,5	67,31
Kureyş-i Kebir Karyesi	75	735,5	4573	4	5308,5	70,78
Başlamışlı Karyesi	20	258,5	1052 kuruş, 30 para	0	1310,5 kuruş, 30 para	65,52
Çat Karyesi	11	124,5	679,5	0	804	73,09
Kureyşöz Kazası	152	2624,5	21595	1	24219,5	159,33
Kozanlı Karyesi	82	2437	15393,5	0	17830,5	217,44
Eskiil / Muradca Kazası	412	9688	25044	1	34732	84,3
Göybe Karyesi	18	387	1268	0	1655	91,94
Obruk Karyesi	172	5442,5	13066	6	18508,5	121,56
Akçaşar Karyesi	95	4235,5	6729,5	0	10965	115,42
Turgut Kazası	342	10460	32260	9	42720	124,91
Kolu Kısa Karyesi	91	1289	9760	3	11049	121,41
Kozlu Karyesi	85	2147	7762	0	9909	116,57
Haymanateyn Kazası						
Oyacan Karyesi	38	415,5	4846	1	5261,5	138,46

Toplam	2415	59039	207822 kuruş, 10 para	61	260042,5 kuruş, 10 para	107,68
---------------	-------------	--------------	--------------------------------------	-----------	--	---------------

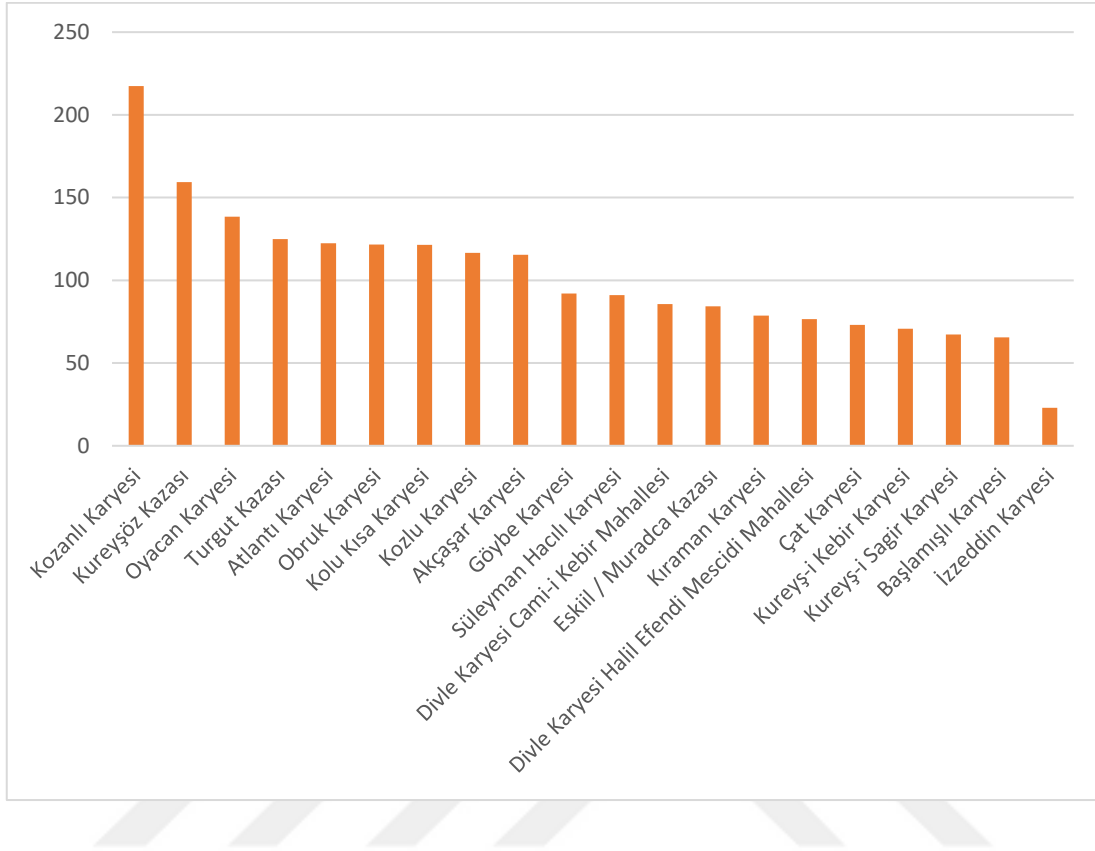
Grafik 11: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerde Ödemiş Oldukları Vergilerin Sıralaması

Tablodan hareketle Esbkeşan'a bağlı kaza ve köylerde en fazla vergiyi veren en yüksek olan Turgut Kazasıdır. Onu Eskiil Kazası, köy olarak ve Atlantı karyesi takip etmektedir. Vergisi en düşük olan ise Çat ve Başlamışlı Karyesi takip etmektedir. Keza bunların düşük olması da doğrudan nüfus ile alakalıdır.

Aşağıdaki grafikte yerleşim yerlerinde hane başına düşen vergi sıralaması vermektedir.

Grafik 12: Esbkeşan'a Bağlı Kaza ve Köylerin Hane Başına Düşen Vergi Sıralaması

Grafik'e göre hane başına düşen vergi sıralamasında en fazla vergi veren yerleşim yeri Kuranlı Köyüdür. Onu Kureyşöz Kazası, Oyacan Karyesi ve Turgut Kazası takip etmektedir. Buna göre bahsi geçen bu köy ve kazaların gelir seviyesi olarak en yüksek geliri elde eden kaza ve köy sıralamasında yer almasalar da nüfustan kaynaklı ödemiş oldukları verginin fazla olduğu sonucuna varabiliriz.

SONUÇ

Osmanlı kaynaklarında 'iyi cins atlar yetiştiren uzman şahıslara' verilen isim olan "Atçeken" veya "Esbkeşan" tabiri, Osmanlı Devleti'nde herhangi bir etnik kimliği, boyu veya aşireti temsil etmemekle birlikte, Konya bölgesinde yaşayan büyük muafiyetlere sahip olan değişik boy ve ailelere mensup konargöçer topluluklara verilen bir üst isimdir. Konya'nın yarı kurak sahalarını kendilerine yerleşim yeri olarak ihdas ettikleri, bu topluluk tarıma çok da elverişli olmayan bozkır sahalarda, ekonomik geçim kaynağını hayvancılık üzerine özellikle at yetiştiriciliği üzerine gerçekleştirmiştir.

Atçeken Cemaati'nin, Orta Asya'nın Moğol istilasından sonra Anadolu'nun yerleştiği, Selçuklular döneminde ve Karamanoğulları döneminde aşiret yapısı ile hareket ettikleri anlaşılmaktadır. Atçekenlerin konar-göçer hayatı ayrıca at konusundaki tecrübesi Karamanoğullarına tabiiyeti döneminde Osmanlı Devleti'ne bir dizi zorluklar yaşatmıştır. Fatih Sultan Mehmet kendisine ve devletine bu zorlu süreçler yaşatan bu beyliğin ardında yatan taifenin gücünü anlayarak ve onları 'öşür, çift, bennak ve caba; ayrıca bağ, kovan vs. vergilerden muaf tutarak devlete ısındırma ve ayrıca kabile, boy veya aşiret olgusunu yıkarak milli bir devlet şuuru oluşturma amacı taşımıştır.

Atçeken veya Esbkeşan Cemaati Orta Anadolu'da Tuz gölünün batı tarafında Eski İl kazası, gölün güneydoğu tarafında Bayburt bölgesi ve Akşehir'in doğusunda bulunan Turgut kazası civarında yaşamış ve örgütlenmişlerdir. Bölgenin 1831 yılına ait nüfus defterinde de Turgut, Eskil, Divle gibi kazaların statülerinde "Esbkeşan" tanımı yapılmıştır. Bizim incelemiş olduğumuz 1261 / 1845 yılına ait temettuât ve değerlendirmesi yapılan defterlerde de Esbkeşana'a bağlı kaza ve köyler şu şekildedir; Türkmen Bozulus Kazası'na tabi Süleyman Hacı, İzzeddin ve Atlantı Karyesi, Divle Kazası'na tabi Divle Karyesi Cami-i Kebir Mahallesi ve Halil Efendi Mescidi Mahallesi, Kırman, Kureyş-i Sağır, Kureyş-i Kebir, Başlamışlı ve Çat Karyesi, Kureyşöz Kazası ve ona tabi Kozanlı Karyesi, Eskiil / Muradca Kazası ve ona tabi; Göybe, Obruk, ve Akçaşar Karyesi, Turgut Kazasına ve ona tabi Kolu Kısa ve Kozlu Karyesi, Haymanateyn Kazasına tabi Oyacan Karyesi. Bizde bu çalışmada arşiv

kaynaklarında tespit edebildiğimiz bu kaza ve köylerinin temettuât defterlerini inceledik.

İncelenen defterler göre Esbkeşan'a bağlı kaza ve köylerde tespit edilen hane sayısı 2415, tahmini nüfusta 12075'dir. İncelenen köylerdeki hane reislerine ait isimlere bakıldığında; Hz. Peygamber 'in adına atfen konulan Ahmed ve Mehmed ayrıca Ali, Hasan, Hüseyin isimleri de sıklıkla kullanılmıştır. Özellikle Mehmet, Halil ve Osman ismine her kaza ve köyde karşılaşılmıştır.

Esbkeşan Cemaati XV. yüzyıla kadar konargöçer yaşam tarzına sahip olsalar da bu yüzyıldan sonra yerleşik hayata geçmişlerdir. Yerleşik hayata geçmeleriyle birlikte tarımla uğraşan bu topluluk toplamı 65031 dönüm bulan ve bağ, bahçelerin de dâhil olduğu arazilerde ekim dikim faaliyetleri gerçekleştirmiş, bunlardan 64679,5 kuruş gelir elde etmişlerdir. Mezrû' tarlalarda hinta (buğday), şair (arpa), ızgın, burçak, ulaf, gibi hububat üretimi, ayrıca boya elde edebilmek için kök boya, civid boya gibi ürünler yetiştirmişlerdir. Bu ürünlerden 51106 kuruş gelir elde etmişlerdir.

Tarımsal ekonominin hâkim olduğu bu bölgede mesleklerde buna göre şekillense de nüfusun yaşam koşullarını devam ettirebilmesi için bazı farklı meslek yapılanmalarına da rastlanmıştır. Bizim tespit ettiğimiz mesleklerin bazıları şunlardır: İmam, Müezzîn, Erbab-ı Ziraat (Çiftçi), Irgad, Çoban, Hizmetkâr, Rençber, Kızır, Hatib, Hoca, Hattabkeş, Redif Askeri, Berber, Tüccar, Bakkal, Toklu Ticareti, Değirmenci, Gügerçile, Eskici, Deve Hamulesi, Devecilik, Koyuncu Esnafı, Köşger, Kitabetlik, Mukayyid'dir. Bu mesleklerden de 345073 kuruş gelir elde edilmiştir.

Köylerde hayvancılık konusunda ise büyükbaş hayvan, küçükbaş hayvan ve yük ve binek olmak üzere üç farklı hayvancılık tespit edilmiştir. Buna göre toplam sayı 150675 adet hayvan ve bu hayvanlardan 654090 kuruş gelir elde edilmiştir. Köylerdeki hayvan varlığı olarak en fazla küçükbaş hayvan beslenmekte olup, onu büyükbaş hayvanı ve yük ve binek hayvanı ve takip etmektedir. Köylerin geneline baktığımızda; Karasığır öküzü, inek, merkep, koyun, kuzu, keçi, en çok yetiştirilen hayvanlardır. Genelde her hane reisinin tarımda faydalanmak üzere karasığır öküzüne sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca defterlerde hiçbir malı mülkü bulunmayanda belirtilmiştir. Bu kimselerin çoğunlukla fakir, yetim ve ihtiyar olduğu görülmektedir.

Özetle Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyıldaki ictimai, iktisadi, mali ve demografik özelliklerine ışık tutan temettuât defterleri, incelediğimiz Konya Kazası Esbkeşan bağlı Kaza ve Köyler bize önemli bilgiler sunmaktadır. Bu defterler araştırmacılar tarafından incelendikçe Osmanlı sosyal-ekonomik ve taşra yapısını daha iyi anlaşılacak ayrıca şehircilik tarihinin gelişmesine katkıda bulunulacaktır.

Bu defterler XIX. yüzyıl Osmanlı ülkesinin şehrin veya bölgenin siyasi, sosyal ve ekonomik tarihini yazmada kullanılacak en önemli kaynaklar olmalarına rağmen, sadece iki sayımdan ibaret olduğundan dolayı ülke veya şehrin genel tarihi hakkında bilgi vermek yanıltır. Araştırmacılara tavsiyemiz; yapılacak olan mukayeseli çalışmalar ve çeşitli arşiv malzemeleri kullanarak Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyılında siyasi-idari, ekonomik, sosyal alanlarını aydınlatacak çalışmalar yapmasıdır.

KAYNAKÇA

I- ARŞİV BELGELERİ

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA):

Maliye Nezareti Temettuât Defterleri (ML.VRD.TMT.d), Nr. 741, 9896, 9897, 9957, 9958, 10018, 10042, 10129, 10494, 10495, 10496, 10497, 10593, 16038, 16065, 16066, 16067, 16068

II- MAKALE VE KİTAPLAR

387 Numaralı Muhâsebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri (937-1530), T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara 1996.

ADIYEKE, Nuri, “Temettuât Sayımları ve Bu Sayımları Düzenleyen Nizamname Örnekleri”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, C.11. S.11, s.761-823.

BOZKURT, Nebi, “Nüfus”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul 2007, s.293-294.

ESER, Ufuk, *4823 Numaralı Temettuât Defterine Göre Yenice-i Taraklı Kazası (Transkripsiyon ve Değerlendirme)*, (Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Sakarya 2008.

GÜLGÖNÜL, Ebubekir, *1831 Nüfus Sayımına Göre Esbkeşan Kazasının Nüfus Ve Demografik Yapısı*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Konya 2017.

GÜNDÜZ, Tufan, “Konar Göçer”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 26, Ankara 2002, s.161-163.

GÜRAN, Tevfik, “19. Yüzyıl Temettuat Tahrirleri”, *Osmanlı Devletinde Bilgi ve İstatistik*, (ed. Halil İnalçık, Şevket Pamuk), T.C. Başkanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 2000, s. 73-95.

-----, “Osmanlı Tarım Ekonomisi 1840-1910”, *Türk İktisat Yıllığı*, S. 1, İstanbul 1987, s.270-281.

HALAÇOĞLU, Yusuf, *XIV-XVII. Yüzyıl Osmanlılarda Devlet Teşkilatı Ve Sosyal Yapı*, Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu TTK Yayınları, Ankara 1991.

KAPLAN, Sümeyye, *1844-1845 Temettuat Defterlerine Göre Karapınar Köylerinin Sosyo-Ekonomik Yapısı*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi) Konya 2017.

KARADENİZ, Hasan Basri, *Atçeken Oymakları (1500-1642)*, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi), Kayseri 1995.

KENANOĞLU, Macit, “ Vergi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 43, Ankara 2013, s 52-58.

KIZILKAN, Ayşe ÖZDEMİR, “Osmanlı Vergi Düzeninde Temettuat Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.20, (2008), s 57-66.

MUŞMAL, Hüseyin, “ XIX. yüzyılın Ortalarında Çumra’nın Sosyo-Ekonomik Görüntüsü (10353 Numaralı Deftere Göre), *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı.24, (2008), s. 253-276.

ORUÇ, Lütfiye, *798 Numaralı Temettuat Defterine Göre Kırşehir Mahalle Ve Köylerinin Müslüman Ahalisi (Transkripsiyon Ve Değerlendirme)*, (Nevşehir Hacı Bektaş Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir 2021.

ÖZ, Mehmet, “Tahrir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 39, Ankara 2010, s. 425-429.

ÖZÇELİK, Mehmet, *19. Yüzyılın Ortalarında Belviran Kazası*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Konya 2019.

ÖZTÜRK, Said, “Türkiye’de Temettuât Çalışmaları”, *Türkiye araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 1, S. 1, 2003, s.292-293.

SAK, İzzet, 1261(1845-46) *Tarihli Hadim Temettuât Defterleri*, Palet Yayınları, Konya 2020, s.11.

SERİN, Mustafa, “Osmanlı Arşivi’nde Bulunan Temettuât Defterleri “, *I. Milli Arşiv Şurası (Tebliğler- Tartışmalar)*, 1998, s.717-728.

STEINHERR, Irène Beldiceanu, “Atçeken”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul 1991, s.48-49.

SUBAŞI, Turgut-Melih Barçın, “Temettuât Defterlerine Göre Karadere Divanı”, *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.2, S.1, Sakarya 2017, s.199-217.

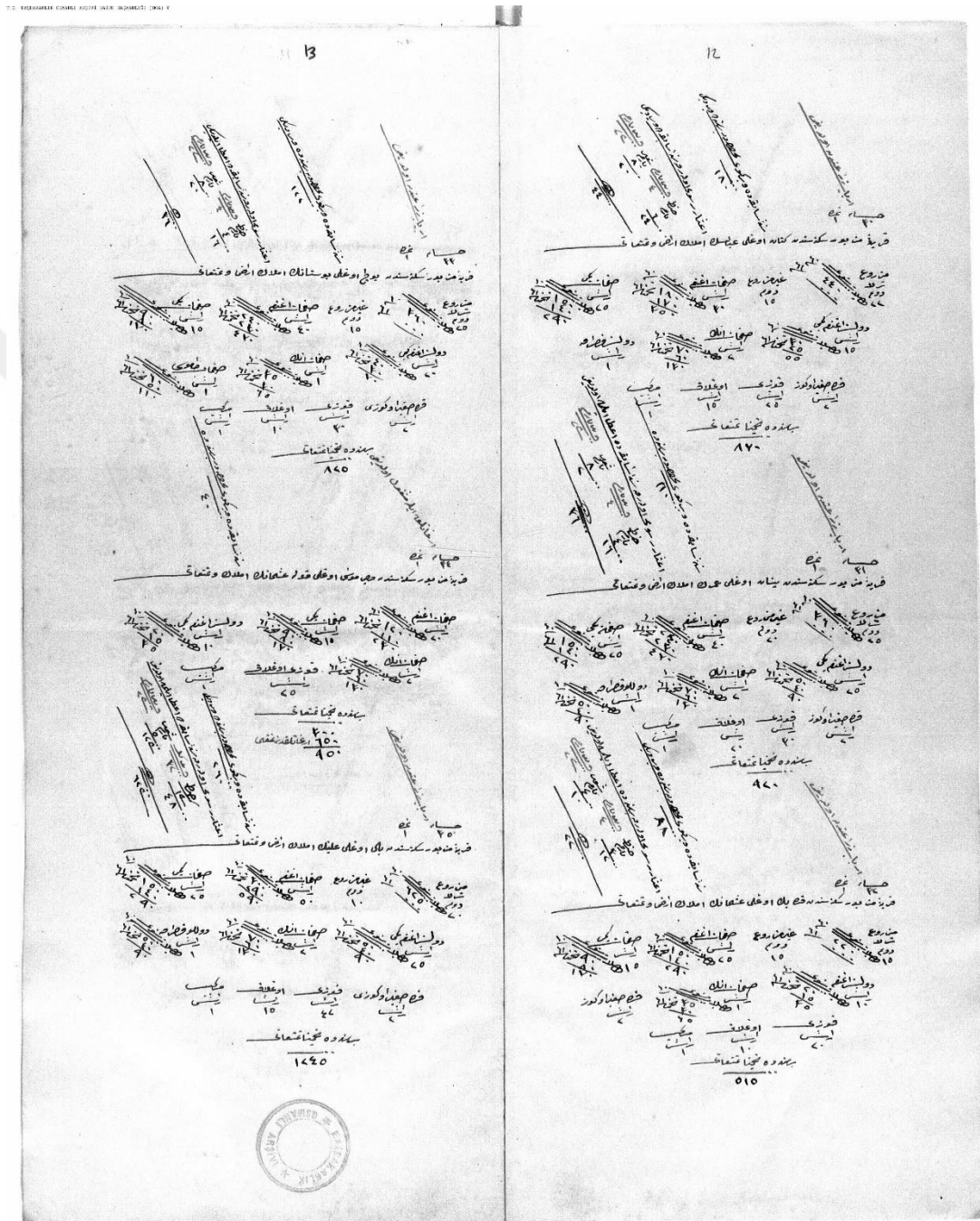
TEMEL, Eşref’ XVIII-XIX. Yüzyılda Atçeken Aşiretlerinin Göç Hareketleri”. *Geçmişten Günümüze Göçler*, (ed. Alaaddin Aköz, Doğan Yörük, Haşim Karpuz) Konya Ticaret Odası Konya Kitabı, Konya 2019, s. 381- 398.

ÜREKLİ, Bayram- Ahmet Necati Özdoğan, “Temettuât Defterlerine Göre İnceli Köyünün Sosyal ve Ekonomik Görüntüsü (1845-1846)”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Aralık 2019, S.47, s.202-207.

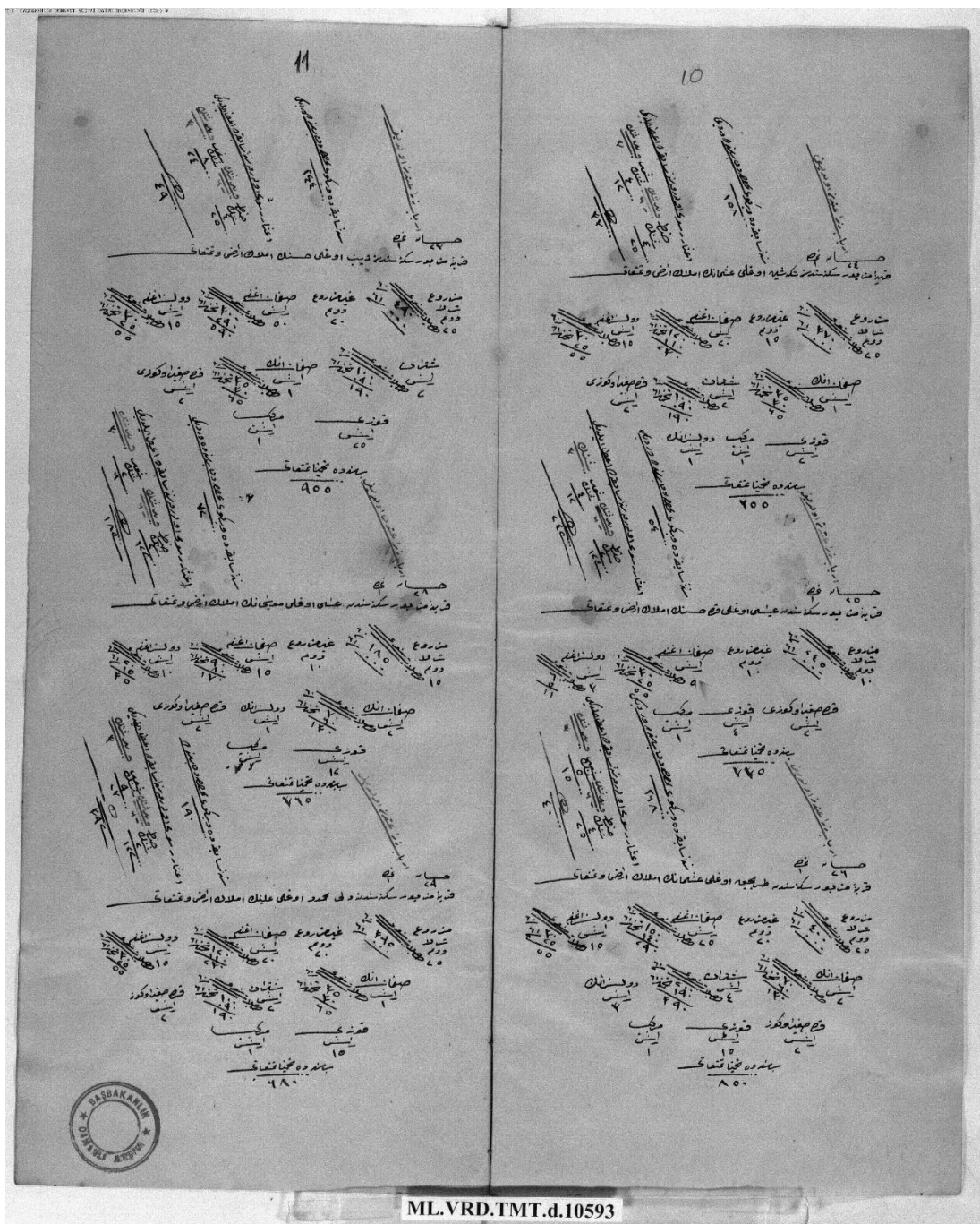
YİĞİT, İlker, "XIX. Yüzyıl Tarihi Coğrafya Çalışmaları İçin Önemli Bir Kaynak: Temettuât Defterleri", *Türk Coğrafya Kurumunun 70. Kuruluş Yılı Anısına: "UKCK-2011" Bildirileri*, (2011), s.1-12

EKLER

Atlantı Karyesi Temettuât Defteri

Turgut Kazası Temettuât Defteri

Eskiil / Muradça Kazası Temettuât Defteri

